

7. X^o, 1960.

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

OKTOBAR 1960

10

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA IV
Oktobar 1960

Urednički odbor

Predsednik NIKOLA MINČEV; *članovi*: dr JOŽE BRILEJ, BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, LJUBICA MIHIĆ, ANTE NOVAK, VOJO RAKIĆ, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA

Glavni urednik: BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«, BEOGRAD, Terazije 31

SADRŽAJ

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Opštine i srezovi kao političko-teritorijalne organizacije samoupravljanja	399—405
Sednice Savezne narodne skupštine	406
Sednice republičkih narodnih skupština	407—408

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Sindikat poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika Jugoslavije	409—411
IV kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Crne Gore	411
V kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Makedonije	412

PRIVREDA

Proizvodnja i prerada nafte 1958—1960.	413—415
Standardizacija	415—418
Ekonomsko stanje i poslovanje PTT	419—422

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Dečji dispanzeri i savetovališta za decu	423
Osiguranje za slučaj nesreće na poslu	424—426

KULTURA

Škole za ideološko-političko obrazovanje	427—428
Domovi učenika (internati)	429—431
Fondovi za kadrove u privredi (1957—1960)	431—432
Udžbenici i ostala školska literatura na nacionalnim jezicima manjina	433—435
Institut za uporedno pravo	435—437
Biblioteke u Jugoslovenskoj narodnoj armiji	437—438

SPOLJNA POLITIKA

Stavovi Jugoslavije o događajima u Kongu	439—441
Jugoslavija na IV zasjedanju Generalne konferencije MAAE	441—443
Učešće Jugoslavije na XLIX konferenciji Interparlamentarne unije	443—444

OPŠTINE I SREZOVİ KAO POLITIČKO-TERITORIJALNE ORGA- NIZACIJE SAMOUPRAVLJANJA¹

Komunalno uređenje, uvedeno 1955, afirmisalo se u proteklom periodu. Pored toga, preduzimanjem niza političkih, ekonomskih, organizacionih i drugih mera, opština je dalje izgrađivana kao osnovna društveno-ekonomska zajednica i političko-teritorijalna organizacija samoupravljanja. Time je komunalno uređenje sve više postajalo stvarna osnovica društveno-političkog uređenja u Jugoslaviji. U ovom periodu preduzet je i niz mera kojima su sa komunalnim uređenjem usklađivani rad i organizacija saveznih i republičkih organa, udruživanje u privredi i rad i struktura društvenih organizacija.

UVODENJE KOMUNALNOG UREĐENJA

Proces decentralizacije i debirokratizacije, koji se vrlo intenzivno sprovodi od 1950. donošenjem Zakona o predaji preduzeća na upravljanje radnim kolektivima,² sve više je isticao ulogu srezova, gradova i opština, kao osnovnih zajednica u sistemu društveno-političkog uređenja.

Ustavnim zakonom od 1953. samoupravljanje radnog naroda u opštinama, gradovima i srezovima, pored društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju i samoupravljanje proizvođača u privredi, postavljeno je kao osnovica društveno-političkog uređenja Jugoslavije i osnova za uvođenje komunalnog uređenja. Otada pa do septembra 1955. preduzet je niz političkih i organizacionih mera u pravcu izgradnje opština i srezova kao komunala.

Za period 1952—1955. karakteristično je nekoliko momenata.

Na osnovu dotadašnjih opštih propisa o narodnim odborima, centralno mesto i položaj osnovne jedinice u sistemu društveno-političkog uređenja imao je srez. Sreski narodni odbor je imao ne samo najšire nadležnosti i najznačajnija finansijska sredstva lokalnih organa, nego je po svim važećim propisima, bio i organ vlasti koji je vršio sve poslove date narodnim odborima, kao i sve poslove lokalne samouprave, osim onih koji su izrično bili preneti u nadležnost opštinskih narodnih odbora. Ovakav položaj sreskog narodnog odbora još više je bio ojačan uvođenjem novog privrednog sistema, jer su na njega preneti i sva ovlašćenja u pogledu raspodele dela dobiti između privrednih organizacija i opštine odnosno sresa. Postojeći sistem lokalne samouprave imao je još i tu karakteristiku što je izdvojio skoro sve gradove iz sastava sresa, i to ne samo gradove koji su imali samostalni status, nego i one koji su, mada su imali status grada sa posebnim pravima, predstavljali deo sresa.

Zato se još u prvim mesecima 1954. u pojedinim privredno i kulturno razvijenijim krajevima Jugoslavije, javila težnja i potreba da se izvrši odgovarajuće ujedinjenje sresa i grada, uz istovremeno pretvaranje opština i gradova, kao komunala, u osnovnu instituciju društveno-političkog uređenja.

U ovom periodu društveno-političke organizacije, a naročito Savez komunista Jugoslavije, Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije, Savez sindikata, Narodna omladina i dr., odigrali su veliku ulogu u objašnjavanju osnovnih ideja komunalnog uređenja doprinoseći njegovoj afirmaciji i razvijanju.

Savezno izvršno veće, u saglasnosti sa republičkim izvršnim većima, radilo je u ovoj fazi u više pravaca. Tako su u Sekretarijatu Saveznog izvršnog veća za zakonodavstvo i organizaciju bili izrađeni prvi nacrti statuta novog sresa i opštine. U Saveznom izvršnom veću održano je više sastanaka na kojima su ne samo raspravljana načelna pitanja o suštini procesa izgradnje komunalnog uređenja, nego i utvrđeni putevi i mehanizmi za njegovo postepeno pravno uobličavanje.

Zbog važnosti promena koje je proces uvođenja komunalnog uređenja sadržavao, u narodnim republikama bile su obrazovane mešovite komisije od članova izvršnih veća i skupštinskih odbora zainteresovanih za pitanja izgradnje komunala. Ove komisije proučavale su osnovna pitanja u vezi sa političko-teritorijalnim promenama i pomagale narodnim odborima u pripremanju nacrti statuta.

U vezi sa ovim organizacionim merama, Savezno izvršno veće, u sporazumu sa zainteresovanim odborima Savezne narodne skupštine, obrazovalo je Saveznu komisiju za probleme komunalne izgradnje, sa zadatkom da pripremi predloge odgovarajućih zakonskih i drugih mera za uvođenje komunalnog

uređenja. Radu Komisije pomagala je naročito Stalna konferencija gradova, koja je organizovala niz užih i širih sastanaka na kojima su predstavnici narodnih odbora sa predstavnicima Saveznog izvršnog veća raspravljali o nizu osnovnih pitanja izgradnje komunala.

Razrađujući ustavni princip o samoupravljanju u opštini i srezu, Savezna narodna skupština je na svom junskom zasjedanju 1955. donela Opšti zakon o uređenju opština i srezova i Zakon o nadležnosti narodnih odbora opština i srezova. Iste godine su doneti i republički zakoni o teritorijalnim promenama, o nadležnostima opštinskih i sreskih narodnih odbora i o sprovođenju novog uređenja opština i srezova. Novo komunalno uređenje, tj. nove opštine i srezovi obrazovani na osnovu ovih zakona, počeli su funkcionisati 1. septembra 1955, kad je Opšti zakon o uređenju opština i srezova stupio na snagu. U skladu sa ovim zakonima narodni odbori su do kraja 1955. doneli statute opština odnosno srezova.

Raspodela poslova i nadležnosti između opštinskih i sreskih narodnih odbora i njihovih organa izvršena je u skladu sa novim funkcijama opštine i sresa. Osim toga, novim propisima opština odnosno opštinski narodni odbor i njegovi organi dobili su tzv. opštu prvostepenu nadležnost, tj. pravo i dužnost upravljanja svim društvenim poslovima koji nisu Ustavom ili zakonom izrično određeni za srez, narodnu republiku ili Federaciju. Srez i sreski organi vršili su, po pravilu, samo poslove od zajedničkog interesa za opštinu. Usled ovakve raspodele poslova, opština i njeni organi postali su nosioci svih funkcija koje se tiču neposrednog odnosa prema građanima, privrednim organizacijama i ustanovama. Tako su organi uprave opštinskih narodnih odbora postali, po pravilu, opšti prvostepeni organi u upravnom postupku odnosno osnovni vršioći neposredne primene svih propisa. Sam sistem političko-teritorijalne podela postao je znatno jednostavniji, jer su umesto dotadašnjeg složenog sistema, formirani samo srezovi i opštine. Sve opštine dobile su i načelno isti pravni status.

U toku 1956. komunalni sistem je još više učvršćen. Tome su doprineli republički zakoni o organima uprave koji su rešili osnovna pitanja vezana za rad organa uprave narodnih odbora, kao i pitanja organizacije i delokruga saveta narodnog odbora.³

Međutim, izvršenom reorganizacijom ipak nisu bila niti su mogla biti rešena sva pitanja od kojih je zavisila puna realizacija principa komunalnog uređenja. Već u toku prve godine funkcionisanja novog komunalnog sistema pojavili su se neki problemi od čijeg je rešavanja zavisila njegova dalja izgradnja i afirmacija.

Pre svega, oštro se postavilo pitanje obezbeđenja materijalne samostalnosti opština i srezova, tačnije rečeno, odgovarajuće uloge i mesta opština i srezova u raspodeli društvenog dohotka.

Drugi problem nastao je u vezi sa političko-teritorijalnom podelom,⁴ jer je praksa ubrzo pokazala da male i ekonomski slabe opštine nisu sposobne da vrše one funkcije koje su im kao osnovnim društveno-ekonomskim zajednicama date. Osim toga, ni granice srezova još nisu odgovarale koncepciji sresa kao zajednice opština. Stoga su već tokom 1956. činjeni pokušaji da se bar delimično izvrši revizija političko-teritorijalne podela odnosno odgovarajuće korekcije u granicama opština i srezova. Ovaj proces nastavljen je i docnije.

Kao treći problem postavilo se i pitanje daljeg proširenja nadležnosti opštinskih narodnih odbora i njihovih organa. Ovaj problem bio je naročito akutan za gradske opštine koje su u ranijem sistemu imale poseban status (posebna prava), jer im je novim propisima u izvesnom smislu smanjena nadležnost.

Sva ova pitanja rešena su delimično ili potpuno već u toku naredne godine. Novim saveznim i republičkim zakonima o nadležnosti opštinskih i sreskih narodnih odbora i njihovih organa, donetim krajem 1957, odnosno januara i februara 1958, proširena je nadležnost opštinskih narodnih odbora i njihovih organa. Nova proširena nadležnost odnosila se na inspeksijske poslove, na vršenje poslova koji prističu iz prava osnivača prema određenim ustanovama i na ukidanje sistema saglasnosti koji je ranije uspostavljen kao jedna od prelaznih mera u cilju obezbeđenja vršenja izvesnih poslova koji su bili u nadležnosti sreskih narodnih odbora i njihovih organa.

Novi principi raspodele dohotka privrednih organizacija, utvrđeni krajem 1957, takođe su doprineli daljem učvršćenju novog komunalnog sistema, jer je novi sistem raspodele dohotka znatno uticao na status i proširenje materijalne osnove komunale. Novi izvori prihoda, naročito doprinos budžetima iz ličnog dohotka radnika, povećali su u toku 1958. ukupna finansijska sredstva opština, a prošireni su i drugi izvori prihoda.

Da bi se komunalno uređenje uskladilo sa promenama u sistemu nastavljen je i teritorijalna reorganizacija. U toku 1957. najznačajnija mera u ovom pravcu bilo je i ukidanje srezova u Crnoj Gori.

Jedna od značajnih mera je bilo i uvođenje veća proizvođača u svim opštinskim narodnim odborima, čime je još više obezbeđena uloga komunale kao zajednice proizvođača i data mogućnost radničkoj klasi da direktnije utiče na politiku komunale.

¹ Iz izveštaja »Iskustva i problemi izgradnje komunalnog uređenja« koji je Savezno izvršno veće jula 1960. podnelo Saveznoj narodnoj skupštini. Redakcija je izvršila manja skraćivanja.

² Vidi: »Razvoj radničkog samoupravljanja«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 15—22. (9—16).

³ Vidi: »Saveti u narodnim odborima«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 499—501 (109—111).

⁴ Vidi: »Političko-teritorijalna podela«, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 343—348 (75—80).

Posle svih ovih mera održani su tokom oktobra 1957. izbori za nove narodne odbore.⁶ Njih je naročito karakterisala živa politička aktivnost i široko interesovanje birača. Ovi izbori značajni su i zbog toga što je prvi put primenjen princip delegatskog biranja, i to za izbor oba veća sreskih narodnih odbora. Takav način izbora neposredno je posledica primene principa da je srez zajednica opština. To znači da je u ovom slučaju i izborni sistem delimično usaglašen sa komunalnim sistemom.

U toku ovog perioda razvila se i institucija mesnih odbora. Mesni odbori su propisima ustanovljeni kao organi društvenog samoupravljanja preko kojih građani jednog mesta ili naselja upravljaju određenim komunalnim poslovima. Međutim, ukoliko su se usled teritorijalnih promena formirale veće opštine, utoliko se jače isticala potreba daljeg izgrađivanja mesnih odbora. U gradovima je sistem društvenog samoupravljanja dalje razvijanjem organizovanjem stambenih zajednica kao organa građana za rešavanje komunalnih i socijalnih pitanja.

Poseban problem koji je trebalo rešiti u vezi sa funkcionisanjem komunalnog uređenja bilo je pitanje organizacije i rada organa uprave narodnih odbora. Ovom problemu posebna pažnja posvećena je u toku 1958. a u prvoj polovini 1959. doneti su odgovarajući zaključci Saveznog izvršnog veća i izvršene su izmene u važećim propisima. Tako je data osnova za preduzimanje širih mera u cilju jedne dublje reforme i reorganizacije uprave. Osnovne mere u ovom pravcu sprovedene su u toku druge polovine 1959. dok je reorganizacija uprave u narodnim odborima završena početkom 1960.⁶

U toku 1959. jače je istaknut i problem suviše malih opština u nekim narodnim republikama, i u vezi s tim pitanjem veličine postojećih srezova. U tom pravcu izvršena je veća reorganizacija opština i srezova u Narodnoj Republici Srbiji kada su ukinuti srezovi u Kosovsko-Metohijskoj Oblasti.

U toku 1959. još više se zaoštrio i problem ekonomsko-finanjsijske samostalnosti opština i srezova, naročito u vezi sa izradom novog budžetskog sistema. Radi razmatranja ovog problema održan je i poseban sastanak predstavnika narodnih odbora u okviru Stalne konferencije gradova.

Pored ovih problema, nizom novih saveznih i republičkih propisa donetih u toku 1959. dalje je proširivana nadležnost opštinskih narodnih odbora i njihovih organa, kao osnovnih organa društveno-političkog uređenja.

OPŠTE KARAKTERISTIKE SISTEMA DRUŠTVENOG SAMOUPRAVLJANJA U OPŠTINI

Opština je uvođenjem komunalnog uređenja postala najizrazitija institucija socijalističke demokratije, jer se u njoj najneposrednije ostvaruje princip samoupravljanja. Samoupravni mehanizam komune je ne samo odraz volje građana kao pojedinaca nego i radnih i drugih kolektiva građana koji izražavaju njihove grupne interese u pojedinim oblastima društvenog života.

Ustavom i zakonima građanima su obezbeđena prava samoupravljanja svim društvenim poslovima. U skladu sa ustavnim principima o opštini kao osnovnoj političko-teritorijalnoj organizaciji samoupravljanja data su građanima prava i mogućnosti da u okviru opštine rešavaju osnovna pitanja svog života i rada. Tako radni ljudi preko organa samoupravljanja u opštini obezbeđuju uslove za razvitak proizvodnih snaga i stalno poboljšavanje životnih i kulturnih prilika opšte; usmeravaju privredni razvitak i vrše raspodelu dela narodnog dohotka ostvarenog u opštini za svoje privredne, kulturne i socijalne potrebe; podstiču proizvodnost rada, rešavaju pitanja svog standarda, obrazovanja, zdravlja i stvaraju uslove za slobodan i kulturn život; upravljaju opštenarodnom imovinom u opštoj upotrebi i ostalom imovinom koja je poverena opštini.

Svoja prava i dužnosti građani ostvaruju preko narodnog odbora i njegovih organa, kao i preko drugih ustanova i organizacija odnosno njihovih organa upravljanja. Otuda komunu, kao zajednicu proizvođača i potrošača, čine ne samo njeni građani kao pojedinci, nego i sve privredne organizacije, društvene ustanove, političke i druge društvene organizacije, tj. sve one organizacije i institucije preko kojih građani stižu sredstva za svoj život ili ostvaruju druge svoje političke, društvene i kulturne interese. Preko narodnog odbora i njegovih saveta, radničkih saveta i drugih organa društvenog upravljanja,⁷ tj. preko celokupnog mehanizma društvenog samoupravljanja u komuni, odlučuje se o individualnim i kolektivnim, o ličnim i opštim

interesima. U takvom demokratskom mehanizmu komune, dakle u »samoj društvenoj bazi«, kako se to kaže u Programu SKJ, razrešavaju se društvene protivurečnosti »mirmom društvenom evolucijom i demokratskom borbom mišljenja«. Otuda se i svi ti organi društvenog samoupravljanja unutar komune međusobno povezuju i prožimaju.

U pravcu što šireg učešća građana u upravljanju društvenim sredstvima i društvenim poslovima, kao i u međusobnom povezivanju i prožimanju tog demokratskog mehanizma u periodu 1955—1960, zakonima, političko-organizacionim merama i u neposrednoj praksi ostvaren je i dalje razvijanje čitav niz novih institucija društvenog samoupravljanja, i stvoreni su novi društveni odnosi.

— Narodni odbor, nije samo predstavnički organ političke vlasti izabran neposredno od samih građana, već i organ društvenog samoupravljanja i, kao takav, izraz i drugih organa društvenog samoupravljanja u opštini. On je neposredno povezan sa zborovima birača, mesnim odborima, savetima stambenih zajednica i društveno-političkim organizacijama.

— U donošenju svojih odluka narodni odbor i njegovi organi su na osnovu zakonskih normi i političke prakse povezani i sa drugim organima društvenog samoupravljanja u komuni. Tako, u donošenju privrednih planova i budžeta narodni odbor mora saslušati mišljenja i zaključke zbora birača. U tim aktima i drugim svojim merama on donosi odluke na osnovu mišljenja svojih saveta, a saveti su neposredno povezani sa organima društvenog samoupravljanja. Bez obzira na to da li taj mehanizam donošenja odluka od strane narodnog odbora i njegovih organa u punoj meri funkcioniše, on sadrži čvrstu osnovu na kojoj se razvija saradnja narodnog odbora i njegovih organa sa drugim organima društvenog samoupravljanja. Otuda odluke narodnog odbora i njegovih organa nužno postaju sve više izraz opšte volje građana.

— Proces deatizacije, na jednoj strani znači predavanje poslova organa državne vlasti samom društvu i njegovim organizacijama, čime jačaju i organi društvenog samoupravljanja, a na drugoj strani, taj proces istovremeno jača povezivanje narodnog odbora i njegovih organa sa svim ostalim organima društvenog samoupravljanja. Prenosjenjem poslova sa narodnog odbora na organe društvenog samoupravljanja u preduzećima i ustanovama, nastaje istovremeno potreba da narodni odbor omogućiti tim organima rešavanje niza njihovih zajedničkih poslova uz posredovanje i učešće samog narodnog odbora, njegovih veća ili njegovih saveta.

— Opština, kao zajednica proizvođača i potrošača, afirmisala se u prvom redu u društveno-ekonomskim odnosima koji postoje između nje kao zajednice i pojedinih privrednih organizacija i ustanova javnih službi. Društveno-ekonomski odnosi nužno imaju i svoj politički odraz, jer narodni odbor i njegovi organi kao najviši organi društvenog samoupravljanja u opštini imaju određena prava i određeni politički uticaj na organe društvenog samoupravljanja u pojedinim privrednim organizacijama, ustanovama i društvenim službama. To se izražava u pravima koja narodni odbor i njegovi organi imaju prema privrednim organizacijama i ustanovama, kako u raspodeli ukupnog prihoda, izradi tarifnih pravilnika, postavljanju rukovodećih funkcionera, tako i u određenim opštim pravima društveno-političkog nadzora. U tom pravcu poslednjih godina doneo je nekoliko saveznih propisa kojima su utvrđena za narodni odbor odnosno njegovo veće proizvođača izvesna političko-nadzorna prava prema privrednim organizacijama, naročito uspostavljanjem opšteg društvenog nadzora nad raspodelom čistog prihoda, trošenjem fondova, utvrđivanjem cena itd. Pored toga, veće proizvođača na osnovu svojih opštih ustavnih prava može uvek da raspravlja i o stanju u pojedinim privrednim organizacijama i da donosi preporuke za njihov rad. Ove preporuke, pre svega, imaju politički značaj.

— U ostvarivanju svojih političkih, ekonomskih i drugih prava, u rešavanju problema svog ličnog dohotka, stambenih odnosa ili društvenog standarda građani su

⁶ Vidi: »Izbori za narodne odbore opština«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 507—508. (117—118); »Odbornici narodnih odbora opština«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 59—60. (21—22).

⁷ Vidi: »Organi uprave narodnih odbora«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 451—457. (91—97); »Nova organizacija uprave narodnih odbora«, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 293—297. (67—71).

⁸ Vidi »Društveno upravljanje javnim službama«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 313—318. (79—84).

povezani i međusobno i sa organima komune. Organi komune učestvuju u rešavanju prava građana ili stvaraju objektivne, ekonomske, pravne i organizacione uslove za ostvarivanje tih prava. Međusobna veza organa komune i građana ojačana je uvođenjem doprinosa iz ličnog dohotka građana i poreza na dohodak, kao osnovnih izvora finansiranja budžetske potrošnje. Ovakav način finansiranja povećaće još više zainteresovanost građana za privrednu politiku i politiku društvenog standarda, a time će dati i osnovu za jačanje celog demokratskog mehanizma u komunici.

— Razne organizacije — političke, socijalne, kulturne i druge — sve više se afirmišu u komunici kao osnovnoj zajednici, jer se preko njih izražavaju određeni grupni interesi građana. Osim toga, ove organizacije su instrument najnaprednijih socijalističkih snaga za sprovođenje dosledne socijalističke politike, za socijalističko vaspitavanje masa i usmeravanje inicijative i aktivnosti građana na rešavanje određenih zadataka. One su povezane u jedinstveni organizacioni sistem u celoj zemlji, na principu demokratskog centralizma i predstavljaju onu političku snagu komune koja se bori protiv svih pojava uskog lokalizma i partikularizma.

— Društveno samoupravljanje u komunici znatno je prošireno jačanjem uloge mesnih odbora u mestima i obrazovanjem stambenih zajednica u gradskim naseljima. Mesni odbori i saveti stambenih zajednica, kao deo sistema društvenog samoupravljanja u komunici, na području onih poslova i interesa koji su najbliži građanima predstavljaju, pored saveta narodnih odbora, značajan faktor preko koga se državno upravljanje zamenjuje društvenim. U tom pravcu poseban značaj ima sve jače povezivanje mesnih odbora i saveta stambenih zajednica sa zborovima birača, kao i sve izrazitija težnja za proširenjem područja i kruga pitanja o kojima se odlučuje uz opšte učešće građana (referendum i dr.).

— Ovakvoj strukturi sistema društvenog samoupravljanja u komunici prilagođen je i izborni sistem za izbor odbornika oba veća narodnog odbora i za izbor organa društvenog samoupravljanja. Uvođenje kandidovanja od strane zborova birača i grupa građana, kao i zakonsko stimulisanje na isticanje većeg broja kandidata, ojačalo je međusobnu povezanost predstavničkih organa i građana i povećalo je odgovornost izabраниh predstavnika prema biračima. Osim toga, izbornim sistemom su za osnovne opštinske organe zadržani neposredni izbori.

— Opština nije samo samoupravna jedinica, nego i deo opštedruštvene zajednice. Stoga njeni organi, pa i narodni odbor kao osnovni organ vlasti, ostvaruju sva prava i dužnosti organa političke vlasti cele zajednice i vrše one poslove koji treba da se ostvare u opštini kao osnovnoj jedinici političke vlasti. Time je stvoren sistem veza i odnosa u kome se stalno prožima, prepliće i rešava opšte i posebno, individualno i kolektivno. Koliko god da su građani u komunici zainteresovani za što šire i neposrednije upravljanje društvenim sredstvima i društvenim poslovima, toliko su prirodno odnosa i veza upućeni i na vertikalno udruživanje i traženje formi povezivanja u širim političko-teritorijalnim zajednicama. Komunalno uređenje ne ukida vertikalno povezivanje i »centralne funkcije«, nego uspostavlja odnose i veze u kojima se ovakve »centralne funkcije« ostvaruju kao nužna manifestacija komunalnog uređenja. Koliko su takve veze i odnosi prirodni, pokazuju ne samo tendencije i potrebe za vertikalnim udruživanjem u privredi i javnim službama, nego i udruživanje građana na široj osnovi u razne društvene, kulturne, sportske i slične organizacije. Prema tome, sistem društvenog samoupravljanja u komunici nije sam sebi dovoljan, niti se preko njega mogu realizovati svi interesi građana u upravljanju društvenim poslovima i društvenim sredstvima. On se mora osloniti i povezati sa istim takvim mehanizmom u širim političko-teritorijalnim zajednicama. Sistem društvenog samoupravljanja u svim zajednicama mora da proizlazi iz organa i organizacije komune, iz njenog društvenog samoupravljanja.

TERITORIJALNI ORGANI DRUŠTVENOG SAMOUPRAVLJANJA

Organi društvenog samoupravljanja formiraju se, ili po teritorijalnom principu ili kao organi upravljanja u pojedinim organizacijama (privrednim i drugim) i ustanovama. Teritorijalni organi društvenog samoupravljanja predstavljaju zajedničke interese građana na određenoj teritoriji, a organi društvenog samoupravljanja u privrednim organizacijama, ustanovama javnih službi, društveno-političkim i drugim organizacijama — određene uže grupne interese građana.

U sistemu organa samoupravljanja u komunici usklađuju se pojedinačni interesi građana, kao i interesi pojedinih privrednih organizacija i drugih kolektiva, sa opštedruštvenim interesima. Usklađivanje ovih interesa ostvaruje se u demokratskom mehanizmu opštine, pie svega u njenim teritorijalnim organima društvenog samoupravljanja.

NARODNI ODBOR⁸. Najopštiji teritorijalni organ društvenog samoupravljanja i najviši organ vlasti u opštini je narodni odbor. Osim toga, on je i osnovni organ političke vlasti u sistemu državnog uređenja.

U ostvarivanju prava samoupravljanja radnih ljudi opštinski narodni odbor samostalno donosi društveni plan i budžet; osniva privredna preduzeća, komunalne, kulturno-prosvetne, zdravstvene i socijalne ustanove; obezbeđuje sredstva za funkcionisanje javnih službi u opštini; daje preporuke privrednim organizacijama i samoupravnim ustanovama za njihov rad i dr. Opštinski narodni odbor, osim toga, samostalno i u okviru zakona donosi propise⁹; poništava i ukida nezakonite akte privrednih i drugih organizacija kao i ustanova prema kojima po zakonu vrši pravo nadzora; organizuje poslove iz svoje nadležnosti i preduzima organizacione, upravne, ekonomske i druge odgovarajuće mere za njihovo izvršenje; obezbeđuje vršenje opštinskih službi postavljanjem rukovodnih i drugih službenika i staranje o njihovom usavršavanju i dr; neposredno primenjuje zakone i druge propise vođenjem upravnog i administrativnog postupka i donošenjem rešenja u prvom stepenu, osim ako je neposredna primena stavljena u nadležnost drugih organa. Njegovi upravni organi, prema tome, u sistemu državnih (upravnih) organa postali su opšti prvostepeni organi.

Opština, u narodnom odboru i njegovim organima ima samostalne organe političke vlasti koji se staraju ne samo o izvršavanju opštinskih propisa, nego i o ostvarivanju i izvršavanju svih zakona na području opštine. U tom pravcu u periodu 1955. do 1960. nizom propisa na opštinski narodni odbor i njegove organe prenesene su nadležnosti koje su imali sreski i republički organi ili su im date nove nadležnosti. U proširivanju nadležnosti opštinskih narodnih odbora i njihovih organa bilo je u početku dosta kolebanja zbog toga što se smatralo da opštinski organi nisu dovoljno osposobljeni da vrše sve funkcije političke vlasti. Danas je, međutim, jasno da ni na jednom području ne može sistem izvršavanja zakona i propisa pravilno da funkcioniše ako se ne ostvaruje pomoću opštinskih organa jer su se ti organi u punoj meri afirmisali kao osnovni organi političke vlasti u svim društvenim oblastima.

U samoupravnom mehanizmu opštine narodni odbor kao njen osnovni organ mora biti u svakodnevnom odnosima povezan sa svim organima društvenog samoupravljanja u opštini. Time i on sam prestaje da bude isključivi organ vlasti, iznad građana i njihovih privrednih, političkih i kulturnih organizacija, i postaje u praksi organ koji izražava njihovu volju i kao takav najopštiji organ društvenog samoupravljanja u opštini. On to mora biti čak i onda kad vrši akte političke vlasti, jer takvi akti treba u načelu uvek da budu izraz političke volje radnih ljudi uopšte.

Sa ovakvom ulogom narodnog odbora i njegovim položajem u sistemu društvenog samoupravljanja u komunici, usklađena je i njegova organizacija.

⁸ Vidi: »Lokalna samouprava«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 61—68. (17—24).

⁹ Vidi: »Propisi narodnih odbora«, »Jugoslovenski pregled«, 1960 str. 240—243. (50—53).

Kao organ vlasti i organ samoupravljanja radnih ljudi narodni odbor ostvaruje svoj zadatak putem svojih komisija, saveta i organa uprave. Čitav ovaj mehanizam organa narodnog odbora organizovan je i njihovi međusobni odnosi postavljeni su na principu jedinstva vlasti. Svi ovi organi, koji su u načelu samostalni nosioci određenih funkcija, u određenom su odnosu prema narodnom odboru kao predstavničkom organu vlasti i nosiocu funkcija državne vlasti. Tako narodni odbor obrazuje savete kao svoje izvršno-političke organe, organizuje svoje organe uprave i ostvaruje prema njima određena nadzorna, budžetska, personalna i druga prava, ostvaruje određena prava u pogledu izbora sudija redovnih sudova i dr.

Prema tome u skladu sa principima jedinstva vlasti, izvršno-upravni i sudski organi u načelu proističu iz predstavničkih organa i njima odgovaraju za svoj rad. Tom odnosu ne protivreči princip samostalnosti organa državne uprave i samostalnosti i nezavisnosti sudova, jer je osnova za ostvarivanje upravne i sudske funkcije data u normativnim aktima predstavničkih odnosno političkih tela. Naprotiv, samostalnost organa državne uprave u neposrednoj primeni propisa i samostalnost i nezavisnost sudova neophodan su uslov za pravilno ostvarivanje principa jedinstva vlasti.

Narodni odbor i njegovi organi, prvenstveno saveti, sve više i po svojoj strukturi postaju teritorijalni organi društvenog samoupravljanja. Ovaj proces došao je do izražaja u veću proizvođača, njegovoj funkciji i vezi koju svakodnevno ostvaruje sa organima radničkog samoupravljanja, u savetima i njihovoj organizacionoj povezanosti sa odgovarajućim društvenim organizacijama i organima društvenog samoupravljanja, kao i u neposrednom učesću građana u organima uprave i ostvarivanju nadzora nad njihovim radom. Oblast prosvete, kulture i narodnog zdravlja već su područja na kojima ovaj proces dobiva i konkretne forme. Saveti u ovoj oblasti već su postali pretežnim delom svojih funkcija teritorijalni organi društvenog upravljanja ovih službi.

U ostvarivanju ovakvog mehanizma društvenog samoupravljanja u opštini nužno je bilo postaviti i načelno, organizaciono i pravno, na svoje mesto organe uprave narodnog odbora i odrediti im u skladu sa tim funkcije i prava. Kao organ političke vlasti, narodni odbor preko organa uprave neposredno izvršuje svoju političku vlast prema građanima, privrednim organizacijama, ustanovama i društvenim organizacijama. Organi uprave, prema tome, omogućuju ostvarivanje čitavog niza funkcija narodnog odbora i njegovih izvršno-političkih organa. Stoga je potrebno, u cilju razvijanja celokupnog mehanizma društvenog samoupravljanja u komuni, funkcije državne uprave tačno odrediti i razgraničiti sa funkcijama organa društvenog samoupravljanja. Uprava narodnog odbora i organizaciono i pravno mora se ograničiti samo na one funkcije koje su joj tačno utvrđene. Istovremeno potrebno je da se i politički odnos između narodnog odbora i ostalih organa društvenog samoupravljanja postavi tako da narodni odbor ostvaruje svoju politiku ne samo preko organa uprave, nego i preko svih organa društvenog samoupravljanja u komuni neposredno.

MESNI ODBOR¹⁰ je organ društvenog samoupravljanja u naseljima seoskog tipa. Preko mesnih odbora građanima se omogućuje aktivno učestvovanje u rešavanju poslova od neposrednog interesa za naselje. Na toj osnovi je Opšti zakon o uređenju opština i srezova od 1955. i odredio delokrug i zadatke mesnih odbora.

Decembra 1959. je bilo ukupno 12.315 mesnih odbora (Srbija 4.667, Hrvatska 3.223, Slovenija 1.580, Bosna i Hercegovina 1.244, Makedonija 1.421 i Crna Gora 180).

Opšti zakon o stambenim zajednicama dao je mogućnost da se mesni odbori bave i svim poslovima stambenih zajednica. To daje mogućnost znatnog proširenja delatnosti mesnih odbora, naročito u oblasti socijalne politike i

komunalnih pitanja. Time je u stvari mesni odbor postao organ mesne zajednice, koja ima manje-više iste funkcije kao i stambena zajednica.

U dosadašnjem radu mesnih odbora pojavili su se izvesni problemi koje je potrebno tokom vremena razmatrati i rešavati. Tako, na primer, prema Opštem zakonu o uređenju opština i srezova, mesni odbor se sastoji od odbornika opštinskog narodnog odbora koji su izabrani na području za koje je mesni odbor osnovan i od određenog broja članova koje biraju birači tog područja na zborovima birača. Međutim, zbog uvođenja veća proizvođača, u praksi se postavilo pitanje da li i odbornici veća proizvođača postaju automatski članovi odgovarajućih mesnih odbora, ili se odredbe ovog zakona odnose samo na odbornike opštinskog veća. Kako pokazuje dosadašnja praksa, članovi mesnih odbora najčešće su bili odbornici oba veća. Zbog toga su mesni odbori dosta velika tela. Ako se mesni odbor prvenstveno smatra organom društvenog samoupravljanja, on ne bi trebalo da se oslanja na opštinski narodni odbor, pa prema tome ni odbornici ne bi trebalo automatski da budu njegovi članovi. Mesni odbor kao organ društvenog samoupravljanja trebalo bi da se čvršće oslanja i da ojača svoje veze sa zborovima birača. Drugim rečima, zborovi birača trebalo bi da imaju i odlučujući uticaj na izbor članova mesnog odbora. U tom smislu trebalo bi izmeniti ne samo propise kojima je omogućeno automatsko članstvo opštinskih odbornika, nego i svesti broj članova na potrebnu meru.

Problem predstavlja i obrazovanje mesnih odbora u sedištu opštinskog narodnog odbora. Zakonski propisi ne govore izričito da li se u sedištu opštinskog narodnog odbora može obrazovati mesni odbor. Međutim, iz toga što se mesni odbori mogu obrazovati u svakom mestu na području opštine, trebalo bi izvući i zaključak o mogućnosti osnivanja mesnih odbora svuda gde se za to ukaže potreba. U skladu sa novim propisima ova mogućnost je još više proširena, jer se na gradskom području mogu obrazovati i stambene zajednice. Međutim, što se tiče tendencije za obrazovanje mesnih odbora na širim područjima, tj. za više naseljenih mesta, takva praksa je ne samo nepravilna nego i protivna zakonskoj intenciji o mestu i ulozi mesnih odbora u sistemu komunalnog uređenja i društvenog samoupravljanja. Mesni odbori treba da budu organi stanovništva pojedinih sela i mesta, jer će samo kao takvi naići na potreban interes i razumevanje građana.

SAVET STAMBENE ZAJEDNICE.¹¹ Osnivanje stambenih zajednica bilo je nužno i logična posledica razvoja sistema samoupravljanja građana u svim oblastima života. Do kraja 1959. formirane su 503 stambene zajednice. Od toga u Srbiji 171, Hrvatskoj 87, Sloveniji 136, Bosni i Hercegovini 70, Makedoniji 28, Crnoj Gori 11. Do 31. marta 1960. u Jugoslaviji je osnovano još 225 stambenih zajednica, tako da ih sada ima ukupno 728.

Stambene zajednice sa svojim savetima afirmisale su se kao pogodna forma društvenog samoupravljanja i samopomoći građana. Diskusije koje se organizuju u stambenim zajednicama oko utvrđivanja mogućnosti zadovoljavanja dnevnih potreba radnih ljudi i već osnovani servisi i druge ustanove i službe to potpuno potvrđuju. U okviru političke strukture komune, njenih organa samoupravljanja, političkih organizacija i profesionalnih udruženja itd. rade i stambene zajednice sa svojim savetima, uspostavljajući određene odnose samoupravljanja. One uzimaju na sebe dužnost okupljanja građana i raznih organizacija na području naselja radi utvrđivanja svih potreba koje građani sami mogu uspešno da rešavaju svojom aktivnošću. Radeći tako, stambene zajednice postaju i organizovani oblik sakupljanja raznih inicijativa i predloga građana upućenih narodnom odboru, njegovim organima i raznim drugim organizacijama i organima društvenog samoupravljanja, tražeći njihovu odgovarajuću aktivnost u određenim pravcima. Sagledajući razne svoje potrebe i prilike i mogućnosti

¹⁰ Vidi: »Mesni odbori«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 191–192. (41–42).

¹¹ Vidi: »Stambene zajednice«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 217–221. (45–49).

njihovog zadovoljavanja, građani preko stambenih zajednica uspešnije učestvuju u najvažnijim akcijama narodnog odbora, kao što su: društveni plan, budžet, programi i politika stambene izgradnje, rad na snabdevanju građana, socijalne i zdravstvene službe i dr. Šta više, postaju oblik stalnog okupljanja građana radi rešavanja svih pitanja komune.

Stoga je za dalji razvitak stambenih zajednica bitan odnos njihovih organa prema drugim organima društvenog samoupravljanja na njihovom području, kao što su političke i društvene organizacije, organi samoupravljanja u preduzećima i ustanovama, škole i zdravstvene ustanove sa svojim organima društvenog samoupravljanja, itd. Svaki od tih organizama radi samostalno.

U stambenoj zajednici postoji čitav niz socijalnih i komunalnih problema za čije je rešavanje nužna saradnja mnogih faktora. Stoga je potrebno da savet stambene zajednice bude okvir za rešavanje svih tih zajedničkih pitanja. Savet mora da bude inicijator mnogih zajedničkih savetovanja i sastanaka, koordinator inicijativa. On i po svom sastavu treba da bude u mogućnosti da ostvaruje ovakve inicijative za zajedničko rešavanje svih specifičnih problema naselja.

Što se više bude razvijala u ovom pravcu aktivnost stambenih zajednica i njihovih saveta, oni će, pored radničkih saveta i drugih organa društvenog samoupravljanja, postajati sve više jedna od značajnih formi društvenog samoupravljanja u vrlo osetljivoj oblasti zadovoljavanja potreba građana i porodice* u njihovom svakodnevnom životu. Oni će istovremeno sve više izrastati u svojevrstan politički oblik teritorijalnog povezivanja građana određenog naselja i skladnog delanja svih njihovih organizacija u oblasti pitanja važnih za njihov svakodnevni život i za socijalističke društvene odnose.

ZBOROVI BIRAČA¹² su forma neposrednog učešća građana u vršenju vlasti i neposrednog rešavanja zajedničkih poslova. U dosadašnjoj praksi zborovi birača su sazivani radi razmatranja onih pitanja o kojima su prema propisima pozvani da odlučuju (društveni plan, budžet, izbor članova mesnih i školskih odbora, uvođenje mesnog samodoprinosu i dr.). Isto tako, zborovi birača bavili su se razmatranjem pitanja izgradnje i održavanja puteva, vodovoda, elektrifikacije sela, izgradnje prostora za kulturno-prosvetni i zabavni život. Zatim, zborovi birača pokazali su znatnu aktivnost i pri rešavanju nekih privrednih pitanja na selu, kao što su, na primer, problemi poljskih šteta, korišćenja pašnjaka i utrina, izgradnja kanala za navodnjavanje, melioracije i dr.

Narodni odbori nisu uvek poklanjali dovoljno pažnje zaključcima zborova birača, jer su ili površno prelazili preko njih ili se nisu u punoj meri zalagali da se ti zaključci ostvare. Od toga u kojoj će meri narodni odbor obaveštavati građane na zborovima birača o izvršenju pojedinih zaključaka i o preduzetim merama, zavisi stepen političke odgovornosti odbornika i narodnih odbora prema biračima, kao i njihova briga da se zahtevima građana postavljenim na zborovima birača koliko je moguće izade u susret.

U radu zborova birača pojavio se niz teškoća objektivne prirode, kao, na primer, na mnogim seoskim područjima zborovi birača zimi ili u slučaju nevremena nemaju se gde održati, jer ne postoje odgovarajuće prostorije; zatim rasturanost i loše komunikacije među zaseocima i sl. Ipak u praksi zborovi birača se sve više afirmišu, kao forma u kojoj građani traže od opštine rešavanje određenih pitanja i problema, preduzimanje mera ili bar objašnjavanje o onome što od opštine zahtevaju ili joj predlažu i, kao forum na kome se raspravlja o radu i zadacima ostalih organa samoupravljanja. Naročito pozitivnu ulogu zborovi birača su odigrali vršenjem izbornih funkcija.

Zborovi birača dosad su sazivani uglavnom na inicijativu opštinskih narodnih odbora, a manje na inicijativu mesnih odbora. Na primer, u Makedoniji u periodu 1955—1958. na inicijativu opštinskih narodnih odbora održan

je 6.691 zbor birača, na inicijativu mesnih odbora 1.878 i na inicijativu birača 882 zbora birača. U Srbiji je od 18.181 zbora birača u 1958. godini, sazvano 13.418 na inicijativu opštinskih narodnih odbora, 3.822 na inicijativu mesnih odbora, 931 na inicijativu birača; u Sloveniji od ukupno dosad održanih 19.265 zborova birača, bilo je na inicijativu opštinskih narodnih odbora 16.752, na inicijativu mesnih odbora 2.142, na inicijativu birača 371 itd.

Analize pokazuju da je aktivnost zborova birača u toku 1958. znatno oživila, a time j. i učvršćena uloga zborova birača. Tako, u Bosni i Hercegovini prosek 2,6 održana zbora birača u 1956. skoro se udvostručuje u 1958. godini; u Srbiji je 1958. održan 18.171 zbor birača, za razliku od 1956. kad je održano 11.847; u Makedoniji je u toku 1958. na području 57 opština održano ukupno 4.628 zborova birača, dok su 1956. na području 38 opština održana 1.622 zbora birača, u Hrvatskoj tokom 1958. održano je 13.000 zborova birača, u Sloveniji je od 1955. do 1958. održano ukupno 19.265 zborova birača. U toku 1959. po pojedinim narodnim republikama broj održanih zborova birača je sledeći: Srbija 18.171, Hrvatska 13.804, Slovenija 6.827, Bosna i Hercegovina 16.200, Makedonija 4.515, Crna Gora 1.896.

REFERENDUM, kao forma neposrednog učešća građana u rešavanju određenih pitanja od interesa za građane, nije mnogo korišćen. Referendum je primenjivan samo u nekim opštinama u Makedoniji. Referendumi u Makedoniji su raspisivani na inicijativu birača, a sprovedeni su radi prethodnog izjašnjavanja birača o zavodjenju mesnog samodoprinosu i upotrebi besplatne radne snage i zapreznih i motornih vozila, zatim po pitanju donošenja odluke o obaveznom osiguranju useva od grada i odluke o obaveznom osiguranju stoke. Razlozi što referendum nije do sada korišćen u dovoljnoj meri leže jednim delom i u tome što su za održavanje referenduma potrebne mnogo veće pripreme i organizacioni rad na objašnjavanju, a takođe i veći materijalni troškovi.

ORGANI DRUŠTVENOG SAMOUPRAVLJANJA U PRIVREDNIM ORGANIZACIJAMA I USTANOVAMA I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE KAO DEO MEHANIZMA DRUŠTVENOG SAMOUPRAVLJANJA U KOMUNI

Uporedo sa izgradnjom komunalnog uređenja bilo je neophodno izgrađivati i mehanizam društvenog samoupravljanja u privrednim organizacijama i u svim ustanovama društvenih službi, kao i dalje razvijati samostalno upravljanje građana raznim poslovima preko raznih društvenih organizacija, udruženja itd. Uporedo sa razvijanjem formi i organa društvenog samoupravljanja u pojedinim organizacijama i ustanovama, kao i u društvenim organizacijama, tražili su se i nalazili metodi povezivanja ovih organa društvenog upravljanja sa narodnim odborima i drugim teritorijalnim organima samoupravljanja u komuni.

U vreme uvođenja komunalnog uređenja radnički saveti su bili već razvijena forma društvenog samoupravljanja u privrednim organizacijama. Međutim, do uvođenja komunalnog uređenja radnički saveti nisu bili neposredno povezani ili su to bili u vrlo maloj meri sa opštinskim organima. Mnogo je veća bila njihova povezanost sa sreskim narodnim odborom, jer su veća proizvođača kao izraz radničkog samoupravljanja postojala samo u srezovima i gradovima. Zbog toga je uvođenjem veća proizvođača u opštine sistem radničkog samoupravljanja u privrednim organizacijama dobio svoj neposredni izraz i u opštini odnosno njenim političkim predstavničkim organima. Organi radničkog samoupravljanja u privrednim organizacijama povezuju se sa sistemom društvenog samoupravljanja u komuni i preko komora i zadružnih saveza. Međutim, to povezivanje se zasada viši, po pravilu, preko sreza, jer postoje samo sreske komore u oblasti trgovine, ugostiteljstva i zanatstva, a i zadružni savezi su formirani

¹² Vidi: »Zborovi birača«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 239—240. (59—60).

uglavnom za područje sreza. Zbog toga će biti potrebno u daljoj izgradnji sistema samoupravljanja neposrednije povezivati rad ovih društvenih organizacija, privrednih preduzeća i zadruga u opštini.

Posebne forme samoupravljanja u opštini razvile su se kod onih privrednih organizacija koje vrše određene poslove javnih i komunalnih službi. Tako su u trgovini formirani potrošački saveti, a kod izdavačkih, filmskih, novinskih i drugih sličnih preduzeća posebni saveti, koje ili postavljaju narodni odbori ili su oni formirani od članova izabranih na zborovima birača ili na drugi način od zainteresovanih građana, sa ciljem da usklade poslovanje ovih organizacija sa opštim društvenim interesima, naročito sa interesima komune. Takvim sistemom posebnih saveta u ovim oblastima neposredno se povezuju organi društvenog samoupravljanja u privrednim organizacijama sa ostalim organima društvenog samoupravljanja u komuni.

Od uvođenja komunalnog uređenja izgrađivan je i sistem društvenog samoupravljanja u ostalim oblastima društvenog života. Tako je u oblasti školstva još krajem 1955. donet Opšti zakon o upravljanju školama, kojim je društveno samoupravljanje prošireno na sve škole. Ovaj sistem društvenog samoupravljanja docnije je Opštim zakonom o školstvu od 1958. potpuno razrađen i proširen i na ostale ustanove, koje učestvuju u vaspitanju i opštem obrazovanju, kao i u poslovima školstva koji su od interesa za građane određene teritorijalne zajednice.

Društveno samoupravljanje je prošireno i na druge službe i ustanove. Danas je društveno samoupravljanje u ustanovama opšti sistem upravljanja u svim ustanovama u oblasti prosvete, kulture, socijalnih službi, socijalnog osiguranja i zdravlja. Međutim, iako kod svih ovih ustanova postoje organi društvenog samoupravljanja, nisu svi oni neposredno povezani sa sistemom društvenog samoupravljanja u komuni. Kod nekih od ovih ustanova organi društvenog samoupravljanja nisu postavljeni od organa komune, ili izabrani od građana u komuni, nego su formirani za šire zajednice, kao što je srez, narodna republika, a nekad i Federacija. Način formiranja ovih organa zavisi danas od toga iz kojih se sredstava finansiraju ove ustanove i koji organi vrše opšti nadzor nad njihovim poslovanjem. U vezi sa izgradnjom komunalnog sistema, neophodno je da se pri formiranju ovih organa ustanove izvesni određeni principi. Potrebno je razlikovati kategorije ustanova ne prema tome ko i kako finansira te ustanove i ko vrši nadzor nad njima, nego za koga one vrše službu, ako bi se organi društvenog samoupravljanja formirali od onih grupa građana odnosno zajednica za koje određene ustanove vrše neku funkciju. Ako se po tome principu formiraju organi društvenog samoupravljanja u svim kategorijama ustanova, oni će sigurno biti povezani sa jednom ili više komuna, tj. sa onim komunama za čije građane ustanove vrše određene funkcije. Zasad su na ovom principu formirani organi društvenog samoupravljanja jedino u školskim ustanovama i kod onih ustanova koje izrično vrše funkciju na području određenih opština, kao što su, na primer, pozorišta. Ovo pitanje je rešeno i u oblasti zdravstva Opštim zakonom o organizaciji zdravstvene službe.

Ustanove, koje vrše službu za građane komune, povezuju se sa komunom i preko sistema finansiranja. Međutim, povezivanje organa društvenog samoupravljanja ustanova sa komunom preko budžeta u praksi se često negativno odražava na samostalnost ustanove, pa ti ne i na sam sistem društvenog samoupravljanja. Ovakvim načinom finansiranja daje se suviše mogućnosti organima uprave da etatističkim metodima utiču na upravljanje društvenim ustanovama. Zato je novi Zakon o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova i ustanovio princip da se ustanove što više neposredno finansiraju ili od samih građana kao korisnika ili od naplate usluga. Isto tako, ovaj zakon je izrazio tendenciju da se za finansiranje ovih ustanova u što većoj meri obrazuju posebni fondovi, što će uticati na jaču deatizaciju u sistemu upravljanja.

Izgrađivanjem sistema društvenog samoupravljanja u ustanovama, omogućeno je i njihovo šire povezivanje sa narodnim odborom i njegovim organima preko saveta.

Pri obrazovanju saveta je već od 1955. naovamo izražena jasna tendencija da se formiraju iz organa društvenog samoupravljanja pojedinih ustanova. Ukoliko su viši saveti formirani iz organa društvenog samoupravljanja pojedinih ustanova, utoliko će povezivanje ustanova sa komunom biti neposrednije.

Za sistem društvenog samoupravljanja u komuni veliki značaj imaju razne organizacije građana u koje se oni udružuju, radi zadovoljenja svojih potreba ili određenih interesa. Tako, već postoji niz organizacija koje se bave rešavanjem raznih životnih pitanja građana, kao što su: sportske organizacije, vatrogasne dobrovoljne organizacije, organizacije koje rešavaju razna socijalnopolitička pitanja (udruženja invalida, penzionera, boraca itd.).

ODNOSI OPŠTINA I SREZOVA U SISTEMU DRUŠTVENOG SAMOUPRAVLJANJA

Srez je na sadašnjem stepenu razvitka komunalnog sistema neophodna društveno-ekonomska zajednica i političko-teritorijalna jedinica.

Društveno-ekonomske funkcije sreza posledica su nejednake razvijenosti opštine i potrebe da se određene službe organizuju na široj osnovi. Političke funkcije sreza proizilaze iz potrebe obezbeđenja pravilnog razvitka socijalističkih društvenih odnosa, jer još postoje i društvene protivrečnosti koje se ne mogu u opštini rešavati i savladavati.

Srezovi su posle uvođenja novog komunalnog sistema postepeno izgrađivani kao zajednice opština. Osnovna funkcija sreza, kao zajednice opština, izražava se, pre svega, u koordiniranju i usklađivanju razvoja opštine na svom području odnosno u pomaganju razvoja manje razvijenih opština. Pomaganje nerazvijenih opština vršili su srezovi u ovom periodu preko svojih fondova, putem dotacija, brigom za obrazovanje kadrova, pružanjem neposredne organizatorske i stručne pomoći i sl. Svojim investicionim fondovima mnogi srezovi su predviđeli posebna sredstva za razvoj privrede i pojedinih službi u nerazvijenim opštinama. Neki srezovi uzimali su na sebe i obaveze da obezbede stručne kadrove za nerazvijene opštine.

U važećim saveznm i republičkim propisima, polazeći od ovakve koncepcije i uloge sreza, ustanovljeni su i organi, utvrđene nadležnosti i raspoređena sredstva koja obezbeđuju ili treba u bližoj budućnosti da obezbede odnose saradnje između opština i sreza.

U tom pravcu izgrađivan je i mehanizam političke vlasti u srezu u kome je najviši organ političke vlasti i društvenog samoupravljanja narodni odbor, sa sreskim većem i većem proizvođača, postavljen tako da u njemu budu jasno izraženi interesi opština koje sačinjavaju srez.

Društveno-političke organizacije koje su odlučujuće za razvoj političkih odnosa u srezu (kao što su, na primer: organizacija SKJ, SSRNJ, sindikati i dr.) proizilaze iz organizacija u opštini i odražavaju njihove interese.

Najzad, privredne organizacije udružuju se u komore i druge slične organizacije na principu udruživanja na području sreza.

Međutim, i pored toga, još uvek u praksi, u znatnom broju slučajeva, organi sreza nastupaju kao organi političke vlasti više od opštinskih organa, a niz organizacija i organa društvenog samoupravljanja u srezu još uvek ne odražava interese opština, niti ti sreski organi proizilaze iz opštinskih:

— sreski planovi privrednog razvitka još uvek se ne izrađuju na bazi izgrađenih odnosa i metodologije u ovoj oblasti, koji bi proizlazili iz opštinskih društvenih planova, nego u nizu odnosa obavezuju opštine u njihovoj privrednoj politici, što sputava inicijativu i samostalnost opština;

— do donošenja novog Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova sreski organi su, u stvari, određivali opštinske budžete, i samim tim određivali i smernice za opštu politiku opštinskih organa. To je bila posledica samog sistema budžetiranja i finansiranja. Kako novi Zakon o budžetima ima tendenciju da uspostavi drugačiju praksu, bilo bi nužno da i rad sreskih organa ubuduće bude u skladu sa ovim Zakonom;

— srez i sreske institucije pomoću svojih fondova i garancija neposredno u praksi vezuju za sebe određene privredne organizacije i ustanove, i na taj način onemogućuju opštinskim organima potrebno povezivanje sa takvim organizacijama i ustanovama. Takve veze i tendencije često su i posledica prakse saveznih i republičkih organa i banaka. Ta praksa je često dovodila do toga da su i organi društvenog samoupravljanja u tim organizacijama i ustanovama bili isključeni iz sistema samoupravljanja u komuni i vezani neposredno za sreske, pa i za republičke i savezne organe;

— kod pojedinih službi koje se organizuju u srezu, kao i kod nekih sreskih komora, udruženja i sličnih organizacija, pojavljuje se tendencija centralizma, a naročito se to razvija u pravcu težnje da što više raspoložu određenim sredstvima. Te tendencije utiču takođe negativno na povezivanje organa društvenog samoupravljanja tih organizacija i ustanova u komuni sa organima komune.

Gledano u celini, sistem samoupravljanja u srezovima i međusobni odnosi srezova i opština još ne odgovaraju u potpunosti komunalnom uređenju.

Sreske organe trebalo bi ubuduće izgrađivati tako da srez stvarno što više bude zajednica komuna. Njegova glavna funkcija treba da bude organizovanje osnovnih poslova koji su zajednički svim komunama i za koje su one zainteresovane ali nisu u stanju da ih same pojedinačno vrše. U tom cilju nužno je u daljoj razradi sistema obezbediti da srez bude znatno više potčinjen uticaju komuna. Zato bi bilo potrebno da on ima i manja finansijska sredstva, ili da ta sredstva budu više oblici zajedničkog finansiranja određenih objekata od strane komuna. Ali ta tendencija ograničavanja sredstava ne bi trebalo da znači da on ne može imati i svoje samostalne fondove. Međutim, odnos srez—opština ne bi trebalo da se zasniva na tome što srez materijalno pomaže opštine, nego on treba da viši poslove koji su komunama zajednički, a da one i finansiraju vršenje tih poslova. Zato bi trebalo da se obim sredstava sreskih fondova kreće u okvirima potreba pomaganja samo nerazvijenih komuna i za finansiranje nekih zajedničkih službi.

Glavna funkcija sreza treba da se sastoji u koordiniranju rada komuna, pa u tom pravcu i njegove organe treba razvijati. Koliko je to moguće, treba i njegovi izborni organi da proističu iz opštinskih (na primer, saveti), kao i drugi organi samoupravljanja. Srez treba da podstiče komune u pogledu osnivanja zajedničkih službi i ustanova, da organizuje razmenu iskustava po raznim pitanjima itd.

U sadašnjim odnosima sreski organi pojavljuju se ponekad i kao prvostepeni organi. Međutim, potrebno je obezbediti i do kraja sprovesti načelo da sreski organi u pogledu odnosa prema građanima, organizacijama i ustanovama budu samo drugostepeni organi, a da tek izuzetno zasnivaju neposredno odnose sa njima.

Potrebno je i kod niza političkih organa, na primer u oblasti unutrašnjih poslova, narodne odbrane, inspekcij-skih službi i sl., oспособiti opštinske organe da budu zaista prvostepeni organi i osnovni izvršioци zakona, da bi opštine u punom smislu reči postale osnovne zajednice i u sistemu političke vlasti.

ULOGA FEDERACIJE I NARODNIH REPUBLIKA U IZGRADNJI KOMUNALNOG SISTEMA

Federacija kao najviša političko-teritorijalna zajednica, vrši samo ona prava i dužnosti koji su joj Ustavnim zakonom određeni, a njeni organi samo one poslove koji su zakonom utvrđeni kao poslovi od isključive nadležnosti Federacije i od opšteg interesa za Federaciju. To su prvenstveno oni poslovi koji su od interesa za opštu nacionalnu zajednicu. Organi Federacije obezbeđuju društveni sistem, pravno i državno jedinstvo i jedinstvo pravosuđa.

Državni i društveni organi Federacije, kao što je slučaj i sa političkim i drugim organizacijama i udruženjima u privredi, po pravilu, tako su obrazovani da u njima sve više dolaze do izražaja interesi užih teritorijalnih zajednica (narodna republika, srez, opština).

U sastavu i izboru poslanika za Saveznu narodnu skupštinu došao je do izražaja element neposrednog povezivanja sa opštinom i srezom. To je postignuto ne samo utvrđivanjem prava i dužnosti narodnog poslanika (automatski stiče i prava odbornika), nego i načinom izbora poslanika.

Narodne republike su naročito vodile brigu o pravilnom funkcionisanju opština i srezova, pa su stalno proučavale probleme koji su se javljali u vršenju njihovih funkcija, kao i o radu i organizaciji njihovih odbora. Osim toga, one su pratile sve pojave od kojih je zavisilo sprovođenje komunalnog uređenja, a pre svega probleme u vezi sa teritorijalnim formiranjem opština i srezova. Republičke narodne skupštine i njihova izvršna veća skoro svake godine su raspravljali o iskustvima komunalnog uređenja, o radu narodnih odbora i njihovih saveta, i svojim zaključcima i drugim merama pružali pomoć opštinama i srezovima. Pored toga, narodne republike su se starale i o ekonomskim mogućnostima opština i srezova.

Na sadašnjem stepenu razvitka i organi narodne republike sve češće proizlaze iz srezova i opština. U tom pravcu naročito je karakteristična organizacija na teritorijalnom principu tzv. društvenih službi. Tako, teritorijalni društveni organi upravljanja društvenim poslovima u oblasti prosvete neposredno proizlaze iz organa nižih zajednica. Na sličan način obrazuju se i organi društvenih, kulturnih, sportskih i drugih organizacija, kao i organi udruživanja u oblasti privrede.

U skladu sa komunalnim uređenjem promenjen je i položaj republičkih organa uprave. Oni su prestali da budu ne samo opšti prvostepeni organi u neposrednoj primeni propisa, nego su prestali, osim izuzetno, da budu i drugostepeni organi. Time su republički organi lišeni jedne funkcije koju su ranije imali, funkcije u upravnom postupku. Oni su i dalje prvostepeni organi samo u poslovima od opšteg interesa za narodnu republiku, a drugostepeni samo u malom broju poslova koji su u prvostepenoj nadležnosti sreskih organa. Gubljenjem, ovih, u znatnoj meri funkcija klasične uprave, republički organi državne uprave nužno se okreću celom svojom delatnošću u pravcu jačanja organizacijske funkcije čitavog društvenog i državnog sistema i neposrednih odnosa između opština i srezova.

Nadzorna i organizatorska delatnost, kao i neposredno pružanje stručne i druge pomoći, postaje, osnovna funkcija republičkih organa u odnosu na upravne organe sreskih i opštinskih narodnih odbora.

Poseban problem u izgrađivanju opština je ponekad i tendencija vertikalnog udruživanja privrednih organizacija i pojedinih službi, odnosno udruživanje njihovih organa društvenog upravljanja. Takvo udruživanje je društveno i ekonomski najčešće neophodno, ali se njime ne bi smela da krnje prava neposrednih proizvođača i komune jer se ovakvim udruživanjem dosta često unose promene u odnosima između opštine i privrednih i drugih organizacija, što dovodi i do slabljenja njihove međusobne povezanosti.

Pomoć u razvijanju komunalnog sistema i konkretnu pomoć opštinama dala je i Stalna konferencija gradova koja je i nastala iz potrebe međusobnog povezivanja komuna i pružanjem međusobne pomoći na bazi praktične razmene iskustava.

U dosadašnjem radu Stalna konferencija gradova se pokazala kao celishodan oblik udruživanja opština, sposoban instrument za razmenu iskustava i mišljenja, za međusobnu pomoć i za organizovano korišćenje iskustava sa strane. Pored toga, što predstavlja instrument relativno široke razmene iskustava i pomoći između opština, Stalna konferencija gradova se u dosadašnjoj praksi razvijala i u instituciju koja pokreće mnoge najaktuelnije probleme iz svih oblasti života komunalnih zajednica.

Dosadašnja društveno-politička praksa i mnoštvo koristi koje su proistekle iz povezivanja opština u okviru Stalne konferencije gradova izaziva određeni interes i potrebu da se i ostale opštine i srezovi na pogodan način međusobno povežu.

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SEDNICE OD 27. i 28. OKTOBRA 1960.

Na petnaestoj zajedničkoj sednici svojih domova Savezna narodna skupština je saslušala ekspozee predstavnika Saveznog izvršnog veća uz predloge Zakona o patentima i tehničkim unapređenjima i Opšteg zakona o organizaciji zdravstvene službe, usvojila izveštaje Administrativnog odbora i Odbora za predstavke i žalbe i izabrala jednog sudiju Saveznog vrhovnog suda. Na svojim trideset prvim odvojenim sednicama Savezno veće i Veće proizvođača usvojili su šest zakona i tri odluke iz zajedničke nadležnosti. Savezno veće je usvojilo još dva zakona kao isključivo nadležno i verifikovalo mandat jednog Narodnog poslanika izabranog na dopunskim izborima, dok je Veće proizvođača verifikovalo mandate četvorice poslanika izabranih na dopunskim izborima i saslušalo odgovore na nekoliko poslaničkih pitanja.

Akti koje su domovi usvojili:

Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima. Zakon određuje da je patent jedini oblik zaštite pronalazaka, a izdavanje патената i druge poslove iz oblasti zaštite pronalazaka obavlja Uprava za patente. Pravo na iskorišćavanje zaštićenog pronalaska pripada nosiocu патента, dok ga druga lica i organizacije mogu iskorišćavati samo uz posebnu dozvolu nosioca патента. Zakon sadrži posebne odredbe o pronalascima u privrednim ili drugim organizacijama. Uzajamna prava i obaveze pronalazača i organizacije kod takvih патената se uređuju ugovorom. Patent se može dobiti samo za nov pronalazak. Protiv izdavanja патента svako lice može podići prigovor ili podneti sudu tužbu za osporavanje патента odnosno osporavanje autorstva prijaviocu pronalaska. Patent traje 15 godina. Prava na patent prelaze na naslednike nosioca прava, a mogu se preneti i na treća lica. Zakon dalje sadrži posebne odredbe o postupku prijave pronalaska, o izdavanju i pobijanju патента. Pri tome je određeno da protiv rešenja Uprave za patente nema žalbe, već se može pokrenuti upravni spor. O ostalim sporovima u vezi s patentom rešavaju privredni sudovi. Izuzešno, sporove o korišćenju pronalaska stvorenog u privrednoj organizaciji od strane druge privredne organizacije rešava posebno arbitražno veće. Zakon takođe bliže reguliše i odnose koji nastaju povodom tehničkih unapređenja.

Opšti zakon o organizaciji zdravstvene službe predviđa dalje podruštvljavanje i osamostaljenje zdravstvene službe i potpunije učešće građana u organizovanju zdravstvene službe; određuje mesto i ulogu komune u oblasti organizacije zdravstvene službe; daje građanima pravo na slobodan izbor lekara i zdravstvene ustanove; određuje nov položaj zdravstvenih radnika i nov način njihovog nagrađivanja prema rezultatima rada; uvodi zdravstvene centre kao stručne organe zdravstvene službe; sprovodi načelo samostalnog finansiranja svih zdravstvenih ustanova na bazi raspodele dohotka koji ostvaruju i dr. Zakon sadrži i odredbe o regulisanju nekih pitanja koja moraju biti rešena na jedinstven način za celu zemlju ili čije regulisanje spada u nadležnost Federacije (utvrđivanje prava i dužnosti političko-teritorijalnih jedinica za propisivanje i sprovođenje mera za zdravstvenu zaštitu; propisivanje mera koje se mogu preduzimati u slučaju elementarnih nesreća i dr.). Zakon

određuje da se nadzor nad stručnim radom u oblasti zdravstvenih službi vrši unutar same ustanove, putem stalnog praćenja kontrolisanja i poboljšavanja stručnog rada u svakoj organizacionoj jedinici, pri čemu je posebna uloga data stručnom kolegijumu zdravstvene ustanove.

Zakon o štampi i drugim vidovima informacija proklamuje kao osnovno načelo slobodu štampe i drugih vidova informacija. Zakon određuje da ne postoji cenzura i da za objavljivanje informacija nije potrebna prijava niti odobrenje, ali su objavljivači informacija odgovorni za zloupotrebu slobode informacija. Izvori informacija su dostupni pod istim uslovima svim organima, organizacijama, ustanovama i licima koja se bave objavljivanjem i širenjem informacija. Zakon posebno naglašava zaštitu građana od neodgovornog i zlonamernog objavljivanja informacija koje se odnose na njih. Kao posebno sredstvo ove zaštite predviđeno je pravo javnog odgovora, u pogledu koga je u zakonu detaljno razrađen poseban postupak. Odgovor se predviđa kako za štampane stvari tako i za informacije putem radija, filma i televizije. Zakon dalje određuje da novine mogu izdavati novinske organizacije, državni organi, privredne i društvene organizacije, građanska pravna lica i grupe građana. Za izdavanje novina dovoljno je samo podnošenje prijave. Zakonom se takođe reguliše pitanje unošenja strane štampe i pitanje inostrane informativne delatnosti u Jugoslaviji, u kom pogledu je usvojeno načelo zaključivanja sporazuma između strane države i Jugoslavije. U pogledu objavljivanja informacija putem radija, televizije i filma, zakon određuje da se režim predviđen za štampu uglavnom primenjuje i na ove vidove informacija.

Zakon o delu sredstava rezervnih fondova privrednih organizacija koji se unosi u rezervni fond opštine određuje da su privredne organizacije, za koje nije obrazovan zajednički rezervni fond, dužne izdvojiti određena sredstva radi uplaćivanja u rezervni fond opštine. Zakon od ove obaveze izuzima određena preduzeća i propisuje za šta se mogu koristiti sredstva koja se po ovom zakonu obrazuju.

Zakon o završnom računu o izvršenju Saveznog budžeta za 1959. godinu. Završni račun za 1959. pokazuje da je ostvaren višak prihoda nad rashodima budžeta za 1959. u iznosu od 2.952,647.924 din.

Zakon o dopuni Zakona o doprinosu iz dohotka privrednih organizacija sadrži ovlašćenje za Savezno izvršno veće za donošenje određenih propisa za izvršenje pomenutog zakona.

Zakon o izmeni Zakona o doprinosu budžetima iz ličnog dohotka radnika ukida član 20. ovog zakona.

Zakon o izmeni Zakona o savezним organima uprave reguliše na celishodniji način sastav Komiteta za spoljnu trgovinu.

Odluka o izmeni Odluke o stopama doprinosa za socijalno osiguranje ukida obavezu privrednih organizacija na paušaliranje doprinosa za socijalno osiguranje, ostavljajući mogućnost da se za neke kategorije osiguranika zavede paušal kad to potreba bude iziskivala.

Odluka o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi Federacije. Dodeljuju se određeni iznosi Opštem investicionom fondu za razne potrebe (za finansiranje investicija u elektroprivredi, za izgradnju autoputa Beograd — Đevdelića i dr.), Saveznom budžetu za 1960. za isplatu regresa u poljoprivredi i Saveznom fondu za naučni rad za finansiranje zadataka po programu rada u 1960.

Odluka o potvrdi uređaba Saveznog izvršnog veća potvrđuje četiri uredbe iz oblasti privrede, donete u vremenu između dve poslednje radne sesije Skupštine.

Lj. D.

REPUBLICKE NARODNE SKUPŠTINE

SEDNICE NARODNE SKUPŠTINE NR BOSNE I HERCEGOVINE

3. OKTOBRA 1960.

Na trinaestoj zajedničkoj sednici Republičkog veća i Veća proizvođača, 3. oktobra 1960, Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine pretresla je i usvojila Odluku o potvrdi izmena i dopuna Statuta Sreza Brčko, Odluku i izmenama i dopunama Odluke o utvrđivanju organa uprave Narodnog odbora Sreza Sarajeva, Odluku o izboru novog člana Izvršnog veća NR Bosne i Hercegovine dr Edhema Čam. Izveštaj Administrativnog odbora o finansijskom i materijalnom poslovanju Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine za vreme od 1. januara do 30. juna 1960. i Odluku o razrešenju sudije Okružnog suda u Bihacu i sudije Okružnog privrednog suda u Tuzli.

Republičko veće i Veće proizvođača na svojim trinaestim odvojenim sednicama, 3. oktobra 1960, usvojili su Zakon o osnivanju Komore za industriju i rudarstvo, građevinarstvo i saobraćaj NR Bosne i Hercegovine i Zakon o nastojnicima zgrada.

Republičko veće, kao isključivo nadležno, usvojilo je na trinaestoj sednici, 3. oktobra 1960, Zakon o naknadi troškova vatrogasne jedinice za rad van svog područja, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o organima uprave u NR Bosni i Hercegovini i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Visokoj privrednoj školi u Sarajevu.

Veće proizvođača, kao isključivo nadležno, usvojilo je na trinaestoj sednici, 3. oktobra 1960, Odluku o potvrdi izbora za narodne poslanike Veća proizvođača Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine Miličević Tripe — 12. izborni srez Goražde, Stojković Dragana — 43. izborni srez Zenica, Jeličić Pere — 10. izborni srez Maglaj, Hadžihassamović Esada — 11. izborni srez Goražde i Mičević inž. Zdravka — 18. izborni srez Sarajeva.

Akti koje su domovi usvojili:

Zakon o osnivanju Komore za industriju i rudarstvo, građevinarstvo i saobraćaj NR Bosne i Hercegovine osniva jedinstvenu Komoru za industriju i rudarstvo, građevinarstvo i saobraćaj. To je zahtevao sve brži razvitak ovih privrednih oblasti i njihovih specifičnih problema, jer samo u navedenim oblastima privrede ima 410 privrednih organizacija, a među njima i znatan broj takvih koje se ubrajaju među najveće u zemlji. Komora će iznositi pred državne organe probleme iz privrednih oblasti u nenoj nadležnosti, predlagati donošenje potrebnih privrednih mera, saradivati prilikom donošenja privrednih propisa i društvenih planova, i uticati na dosledno sprovođenje načela privredne politike i donetih privrednih mera.

Zakon o nastojnicima zgrada predstavlja u stvari realizaciju ovlašćenja koja narodnim republikama daju odredbe člana 415. Zakona o radnim odnosima i člana 87. Zakona o stambenim odnosima za regulisanje pravnih odnosa nastojnika zgrada. Zakon sadrži odredbe koje definišu pojam nastojnika zgrade i određuju njegove poslove, zatim odredbe o radnom odnosu nastojnika zgrade kojima su naročito određene specifičnosti ovakvog radnog odnosa uposlenika. Pored toga, Zakon sadrži odredbe koje će služiti kao opšta načela za normativnu delatnost narodnih odbora opština u ovoj oblasti, čime će ova materija biti potpuno pravno regulisana.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o organima uprave u NR Bosni i Hercegovini. Osniva se poseban republički organ uprave — Savet za stručno obrazovanje, tako da će umesto Saveta za prosvetu postojati još jedan republički savet koji će se baviti pitanjima obrazovanja. U delokrugu Saveta za prosvetu NR Bosne i Hercegovine spadali bi svi poslovi iz republičke nadležnosti koji se odnose na pitanja opšteg obrazovanja, dok bi u delokrugu Saveta za stručno obrazovanje spadali isključivo poslovi koji se odnose na stručno obrazovanje.

Zakon o naknadi troškova vatrogasne jedinice za rad van svog područja. Zakonom se regulišu uslovi po kojima pripada pravo na naknadu troškova dobrovoljnom vatrogasnom društvu, opštini, srezu, ustanovi i privrednoj organizaciji čija je vatrogasna jedinica učestvovala u gašenju požara ili u spašavanju u slučaju teške elementarne nesreće van svog područja.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Visokoj privrednoj školi u Sarajevu određuje status ove škole u rangu fakulteta. U skladu sa Opštim zakonom o fakultetima i univerzitetima, Zakonom je predviđeno da školovanje sada traje tri umesto dve godine, zatim određen način izbora direktora, sekretara i nastavnika škole.

B. Lj.

SEDNICE NARODNOG SOBRANJA NR MAKEDONIJE

27. SEPTEMBRA 1960.

Na devetnaestoj zajedničkoj sednici Republičkog veća i veća proizvođača, 27. septembra 1960. Narodno sobranie NR Makedonije pretresalo je Pregled kretanja privrede u periodu januar — jun 1960. Pregled koji je podnelo Izvršno veće bio je čestavljen svim narodnim poslanicima. Prethodno su ga pretresli: Odbor za privredu i Odbor za budžet Republičkog veća, kao i Odbor za privredu, Odbor za privredne organizacije i Odbor za budžet Veća proizvođača Narodnog sobranja. U toku pretresa je konstatovan visok porast proizvodnje kao opšta karakteristika razvitka privrede, u čemu prednjači industrija, ali i porast uvoza reprodukcionog materijala. Dalje je konstatovan porast produktivnosti rada i budžetske i lične potrošnje prema proporcijama društvenog plana. Industrijska proizvodnja je povećana za dva poena u odnosu na porast predviđen planom, kao i u odnosu na opšteugoslaveni prosek. Poljoprivredna proizvodnja je ostala na nivou iz 1959. koja se smatra rodnom godinom. U pogledu zaposlenosti, konstatovana je tendencija ublažavanja nezaposlenosti. Sve je manji broj kvalifikovanih radnika koji traže zaposlenje, a sve veći broj nekvalifikovanih, što ukazuje na potrebu da se ovi radnici što pre okvalifikuju i uključe u rad. U oblasti prometa porasli su tražnja i zalihe. Takođe je u ovom Pregledu kretanja privrede konstatovan blag porast cena, naročito zanatskih usluga, ogrjeva, elektroenergije, komunalnih usluga, nerobnih izdataka i dr. Na istoj sednici. Narodno sobranie je usvojilo Izveštaj Administrativnog odbora o izvršenju predračuna prihoda i rashoda Narodnog sobranja za drugo tromesečje budžetske 1960. i Predlog odluke o izmenama i dopunama Poslovnika Narodnog sobranja kojom se proširuju ovlašćenja Odbora za društvena sredstva (sada sa nazivom Odbor za društveni nadzor) i bliže uređuje materija poslaničkih pitanja. Na predlog Izvršnog veća, Narodno sobranie je razrešilo dužnosti članove Izvršnog veća Strahila Gigova, Veru Acevu i Rista Džunova zbog odlaska na nove dužnosti, a za nove članove Izvršnog veća izabralo narodne poslanike Filipa Brajkovskog, Vasila Tudžarova i Saltira Putinskog.

Republičko veće na sedamnaestoj i Veće proizvođača na osamnaestoj sednici, 27. septembra 1960, pretresli su i usvojili Zakon o eksploataciji određenih mineralnih sirovina, Zakon o nadgrađivanju i Zakon o osnivanju viših stručnih škola.

Republičko veće, kao isključivo nadležno, usvojilo je na sedamnaestoj sednici, 27. septembra 1960, Zakon o ukidanju Više privredne škole u Skopju, Odluku o izmenama i dopunama Poslovnika Republičkog veća Narodnog sobranja NR Makedonije i Odluku o utvrđivanju poslaničkog mandata i određivanju dopunskih izbora za jednog narodnog poslanika u Republičkom veću.

Veće proizvođača, kao isključivo nadležno, usvojilo je na sedamnaestoj sednici, 27. septembra 1960, Izveštaj o radu Republičkog zavoda za socijalno osiguranje za 1959. Odluku o izmenama i dopunama Poslovnika Veća proizvođača Narodnog sobranja NR Makedonije, Odluku o nedavanju odobrenja za krivično gonjenje narodnog poslanika Veća proizvođača, i Odluku o utvrđivanju prestanka poslaničkog mandata i određivanju dopunskih izbora za narodne poslanike Veća proizvođača Narodnog sobranja.

Akti koje su domovi usvojili:

Zakon o eksploataciji određenih mineralnih sirovina. Mineralne sirovine čija se eksploatacija utvrđuje ovim zakonom su: ciglar-ska i lončarska gлина, pesak, šljunak i kamen. Cilj zakona je da obezbedi racionalnu eksploataciju pomenutih sirovina. Osnovne postavke zakona su: rudna bogatstva u utrobi i na površini zemlje su opšte dobro, a Federacija i narodne republike se štaraju da se ta bogatstva koriste u opštem interesu. Istraživanje i eksploataciju mogu vršiti privredne organizacije čija je to osnovna privredna delatnost kao i građanska pravna lica, grupe građana i pojedini građani, uvek samo po prethodnom odobrenju i uz obavezu da se predumzu sve potrebne zaštitne mere za obezbeđenje ljudi i stoke od nesreća.

Zakon o nadgrađivanju. Ekonomija građenja, niski nivo komunalnih fondova i drugi objektivni razlozi nalogali su da se pristupi nadgrađivanju nad postojećim i zdravim zgradama koje mogu da podnesu nadgrađivanje. Cilj zakona je da se nadgrađivanje reguliše i spreči stihijnost, da se obezbedi punije korišćenje postojećih komunalnih objekata i instalacija, servisa, zdravstveno-socijalnih, kulturno-prosvetnih i drugih objekata, i da se osigura solidniji i kulturniji nivo života i uvećanje stambenog f.f.nda i brže rešavanje stambene krize.

Zakon o osnivanju viših stručnih škola. U skladu sa postavkama Rezolucije o školovanju stručnih kadrova Savezne narodne skupštine i postojećim potrebama Republike za stručnim kadrovima određenog profila za koji privredna preduzeća ili komune nemaju interesa ili nisu u stanju da ih stvore, ovaj zakon omogućava osnivanje viših škola određenog smera i specijalizacije i uređuje njihovu organizaciju i rad.

Zakon o ukidanju Više privredne škole u Skopju. Osnivanje tri nove škole određenog specijalističkog smera čini izlišnim ukinutu školu. Zakon uređuje pitanja koja se pojavljuju kao posledica ukidanja škole.

P. K.

16. OKTOBRA 1960.

Na desetoj zajedničkoj sednici Republičkog veća i Veća proizvođača, 16. oktobra 1960, Narodna skupština NR Crne Gore saslušala je izjavu predstavnika Izvršnog veća i pretresla Izveštaj o stanju i problemima turizma i Predlog rezolucije o unapređenju turizma u NR Crnoj Gori. Pored toga, predstavnik Izvršnog veća podneli su ekspozu uz Predlog zakona o zaštiti zemljišta od erozije i bujica, Predlog zakona o iskorišćavanju pašnjaka i Predlog zakona o hidromelioracionim sistemima i o iskorišćavanju poljoprivrednog zemljišta na području hidromelioracionih sistema. Takođe je pretresan izveštaj o radu Odbora za predstave i žalbe u prvom polugodu 1960, razrešena su dužnosti dva člana Izvršnog veća, a na njihovo mesto izabrani novi i izabrana četiri nova člana Odbora za društveni nadzor.

Na trinaestoj sednici Republičkog veća i dvanaestoj sednici Veća proizvođača, 16. oktobra 1960, usvojeni su: Zakon o zaštiti zemljišta od erozije i bujica, Zakon o iskorišćavanju pašnjaka, Zakon o hidromelioracionim sistemima i o iskorišćavanju poljoprivrednih zemljišta na području hidromelioracionih sistema i Odluka o izmenama Odluke o naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Narodne skupštine Narodne Republike Crne Gore.

Republičko veće, na trinaestoj sednici, 16. oktobra 1960, razrešilo je dužnosti potpredsednika Veća Vlada Strugara a za novog predsednika izbralo Milana Vukasovića, zatim razrešilo dužnosti nekoliko članova pojedinih odbora, i na njihovo mesto izbralo nove.

Akti koje su domovi usvojili:

Rezolucija o unapređenju turizma u NR Crnoj Gori. U rezoluciji se konstatuje da u perspektivnom i godišnjim planovima privrednog razvoja Republike i opština treba, u skladu sa materijalnim mogućnostima, obezbediti sredstva za brzi razvoj turizma, podizati objekte racionalno građene, da privredne i društvene organizacije prilikom izgradnje svojih odmarališta treba da podižu zajedničke restorane, komunalne i druge objekte. Pored toga, vlasnicima privatnih turističkih soba treba omogućiti njihovu modernizaciju davanjem zajmova; izgrađivati jevtine ali savremeno opremljene ekspres-restorane sa samoposluživanjem, modernizovati i izgraditi nove hotele na pogodnim mestima, kamping-placeve, prići njihovom uređivanju (vodovod, rasveta, higijenski objekti, zelenilo, prodavnice itd.). Isto tako trgovinu i zanatstvo treba uključiti u turistički promet; pristupiti daljoj modernizaciji puteva vazdušnog, pomorskog i autobusnog saobraćaja; mobilisati u komunama odgovorne faktore na rešavanju komunalnih problema (vodovod, električna mreža, kanalizacija, uređenje parkova, plaža, naselja, ulica itd.) i dr.

Zakon o zaštiti zemljišta od erozije i bujica propisuje mere koje se mogu odrediti korisniku zemljišta na erozionom području, kao što su: obnova i pošumljavanje šuma; meliorisanje degradiranih šuma i šikara; ograničenje seče i proredivanje šuma, krećenje šiblja, drveća i voćaka; zabrana preoravanja i prekopavanja livada, pašnjaka i drugog neobrađenog zemljišta; zabrana i ograničenje paše; zabrana vađenja kamena, šljunka i peska. Erozijska područja utvrđuje svojom odlukom opštinski

narodni odbor na sednicama oba veća, a ako se eroziono područje nalazi na području dve ili više opština, odluku donosi Izvršno veće. Osnovne objekte protiverozionog sistema izgrađuje političko-teritorijalna jedinica, a mogu ih po prethodnom odobrenju izgrađivati vodne zajednice i druge privredne organizacije. Sredstva za izvođenje osnovnih radova, po pravilu, obezbeđuje političko-teritorijalna jedinica, a troškove izvođenja radova na neposrednoj zaštiti pojedinih zemljišta snose korisnici zemljišta. Protiverozionim sistemom upravlja vodna zajednica, šumarska i poljoprivredna organizacija kojoj političko-teritorijalna jedinica preda na upravljanje objekte tog sistema. Protiverozioni sistem se iskorišćava prema osnovnom planu koji donosi organizacija koja upravlja sistemom.

Zakon o iskorišćavanju pašnjaka. Pašnjaci se daju na trajno korišćenje poljoprivrednim organizacijama; zemljoradničkim zadrugama, poljoprivrednim dobrima, poljoprivrednim ustanovama, šumskim gazdinstvima i drugim privrednim organizacijama. Privatna lica mogu koristiti pašnjake u društvenoj svojini samo preko privredne organizacije. Organizacija je dužna da dozvoli korišćenje pašnjaka i onim individualnim držaocima stoke koji su pašnjak ranije koristili, ukoliko to dozvoljava kapacitet pašnjaka. Pašnjaci se iskorišćavaju prema osnovnom planu i pravilima o načinu i uslovima korišćenja pašnjaka, koje donosi privredna organizacija. Opštinski narodni odbor može manje pašnjake dati na korišćenje pojedinom selu odnosno naselju u njegovoj blizini, ako nemaju neku veću privrednu važnost. Ako odbor ne bi uspeo da pašnjak da na trajno iskorišćavanje nekoj organizaciji, savet za poljoprivredu je dužan da se stara o iskorišćavanju takvog pašnjaka. Opštinski narodni odbori mogu propisivati minimum agrotehničkih i agromelioracionih mera za pašnjake u društvenoj i građanskoj svojini.

Zakon o hidromelioracionim sistemima i o iskorišćavanju poljoprivrednog zemljišta na području hidromelioracionih sistema utvrđuje pojam i svrhu hidromelioracionog sistema, propisuje obaveze svih vlasnika i korisnika poljoprivrednog zemljišta na području sistema i određuje obaveze za održavanje njegovih objekata. Ustanovljene su i službenosti po kojima su vlasnici zemljišta na području hidromelioracionog sistema dužni dopustiti prelaz i upotrebu svog zemljišta za smeštaj materijala i izvođenje drugih radova pri izgradnji i korišćenju sistema. Dalje, zakon propisuje uslove za izgradnju hidromelioracionog sistema nalažući da se prethodno mora izraditi investicioni program, pripremiti tehnička dokumentacija i obezbediti novčana sredstva. Na osnovu ovakvog elaborata može se doneti akt o izgradnji hidromelioracionog sistema. Hidromelioracione sisteme mogu izgrađivati političko-teritorijalne jedinice, vodne zajednice i druge privredne organizacije. Za korišćenje hidromelioracionog sistema predviđa se plaćanje naknade (vodni doprinos), čija se visina određuje aktom o izgradnji sistema. Pri utvrđivanju elemenata koji sačinjavaju naknadu moraju se imati u vidu uložena sredstva koja treba da se vrate društvenoj zajednici. Individualni proizvođači plaćaju odgovarajuće iznose organizaciji preko koje koriste melioracioni sistem. Zemljište poljoprivrednih proizvođača u građanskoj svojini koje se ne koristi u skladu sa osnovnim planom može se staviti pod prinudnu upravu za vreme od 5 do 10 godina.

Odluka o izmenama Odluke o nagradama i naknadama poslanika Narodne skupštine NR Crne Gore. Ovom Odlukom povećavaju se poslaničke dnevnice od 2.000 na 2.500 din.

A. P.

ISPRAVKA: U dvobroju 7—8 na str. 288 (62), prvi stubac, u tabelama 3 i 4 stoji »Indeks«, a treba »procenat«.

SINDIKAT POLJOPRIVREDNIH, PREHRAMBENIH I DUVANSKIH RADNIKA JUGOSLAVIJE

Sindikata poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika, koji ima 245.000 članova, strukovna je društveno-politička organizacija radnika i službenika zaposlenih u poljoprivrednim organizacijama i prehrambenoj i duvanskoj industriji.¹ Njegovi zadaci, između ostalih, su da, na osnovu opšte i jedinstvene politike Saveza sindikata Jugoslavije, prati i rešava probleme svojih članova; stara se o razvitku poljoprivrednih, zadružnih i industrijskih privrednih organizacija, instituta i zavoda i aktivira radnike na povećanju produktivnosti rada; predlaže i preduzima mere za stručno osposobljavanje kadrova, ostvaruje saradnju i vrši razmenu iskustava sa srodnim sindikatima drugih zemalja.

Sindikata je osnovan na Kongresu održanom 11. aprila 1959. u Beogradu spajanjem Sindikata poljoprivrednih radnika i Sindikata radnika prehrambene i duvanske industrije.²

ORGANIZACIONA STRUKTURA

Sindikata je organizovan na principu demokratskog centralizma i na proizvodnom principu (jedno preduzeće odnosno ustanova — jedna sindikalna podružnica). U krupnim preduzećima odnosno kombinatima mogu se formirati sindikalne podružnice po pogonima, koje objedinjuje sindikalni odbor preduzeća.

Organizaciona struktura Sindikata je sledeća: u preduzeću ili ustanovi odnosno samostalnom pogonu preduzeća — podružnica i izvršni odbor podružnice; u kombinatu odnosno preduzeću sa više samostalnih pogona — skupština i sindikalni odbor preduzeća; u opštini — skupština i opštinski odbor Sindikata; u srezi i gradu — skupština i sreski odnosno gradski odbor Sindikata; u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini — Skupština i Pokrajinski odbor Sindikata; u narodnim republikama — Skupština i republički odbori Sindikata i u Federaciji — Centralni odbor Sindikata. Svi ovi organi su izborni i biraju se tajnim glasanjem.

Podružnica je osnovna organizacija Sindikata. Krajem 1959. bilo ih je 3.470.

Skupština podružnice održava se jednom godišnje. Na skupštini se analizira rad podružnice u protekloj godini, utvrđuje plan rada za narednu godinu i bira izvršni i nadzorni odbor.

Konferencije članstva podružnice održavaju se prema potrebi i na njima se donose odluke o svim važnijim pitanjima iz okvira rada i zadataka sindikalne organizacije.

Broj članova izvršnog odbora podružnice kreće se od 5 do 15 prema veličini organizacije. U cilju neposrednijeg i

boljeg povezivanja izvršnog odbora sa članstvom veće podružnice mogu da biraju i sindikalne odbore odeljenja kao pomoćne organe izvršnog odbora podružnice, kao i poverenike za grupu članova Sindikata, koji rade u manjim odeljenjima ili na određenim fazama tehnološkog procesa. Sindikata je krajem 1959. imao 307 odbora, odeljenja i 730 grupnih poverenika.

Za pojedine zadatke izvršni odbor podružnice formira stalne ili povremene komisije kao: za radničko samoupravljanje, raspodelu dohotka i lične dohotke, higijensko-tehničku zaštitu, kulturno-prosvetni rad, organizaciju nedeljnog i godišnjeg odmora, socijalno osiguranje, fiskulturni rad itd.

Sindikalni odbori preduzeća postoje u 35 kombinata i većih preduzeća u oblasti poljoprivrede, prehrambene i duvanske industrije.

U izvršnim odborima podružnica, odborima odeljenja i sindikalnim odborima preduzeća bilo je krajem 1959. preko 40.000 neposredno biranih članova odbora. Još veći broj članova Sindikata bio je angažovan u raznim stalnim i povremenim komisijama ovih organa.

Opštinski i sreski odbori Sindikata formiraju se samo u onim opštinama i srezovima u kojima su društveni sektor poljoprivrede odnosno prehrambena i duvanska industrija više razvijeni.

Opštinski odbori Sindikata postoje u opštinama: Bjelovar, Šid, Senta, Bačka Palanka, Bačka Topola, Kikinda, Bečej i Prilep.

Sreski odbori Sindikata postoje u 24 sreza i to: Šapcu, Valjevu, Smederevu, Požarevcu, Svetozarevu, Nišu, Leskovcu, Kruševcu, Čačku, Zaječaru, Novom Sadu, Subotici, Somboru, Sremskoj Mitrovici, Zrenjaninu, Pančevu, Osijeku, Vinkovcima, Zadru, Mariboru, Banjoj Luci i Skopju, a *gradski odbori* u Beogradu i Zagrebu.

Opštinski odbori se biraju na opštinskim skupštinama Sindikata koje se održavaju svake godine, a sreski odnosno gradski svake druge godine.

Za razmatranje pojedinih problema, opštinski i sreski odbori biraju stalne ili povremene komisije. Svi važniji problemi podružnica na području opštine odnosno sreza ili grada razmatraju se na proširenim sednicama ovih odbora na kojima učestvuju i predsednici i sekretari izvršnih odbora podružnica.

Pokrajinski odbor postoji za područje Autonomne Pokrajine Vojvodine, a *republički odbori Sindikata* u svih šest republika. Ovi odbori se biraju na pokrajinskim odnosno republičkim skupštinama Sindikata koje se održavaju svake druge godine. Za razmatranje pojedinih problema i izradu odgovarajućih predloga za njihovo rešavanje pokrajinski i republički odbori biraju stalne komisije, a neki i stručne odbore. Stalne komisije se formiraju: za radničko samoupravljanje, raspodelu dohotka i lične dohotke, životne i radne uslove radnika i obrazovanje radnika. Pored stalnih, formiraju se i povremene komisije za razmatranje raznih aktuelnih pitanja.

Kongres i Centralni odbor Sindikata. Najviši organ Sindikata je kongres. Redovni kongres održava se svake četvrtne godine. Kongres razmatra rad Sindikata u međukongresnom periodu, donosi osnovne smernice za rad sindikalnih organizacija i organa Sindikata u narednom periodu, vrši izmene i dopune statuta ili donosi nov statut i bira Centralni i Nadzorni odbor Sindikata. Centralni odbor bira iz svojih redova predsedništvo i sekretarijat Centralnog odbora.

Centralni odbor izabran na I kongresu Sindikata ima 81 člana, Nadzorni odbor 5, Predsedništvo 23 i Sekretarijat 5 članova. Centralni odbor održava sednice prema potrebi.

Pomoćni organi Centralnog odbora su stalni stručni odbori i komisije i to: Odbor duvanskih radnika i Odbor radnika zadružnih organizacija i stalne komisije: za privredni razvoj i radničko samoupravljanje; raspodelu dohotka i lične dohotke; životne i radne uslove radnika; za obrazovanje radnika (koja se uglavnom bavi stručnim obrazovanjem).

¹ To su radnici i službenici koji rade na poljoprivrednim dobrima i u njihovim stručnim i poslovnim udruženjima, u seljačkim radnim i opštim zemljoradničkim zadrugama i njihovim pogonima za preradu poljoprivrednih proizvoda i zadružnim savcima, ustanovama koje rade na razvoju i unapređenju poljoprivredne proizvodnje, preduzećima i zadrugama koje se bave uzgojem i lovom ribe u jezerima i rekama, vodnim zajednicama, preduzećima prehrambene industrije i industrije za proizvodnju alkoholnih i bezalkoholnih pića i u njihovim stručnim i poslovnim udruženjima, u fabrikama duvanskih preradovina, preduzećima za obradu i fermentaciju duvana, duvanskim kombinatima i u njihovim stručnim i poslovnim udruženjima i institutima i zavodima koji rade na razvoju i unapređenju prehrambene i duvanske industrije.

² Od 1945. do aprila 1959. u okviru Saveza sindikata Jugoslavije postojali su zasebni sindikati poljoprivrednih radnika i radnika prehrambene i duvanske industrije. Na njihovim kongresima održanim 10. i 11. aprila 1959. donesene su odluke o spajanju ova dva sindikata i osnivanju zajedničkog Sindikata poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika Jugoslavije.

AKTIVNOST

Aktivnost Sindikata poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika usmerena je na angažovanje članova kolektiva i organa upravljanja na sagledavanje i rešavanje zadataka iz oblasti: privrednih pitanja i radničkog samoupravljanja, raspodele dohotka i ličnih dohodaka, životnih i radnih uslova radnika, obrazovanja radnika i organizacije društveno-zabavnog života.

PRIVREDNA PITANJA I RADNIČKO SAMOUPRAVLJANJE. Sindikat stalno i neposredno učestvuje u rešavanju problema bržeg porasta proizvodnje i produktivnosti rada, proširenja asortimana, poboljšanja kvaliteta i smanjenja materijalnih troškova u proizvodnji poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih proizvoda. Na plenumima Sindikata vršene su analize stanja i problema po ovim pitanjima, davane smernice i postavljani konkretni zadaci organizacijama.

Izbori radničkih saveta i upravnih odbora preduzeća, usavršavanje njihovog metoda i sadržaja rada, ekonomsko obrazovanje proizvođača i povezivanje organa upravljanja sa radnim kolektivima zauzimali su najznačajnije mesto u planovima i programima rada svih organa i organizacija Sindikata. Na taj način Sindikat je doprineo osposobljavanju radničkih saveta i upravnih odbora za uspešno obavljanje upravljačkih funkcija. Na primer, u periodu 1950—1955. Centralni i republički odbori ranijeg Sindikata radnika prehrambene i duvanske industrije razmatrali su rezultate i probleme rada radničkih saveta i upravnih odbora preduzeća na 8 plenuma, 27 savetovanja i preko 30 sednica predsedništava. Podružnice su organizovale veliki broj kurseva, seminara i predavanja za ekonomsko obrazovanje radnika, u prvom redu članova radničkih saveta i upravnih odbora preduzeća. Podružnice su to činile i pošto je težište rada na ekonomskom obrazovanju radnika preneto na radničke univerzitete. Tako su tokom 1959. (prema podacima prikupljenim iz dve trećine podružnica Sindikata) održana 83 kursa ekonomskog obrazovanja sa 1.831 polaznikom i preko 1.500 predavanja iz te oblasti.

RASPODELA DOHOTKA. U periodu do 1952. raniji posebni sindikati su aktivno učestvovali u pripremanju svih propisa iz oblasti plata i nagrađivanja i zalagali se za njihovo dosledno sprovođenje u poljoprivrednim organizacijama i preduzećima prehrambene i duvanske industrije. Sindikati su učestvovali u donošenju propisa (pravilnika o rasporedu poslova u grupe i Uredbe o platama), o rasporedu poslova u poljoprivredi, prehrambenoj i duvanskoj industriji, u platne grupe i određivanju iznosa plata po grupama, kao i na zavođenju realnih normi kao instrumenta za nagrađivanje prema radu. Posle prelaska na nov privredni sistem i davanja prava radnim kolektivima da uz saradnju Sindikata sami donose tarifne pravilnike, sindikalne organizacije i organi nastojali su naročito da obezbede puno učešće svih članova kolektiva u donošenju tarifnih pravilnika i utvrđivanju tarifnih stavova za radna mesta i poslove.

Centralni odbori ranijih sindikata nastojali su pre svega da se uspostave odgovarajući odnosi u ličnim dohocima između poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika i radnika ostalih grana u oblasti privrede.

Sindikalne organizacije uočavale su nedostatke sistema raspodele u pogledu njegovog praktičnog uticaja na kretanje produktivnosti rada i predlagale izmene i dopune propisa i instrumenata u cilju stvaranja preduslova za zavođenje stimulaturnijih oblika nagrađivanja. U zajednici sa Centralnim većem SSJ, stručnim udruženjima i komorama i odgovarajućim državnim organima, Sindikat je učestvovao u utvrđivanju nivoa obračunskih plata za kolektive poljoprivrede, prehrambene i duvanske industrije i u prethodnom razmatranju odgovarajućih propisa kojima je regulisano ovo pitanje. Kad su minimalni lični dohodi uzeti kao instrument za raspodelu dohotka privrednih organizacija, Sindikat je aktivno učestvovao u utvrđivanju njihovog nivoa.

Na inicijativu Centralnog odbora Sindikata poljoprivrednih radnika i uz saradnju Saveza poljoprivredno-šumarskih

komora 1956. je u izvesnom broju poljoprivrednih organizacija uveden sistem nagrađivanja po jedinici proizvoda.

BRIGA O ŽIVOTNIM I RADNIM USLOVIMA RADNIKA. Sindikat se aktivno zalaže za regulisanje i zaštitu prava radnika koja proističu iz radnog odnosa. Taj rad se ostvaruje učešćem predstavnika sindikalne organizacije u raznim komisijama koje rešavaju pitanja radnih odnosa i intervencijama i zastupanjem članova u slučaju osporavanja njihovih prava. Centralni odbor je učestvovao u pripremanju propisa iz ove oblasti, a sve sindikalne organizacije i rukovodstva na njihovom sprovođenju.

Problemi higijensko-tehničke zaštite pri radu razmatrani su na mnogim plenumima, savetovanjima, konferencijama i skupštinama sindikalnih organizacija. Vršene su analize higijensko-tehničkih uslova rada, ukazivano na propuste i nedostatke i podnošeni zahtevi rukovodstvima preduzeća odnosno organima radničkog upravljanja za rešavanje određenih konkretnih problema.

Na podsticaj sindikalnih organizacija osnivane su fabričke ambulante i zdravstvene stanice u preduzećima. Danas veća poljoprivredna gazdinstva, a naročito preduzeća prehrambene i duvanske industrije imaju svoje zdravstvene stanice.

Sindikalne organizacije posvetile su posebnu brigu i problemima društvene ishrane u radnim kolektivima. Veća preduzeća raspolažu restoranima društvene ishrane, menzama i sl. u kojima radnici dobijaju hranu po znatno nižim cenama, jer deo troškova snose preduzeća.

Podružnice utiču da se iz fondova zajedničke potrošnje i ostalih fondova preduzeća ulažu veća sredstva u izgradnju stanova za radnike. One daju svoje mišljenje i o raspodeli stanova. Na inicijativu sindikalnih podružnica osnivane su stambene zadruge, naročito u preduzećima prehrambene i duvanske industrije. Preko stambenih zadruga u periodu od 1958. do danas izgrađen je veći broj stanova.

Sindikalne organizacije staraju se o stvaranju uslova za što uspešnije korišćenje godišnjeg odmora. U tu svrhu sindikati materijalno pomažu obolele članove i one sa većim brojem članova porodice. Na inicijativu sindikalnih organizacija, veliki broj preduzeća prehrambene i duvanske industrije i neka veća poljoprivredna gazdinstva osnovali su sopstvene domove odmora na moru i u klimatskim mestima u kojima vode brigu sindikalne organizacije. Ukupan kapacitet ovih odmarališta je oko 2.000 ležaja. I dalje se radi na povećanju ovih kapaciteta.

Sindikat organizuje i kase za uzajamnu pomoć. Tokom 1959. kase uzajamne pomoći postojale su u 328 kolektiva sa oko 25.000 učlanjenih radnika, od kojih su preko 18.000 koristili pozajmice u ukupnom iznosu od gotovo 138 miliona dinara. Raspoloživa novčana sredstva ovih kasa iznosila su 31. decembra 1959. preko 62 miliona dinara.

OBRAZOVANJE RADNIKA I ORGANIZACIJA DRUŠTVENO-ZABAVNOG ŽIVOTA. Sindikalne podružnice organizuju kurseve, seminare i predavanja u cilju stručnog obrazovanja radnika. U 1959. sindikalne podružnice organizovale su 787 stručnih kurseva sa 20.653 polaznika i 3.565 stručnih predavanja. Organizacije Sindikata aktivno rade i na problemima opšteg obrazovanja. Tako su u 1959. u podružnicama održana 263 kursa za opšte obrazovanje sa 5.219 polaznika. Podružnice Sindikata organizuju takođe i objašnjavanje unutrašnjeg privrednog i društvenog razvika i međunarodnih zbijanja kao i upoznavanje radnika sa najnovijim dostignućima nauke i tehnike u svetu i u zemlji. Samo u 1959. u podružnicama su na te teme održana 3.292 predavanja.

Kulturno-umetničkom obrazovanju, zabavnom životu i raznodni radnika organizacije Sindikata takođe posvećuju pažnju. U kolektivima deluje 28 kulturno-umetničkih društava sa 128 horskih, muzičkih, dramskih i folklornih sekcija. U manjim preduzećima postoji 51 kulturno-umetnička grupa za razne oblike kulturno-umetničke delatnosti, 21 preduzeće ima domove kulture, a 115 kolektiva raspolažu salama za održavanje kulturno-umetničkih priredbi i bioskopskim aparaturama. Ove sale i domovi koriste se i za razne forme

političkog i kulturnog rada i za razonodu članova Sindikata i njihovih porodica. U kolektivima poljoprivrednih organizacija i preduzeća prehrambene i duvanske industrije deluje 66 fiskulturnih društava i 680 aktiva sa 14.200 aktivnih fiskulturnika. Veliki broj preduzeća imaju igrališta za lake sportove i fudbal, plivačke bazene, kuglane i slične sportske objekte.

MEĐUNARODNE VEZE

Sindikat poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika, kao i raniji posebni sindikati, radili su na razvijanju saradnje sa odgovarajućim nacionalnim sindikatima u svetu, pri čemu su se rukovodili principom uzajamnog poštovanja, ravnopravnosti i nemešanja u unutrašnje stvari.

Na tim osnovama uspostavljena je saradnja sa sledećim inostranim strukovnim sindikatima: Sindikatom prehrambenih, duvanskih i ugostiteljskih radnika Savezne Republike Nemačke (Gewerkschaft Nahrung — Genuss — Gaststätten — NGG), Sindikatом трговинских, транспортних и prehrambenih radnika Švajcarske (Verband der Handels, Transport und Lebensmittelarbeiter — VHTL), Sindikatом prehrambenih radnika Poljske (Zwiazek Zawodowy Pracowników Przemysłu Pizemysłu Spozywczego), Sindikatом radnika industrije šećera Poljske (Zwiazek Zawodowy Pracowników Przemysłu Cukrowniczego), Sindikatом poljoprivrednih radnika Poljske (Zwiazek Zawodowy Pracowników Polnych), Sindikatом трговинских и prehrambenih radnika Demokratske Republike Nemačke (Gewerkschaft Handel, Nahrung und Genuss), Sindikatом prehrambenih i ugostiteljskih radnika Francuske (Fédération Nationale des Travailleurs de L'Alimentation et des Hôtels, Cafés, Restaurants) iz sastava Generalne konfederacije rada (Confédération Générale des Travailleurs), Sindikatом prehrambenih, duvanskih i šećeranskih radnika Italije (Federazione Italiana Lavoratori Zucchro — Industrie Alimentari-Tabacco) iz sastava Generalne konfederacije rada Italije (Confederazione Generali Italiana Lavoro — CGIL) i Sindikatом poljoprivrednih radnika i nadničara

Italije (Federazione Nazionale Braccianti e Salariati Agricoli) takođe iz sastava CGIL-a, Sindikatом poljoprivrednih radnika SSSR-a (Prifeionalni Sojuz rabočih selskogo hozjaistva), Sindikatом prehrambenih radnika Mađarske (Magyar elelmezési ipari dolgozok Szakszervezete), Sindikatом poljoprivrednih radnika Mađarske (Mezogazdasági és erdeszeti dolgozok Szakszervezete) i Sindikatом poljoprivrednih i šumarskih radnika Bugarske (Profsojuz rabotnikov selskogo i lesnogo hozjajstvo). Sa svim ovim sindikatima izvršena je u proteklom periodu i razmena delegacija.

Na osnovu zajednički utvrđenih programa saradnje sa strukovnim sindikatima Italije, Poljske i SSSR, vršene su i razmene delegacija između pojedinih radnih kolektiva i nižih sindikalnih rukovodstava Jugoslavije i odnosnih zemalja. Tako su 1958. i 1959. delegacije kolektiva fabrika duvana iz Niša i Sarajeva posetile kolektive poljskih fabrika duvana u Radomju i Krakovu i primili njihove delegacije, a delegacija kolektiva fabrike duvana Sarajevo posetila je 1960. i fabriku duvana u Rostovu (SSSR). Septembra 1960. delegacija Jugoslovenskog poljoprivredno-industrijskog kombinata »Belje« posetila je poljoprivredni kombinat »Manječki« kod Krakova u Poljskoj.

Sindikat saraduje i sa međunarodnim strukovnim organizacijama poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika. U periodu 1958—1960. Centralni odbor je uspostavio kontakte i saradnju sa Međunarodnom unijom prehrambenih, duvanskih i ugostiteljskih radnika (Union Internationale des Syndicats des Travailleurs de L'alimentation et du Tabac, de la Boisson, et des Travailleurs des Hôtels, Cafés et Restaurants) i sa Međunarodnom unijom poljoprivrednih i šumarskih radnika (Union Internationale des Syndicats des Travailleurs Agricoles et Forestiers).

IZVOR: Dokumentacija Sindikata poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika Jugoslavije.

L. V.

IV KONGRES SOCIJALISTIČKOG SAVEZA RADNOG NARODA CRNE GORE

IV kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Crne Gore održan je 26. i 27. septembra 1960. u Titogradu.

Pored 486 delegata i predstavnika glavnih odbora SSRN svih narodnih republika i Autonomne Kosovsko-Metohijske Oblasti, kongresu je prisustvovao i generalni sekretar Saveznog odbora SSRNJ Aleksandar Ranković, koji je pozdravio kongres u ime Saveznog odbora SSRNJ.

Referat »Aktuelna pitanja daljeg društveno-ekonomskog razvitka Crne Gore i zadaci Socijalističkog saveza radnog naroda« podneo je predsednik Socijalističkog saveza radnog naroda Crne Gore Blažo Jovanović.

U diskusiji je učestvovalo oko 40 delegata koji su istakli osnovne zadatke buduće aktivnosti organizacije SSRN.

Kongres je umesto zaključaka usvojio Odluku o smericima budućeg rada organizacija i rukovodstava SSRN Crne Gore i izabrao novi Glavni odbor, u koji je ušlo 111 članova (od toga 69 novih) i Nadzorni odbor od 17 članova.

Na prvoj sednici novoizabranog Glavnog odbora SSRN Crne Gore za predsednika Glavnog odbora izabran je Andrija Mugoša, a za sekretara Dobroslav Čulafić.

Takođe su u Izvršni odbor izabrani: Savo Brković, Radomir Komatina, Milan Vukasović, Nikola Đakonović, Veselin Đuranović, Iko Mirković, Živko Žižić, Miladin Perović, Vukosava Mićunović, Pavle Lopičić, Lidija Jovanović, Vuko Radović, Dimitrije Vujović, Branko Lazović, Marko Đoljević, Luka Vujović, Vojo Srzentić.

U Sekretarijat su izabrani: Andrija Mugoša, Dobroslav Čulafić, Iko Mirković, Živko Žižić, Miladin Perović, Pavle Lopičić, Vojo Srzentić.

Nadzorni odbor se takođe konstituisao neposredno posle završetka rada kongresa. Za predsednika Nadzornog odbora izabran je Radisav Raspopović.

Na prvoj sednici Izvršnog odbora Glavnog odbora SSRN Crne Gore izabrano je 8 komisija. Za predsednike komisija izabrani su: za politički i idejno-vaspitni rad Miladin Perović, za društveno upravljanje Živko Žižić za organizaciono-kadrovska pitanja Pavle Lopičić, za saradnju sa društvenim organizacijama Vukosava Mićunović, za štampu i izdavačku delatnost Dimitrije Vujović, za nacionalne manjine Vuko Radović, za društvenu aktivnost žena Lidija Jovanović i za predloge i predstave Marko Đoljević.

V KONGRES SOCIJALISTIČKOG SAVEZA RADNOG NARODA MAKEDONIJE

V kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Makedonije održan je 5—7. oktobra 1960. u Skopju.

Kongresu je, pored delegata i predstavnika SSRN svih narodnih republika i Autonomne Kosovsko-Metohijske Oblasti, prisustvovao i član Izvišnog odbora Saveznog odbora SSRNJ Edvard Kardelj, koji je pozdravio kongres u ime Saveznog odbora SSRNJ.

Referat o aktuelnim problemima i zadacima Socijalističkog saveza radnog naroda Makedonije podneo je predsednik Glavnog odbora SSRN Makedonije Lazar Koliševski. U diskusiji su učestvovala 63 delegata.

Kongres je na kraju doneo odluku o usvajanju izveštaja Glavnog odbora SSRN Makedonije i postavki i zadataka sadržanih u referatu Lazara Koliševskog i u izlaganju učesnika u diskusiji.

Kongres je izabrao novi Glavni odbor od 131 člana i Nadzorni odbor od 21 člana.

Na prvoj sednici novoizabranog Glavnog odbora SSRN Makedonije za predsednika je izabran Strahil Gigov, za potpredsednike Vera Aceva i Dimčo Belovski, a za sekretara Blagoja Talevski.

Takođe su u Izvršni odbor izabrani: Marija Bakalova, Živko Vasilevski, Slavka Georgijeva, Toma Drakulovski, Mara Minanova, Dimitar Mitrev, Femi Muča, Milutin Nikolovski, Rade Perčinkovski, Elisije Popovski, Nikola Popov, Vičoj: Smilevski, Dragoljub Stavrev, Boško Stankovski, Borko Temelkovski, Krste Čalovski, Ljupčo Škatrov, Ramo Šukrija.

U Sekretarijat su izabrani: Strahil Gigov, Vera Aceva, Dimče Belovski, Blagoja Talevski, Boško Stankovski, Borko Temelkovski, Ljupčo Stavrev.

Novoizabrani Nadzorni odbor takođe se konstituisao i izabrao za predsednika Rifata Velu.

Na sednici Izvišnog odbora Glavnog odbora SSRN Makedonije, koja je zatim održana, izabrani su predsednici 11 komisija Glavnog odbora: za političko-idejno vaspitni rad Dimče Belovski; za društveno samoupravljanje Jovan Dukovski; za društvenu aktivnost žena Slavka Georgijeva; za izdavačku delatnost i štampu Pero Korobar; za organizaciona pitanja Vera Aceva; za nacionalne manjine Boško Stankovski; za kadrove Asen Simitčijev; za zdravstveno prosvetivanje Mihajlo Apostolski; za saradnju sa društvenim organizacijama Dare Džambaz; za eroziju i pošumljavanje Dimče Milevski i za predstavke i žalbe Femi Muča.

PROIZVODNJA I PRERADA NAFTE 1958—1960.

U poslednje tri godine¹ proizvodnja i prerada nafte brzo raste. Posle 1957. nastavljena su intenzivna istraživanja u cilju otkrivanja novih naftonosnih i plinskih polja i pripremanja već otkrivenih produktivnih polja za puštanje u redovnu proizvodnju. Proizvodnja nafte se povećala od 395.000 t u 1957. na blizu 600.000 t u 1959. a u 1960. predviđa se proizvodnja od preko 900.000 t. Učešće domaće nafte u ukupno prerađenoj količini takođe je u stalnom porastu i popelo se od 38% u 1957. na 49,3% u 1958. Već 1960. jugoslovenske potrebe u nafti pokriće se iz domaćih izvora sa 75%, a za 1961. ne predviđa se uvoz sirove nafte.

U periodu 1958—1960. u proizvodnju i preradu nafte i plina investirano je oko 21,5 milijardi din. (bez istraživačkih radova).

U istom periodu postignut je prosečni godišnji porast proizvodnje od oko: 32% kod sirove nafte, 12% kod zemnog plina, 40% kod tečnih plinova (propan-butan) i 8% kod derivata nafte.

Do 1959. kapaciteti postojećih rafinerija bili su dovoljni da podmiri domaće potrebe u derivatima nafte. U 1960. usled povećanja potrošnje, rafinerije rade sa maksimalnim kapacitetom. No i pored toga, manje količine deficitarnih proizvoda se uvoze, jer se pojedini derivati ne mogu proizvesti u dovoljnim količinama u zemlji.

ISTRAŽIVAČKI RADOVI

Težište istraživačkih radova koncentrisano je na panskim basen. Na tom području su u dosadašnjim istraživanjima postignuti najbolji rezultati. Utvrđeno je da tu postoje tereni koji mogu sadržavati naftu i plin.

Najbolji rezultati u istraživanjima postignuti su 1958. kada je otkriveno dosad najbogatije naftonosno polje u Jugoslaviji, Stružec kod Siska, gde će se moći proizvoditi oko 600.000 t nafte godišnje. Značajna naftonosna polja otkrivena su i u Ferdinandovcu i Pitomači (Hrvatska), Elemiru i Kikindi (Srbija) i plinsko polje u Plandištu (Srbija). Iste godine otkrivena su takođe naftonosna polja kod Melenaca, Konaka i Šurjana (Srbija) i Podravske Slatine (Hrvatska).

Istraživanja u jadranskom pojasu vrše se u manjem obimu, jer su bušenja tih terena sa starijim geološkim formacijama skopčana s većim teškoćama. Slojevi su tvrdi i kaverozni, a bušenja treba vršiti na velike dubine.

Od 1957. do početka 1960. izbušeno je ukupno 458 istraživačkih i eksploatacionih bušotina. Dubina tih bušotina iznosi ukupno oko 543.000 m, odnosno u proseku na jednu bušotinu oko 1.190 m. Učinak po bušačoj garnituri popeo se od 4.700 m u 1957. na 6.400 m u 1959. (tabela 1).

TABELA 1 — ISTRAŽIVAČKA I EKSPLOATACIONA BUŠENJA
1957—1960.

Bušenja	1957.	1958.	1959.	(U metrima)
				1960. (do 31. VII)
Ukupno	164.439	188.372	190.522	116.950
Istraživačka	77.689	99.720	104.042	66.186
Eksploataciona	86.750	88.652	86.480	50.764

Podaci: Udruženje jugoslovenskih preduzeća za proizvodnju i preradu nafte i plina.

¹ Vidi: »Proizvodnja i prerada nafte«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 72—74. (20—22).

PROIZVODNJA I ISTRAŽIVANJE NAFTE U JUGOSLAVIJI

Kod istraživačkih bušenja povećava se broj pozitivnih bušotina, a kod eksploatacionih stanje je uravnoteženo, jer su konture ležišta nafte i plina približno određene istraživačkim bušenjima.²

Jula 1960. bilo je u eksploataciji 396 naftinih i 15 plinskih bušotina. Zasad se ne eksploatišu 88 bušotina nafte koje su u popravci ili još nisu uključene u sabirni sistem, kao i one sa malom proizvodnjom. Takođe je privremeno zatvoreno 38 plinskih bušotina, jer su kapaciteti proizvodnje plina veći od njegove potrošnje.

PROIZVODNJA NAFTE I PLINA

Proizvodnja nafte i plina je u stalnom porastu. Zbog toga se svake godine smanjuje uvoz sirove nafte za podmirenje kapaciteta domaćih rafinerija. Očekuje se da će sadašnji kapaciteti rafinerija već u 1961. biti u celini podmireni domaćom proizvodnjom nafte.

U 1960. postoje sledeća naftonosna polja u redovnoj proizvodnji:

Bunjani, Dugo Selo, Gojlo, Kloštar, Mramor Brdo, Stružec, Šumečani (Hrvatska); Boka, Elemir, Janošek, Jeremenovci, Lokve (Srbija); Filovci, Petiševci, Selinca-Peklenica (Slovenija).

Za redovnu proizvodnju pripremaju se naftonosna polja u Ferdinandovcu, Pitomači (Hrvatska) i Kikindi (Srbija).

Plinska polja u redovnoj proizvodnji nalaze se u Dolini (Slovenija), Janjoj Lipi (Hrvatska) i Velikoj Gredi (Srbija), a pripremaju se za proizvodnju polja u Konaku i Plandištu (Srbija).

Tečni plin (propan-butan) dobija se sa naftonosnih i plinskih polja degazolizacijom (odvajanjem propana i butana iz zemnog plina) i priikom prerade nafte u rafinerijama. Proizvodnja tečnog plina veća je od sadašnje domaće potrošnje, zbog čega se viškovi izvoze.

Od 1945. do 31. jula 1960. proizvedeno je 3.400.000 t nafte, a od toga samo posle 1957. blizu 1,5 miliona tona (tabela 2).

² Geološkim i geofizičkim ispitivanjima mogu se približno odrediti mesta bušenja na kojima se očekuje pojava nafte i plina, ali do ležišta se može doći samo bušenjem. Istraživačka bušenja imaju za cilj da utvrde postojanje nafte i plina, približno odrede konture ležišta i moguću količinu proizvodnje. Eksploataciona bušenja, koja se na isti način sprovode, treba da omoguće iskorišćenje ležišta jer jedna bušotina može da iscrpe naftu samo u prosečnom prečniku od 200 m. Bušotine mogu biti pozitivne i negativne. One koje ne naidu na sloj nafte ili plina smatraju se negativnim.

TABELA 2 — PROIZVODNJA NAFTE I PLINA 1957—1960.

Godina	Nafta (u hiljadama t)	Zemni plin (u milionima m ³)	Tečni plin (u hiljadama t)	
			prirodni	rafinerijski
1957.	395,6	41,5	2,0	5,7
1958.	462,2	46,1	2,3	5,9
1959.	592,5	50,0	2,7	11,2
1960. (do 31.VII)	436,6	29,6	1,8	6,9

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ za 1960. i »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 10/1960. Za tečni plin podaci Udruženja jugoslovenskih preduzeća za proizvodnju i preradu nafte i plina.

Očekuje se da će se u 1960. proizvesti oko 910.000 t nafte. Samo polje Stružec, koje je pušteno u proizvodnju maja ove godine, proizvešće prema predviđanjima do kraja godine oko 310.000 t nafte (Stružec je povezan sa rafinerijom u Sisku naftovodom dugim 13 km). Ukupna domaća proizvodnja nafte u 1961. iznosiće, kako se predviđa, oko 1,300.000 t.

PRERADA NAFTE

Industrija prerade nafte dobila je nove kapacitete. U rafineriji na Rijeci pušteno je u pogon 1960. novo postrojenje za ekstrakciju ulja furfurolom, a u izgradnji je i postrojenje za deasfaltizaciju. Ovi pogoni omogućiću veću proizvodnju motornih i visokokvalitetnih mazivih ulja. U drugom polugodu 1960. pušten je u rad i rekonstruisani pogon rafinerije u Bosanskom Brodu.

Sa proširenjem kapaciteta za preradu stalno se proširuje asortiman derivata nafte. Proizvodi se i veći broj derivata koji su se ranije uvozili. Izuzev kod petroleja, čija proizvodnja usled smanjenja potrošnje opada, kod svih drugih proizvoda ostvaren je u ovom periodu visok porast proizvodnje. Međutim, u strukturi proizvodnje derivata nafte zapažaju se manje oscilacije u obimu proizvodnje benzina i dizel goriva. Učešće benzina u celokupnoj prerađenoj količini nafte smanjilo se od 22,6% u 1958. na 21,0% u 1959. Nasuprot tome povećalo se učešće dizel goriva od 26,6% u 1958. na 28,4% u 1959. Rafinerije nastoje da povećanu potrošnju dizel goriva podmire forsiranjem njegove proizvodnje na račun petrolejskih frakcija. Međutim, rafinerijskim postrojenjima može se kod proizvodnje benzina i dizel goriva postići odnos 1:1,5 u korist dizel goriva, što nije dovoljno za podmirenje potreba i stoga se količine dizel goriva koje nedostaju moraju uvoziti (tabela 3).

TABELA 3 — PROIZVODNJA DERIVATA NAFTE 1957—1960.
(U hiljadama tona)

Proizvod	1957.	1958.	1959.	1960. (do 31.VII)
Ukupno	1.001	1.066	1.147	732
Benzin	221	252	249	159
Petrolej*	73	62	63	49
Dizel gorivo	252	298	331	201
Ulje za loženje	356	332	358	206
Motorno ulje	20	20	26	23
Bitumen	45	68	82	45
Ostalo	34	34	38	49

* Petrolej uključuje i gorivo za mlazni pogon.

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ 1960, Indeks Saveznog zavoda za statistiku, br. 10/1960, Statistički bilten br. 169.

POTROŠNJA DERIVATA NAFTE I PLINA

U kretanju potrošnje derivata nafte naročito je karakterističan porast potrošnje dizel goriva. Do toga je došlo usled povećanja broja traktora i teških teretnih vozila na pogon dizel gorivom.

Odnos potrošnje benzina i dizel goriva iznosio je 1946. godine 1:0,48 u korist benzina, a u 1952. je izjednačen. U 1959. taj se odnos izmenio na 1:1,6 u korist dizel goriva.

Potrošnja benzina je poslednjih godina ravnomernije povećavana, dok je kod dizel goriva taj porast bio daleko izrazitiji. Postepeni pad potrošnje petroleja nastupio je usled sve veće elektrifikacije i izbacivanja iz upotrebe dotrajalih traktora na petrolejski pogon. Zbog obimnih građevinskih radova došlo je od 1958. i do povećanja potrošnje bitumena. Porast potrošnje motornih ulja u skladu je sa povećanjem potrošnje tečnih goriva (tabela 4).

TABELA 4 — POTROŠNJA DERIVATA NAFTE 1957—1960.

Proizvod	(U hiljadama tona)			
	1957.	1958.	1959.	1960. (do 31. VII)
Ukupno	915	1.013	1.198	709
Benzin	204	225	247	138
Petrolej*	70	61	65	45
Dizel gorivo	224	282	373	213
Ulje za loženje	286	273	319	201
Motorno ulje	19	20	24	16
Bitumen	51	73	84	48
Ostalo	61	79	86	48

*Petrolej uključuje i gorivo za mlazni pogon.

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1960, a za 1960. izveštaj Udruženja jugoslovenskih preduzeća za proizvodnju i preradu nafte i plina.

Očekuje se da će se odnos potrošnje benzina i dizel goriva i dalje menjati na štetu benzina, jer dizel motori, kao ekonomičniji i tehnički pogodniji, sve više potiskuju benzinske. Zato se predviđa da se prilikom izgradnje novih kapaciteta za preradu nafte podižu u prvom redu postrojenja kojima će se omogućiti veća proizvodnja dizel goriva.

Poslednjih godina nastale su izvesne promene i u strukturi potrošnje derivata nafte po potrošačima (tabela 5).

TABELA 5 — STRUKTURA POTROŠNJE DERIVATA NAFTE PO POTROŠAČIMA 1957—1960.

Potrošači	(U procentima)			
	1957.	1958.	1959.	1960. (do 30. VI)
Ukupno	100	100	100	100
Industrija	28,2	26,4	27,9	26,7
Poljoprivreda	8,3	9,0	11,0	10,1
Saobraćaj	37,6	37,0	36,2	33,3
Građevinarstvo	2,5	3,6	3,9	7,9
Široka potrošnja	3,4	2,3	2,0	3,4
Potrošnja rafinerija	9,3	10,6	9,3	9,0
Ostala potrošnja	10,7	11,1	9,7	9,6

Podaci: za 1957, 1958. i 1959. godišnji, a za 1960. polugodišnji izveštaj Udruženja jugoslovenskih preduzeća za proizvodnju i preradu nafte i plina.

Mogućnosti za proizvodnju zemnog plina su znatno veće od sadašnje potrošnje. Rezerve zemnog plina su od posebnog značaja kao sirovinaska baza za razvoj petrohemijske industrije, a njihov obim omogućava i korišćenje u energetske svrhe (tabela 6).

TABELA 6 — STRUKTURA POTROŠNJE PLINA PO POTROŠAČIMA 1959.

Potrošači	Zemni plin (u milionima m ³)	Tečni plin (u hiljadama t)
Ukupno	39,9	5,9
Domaćinstva	23,4	3,3
Industrija	5,2	—
Hemijska industrija	9,0	2,6
Ostali potrošači	2,3	—

Podaci: Godišnji izveštaj Udruženja jugoslovenskih preduzeća za proizvodnju i preradu nafte i plina za 1959.

UVOZ I IZVOZ NAFTE I DERIVATA

Povećanje proizvodnje domaće nafte omogućuje da se, i pored porasta potrošnje derivata nafte, procentualno smanjuje uvoz sirove nafte u odnosu na celokupnu količinu prerađenu u zemlji (tabela 7).

TABELA 7 — UVOZ SIROVE NAFTE 1957—1960.

Godina	U hiljadama tona	% učešća u domaćoj preradi
1957.	649	62,0
1958.	629	59,2
1959.	619	50,7
1960. (do 31. VII)	344	46,7

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ 1960, za 1960. izveštaji Udruženja jugoslovenskih preduzeća za proizvodnju i preradu nafte i plina.

Od derivata nafte uvoze se oni proizvodi koji se u zemlji ne proizvode ili čija je proizvodnja nedovoljna. To su uglavnom avionski visokooktanski benzin i specijalna maziva, ulja i masti. Od 1959. uvoze se i deficitarne količine dizel goriva. Izvoze se viškovi tehničkih goriva, ulje za loženje i tehnički plin (tabela 8).

Usled porasta potrošnje derivata u zemlji sve više se smanjuje raspoložive količine za izvoz. S druge strane, usled naglog povećanja potrošnje dizel goriva nameće se potreba za povećanjem uvoza.

TABELA 8 — UVOZ I IZVOZ DERIVATA NAFTE 1957—1960.

Godina	(U hiljadama tona)	
	Uvoz	Izvoz
1957.	43	161
1958.	71	127
1959.	127	130
1960. (do 31. VII)	74	72

Podaci: Statistika spoljne trgovine FNRJ za odgovarajuće godine.

PERSPEKTIVE

Dosada uložena sredstva stvorila su bazu i za dalji znatan porast proizvodnje. Predviđa se da već dosada utvrđene rezerve mogu (uz potrebna ulaganja u otvaranje novih polja i njihovu pripremu za eksploataciju) do 1965. obezbediti proizvodnju od oko 2,2 miliona tona nafte i preko 400 miliona m³ zemnog plina. U istom periodu predviđa se povećanje kapaciteta za preradu nafte od sadašnjeg 1,3 miliona tona na oko 3 miliona tona, tako da će se sve potrebe zemlje podmiriti derivatima nafte proizvedenim u domaćim rafinerijama.

IZVOR: Statistički godišnjak FNRJ, 1960; Statistički bilten br. 169; »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 10/1960; Godišnji izveštaji Udruženja jugoslovenskih preduzeća za proizvodnju i preradu nafte i plina za 1957, 1958, 1959. i polugodišnji izveštaj za 1960; Statistika spoljne trgovine FNRJ.

M. M.

STANDARDIZACIJA

Posleratni nagli razvoj postojeće i izgradnja nove industrije nametnuli su potrebu za stvaranjem specijalizovane masovne proizvodnje koja zahteva tipizaciju i naročito dobro sprovedenu standardizaciju. Uvođenje sistema standardizacije za jugoslovensku privredu, koja je dotada primenjivala raznovrsne inostrane standarde, od velikog je značaja jer ona utiče na racionalizaciju proizvodnje, obezbeđuje bolji kvalitet proizvoda i postavlja sigurne tehničke osnove za uspostavljanje sistema kooperacije između preduzeća.

RAZVOJ

Rad na organizaciji izrade i donošenju jugoslovenskih standarda počeo je jula 1950. u Birou za standardizaciju, osnovanom pri Savetu za mašingradnju vlade FNRJ.¹ Dotada, a ni u predratnom periodu, u Jugoslaviji nije postojao organ koji bi se bavio standardizacijom. Pre rata u industriji su primenjivani standardi onih zemalja čiji je kapital bio plasiran u pojedinim granama. Tako su primenjivani: nemački DIN standardi, austrijski ÖNA, češki ČSN, francuski NF, italijanski UNI, britanski BS i drugi strani standardi, što je stvaralo haotično stanje. Razvoj industrije u posleratnom periodu tražio je jedinstveni sistem sa više oslanjanja na domaće privredne mogućnosti i međunarodne standarde.

Krajem 1951. osnovana je pri Privrednom savetu vlade FNRJ Savezna komisija za standardizaciju (SKS).² Posle sprovođenja decentralizacije u privredi i državnoj upravi Komisija je 1953. postala samostalna ustanova, odnosno organ uprave, sa određenim nadležnostima u izradi i donošenju standarda.

Na programima izrade standarda Savezna komisija je tesno saradivala sa predstavnicima proizvođača i potrošača. Povezanost pojedinih privrednih grana zahtevala je da se u samom početku pride izradi standarda u srodnim i najvažnijim granama privrede.

Metodologija izrade standarda usklađena je sa ciljevima standardizacije. Ustaljen je postupak izrade i donošenja standarda, koji se sastoji iz 8 glavnih faza. Za izradu standarda

¹ Uredba o tehničkim standardima, »Službeni list FNRJ«, br. 5 od 21. I. 1950.

² Uredba o jugoslovenskim standardima, saveznim propisima o kvalitetu proizvoda i proizvođačkim specifikacijama, »Službeni list FNRJ«, br. 17 od 28. III. 1951.

angažovan je veliki broj iskusnih inženjera i drugih stručnjaka iz fabrika, instituta i raznih ustanova. Oni rade u stručnim komisijama prema materiji standarda koja se obrađuje. Nastoji se da stručnjaci koji su učestvovali u izradi jugoslovenskih standarda rade na primeni tih standarda u svojim fabrikama i ustanovama.

Prvi jugoslovenski standardi ozakonjeni su februara 1952.³

Pojedine privredne grane obuhvaćene su standardizacijom u različitim stepenu. Doneti standardi u pojedinim granama odnose se u prvom redu na osnovne proizvode tih grana i na njihovim postavkama dalje je razrađivana standardizacija u tim i srodnim granama.

U poslednje vreme su porasli zahtevi za jugoslovenskim standardima iz svih grana, a naročito od strane proizvođača robe iz oblasti široke potrošnje.

PREGLED DONETIH STANDARDA PO GRANAMA
(Stanje krajem septembra 1960)

Klasifikacije standarda	Broj standarda
1. A — Osnovni i opšti standardi	8
2. B — Rudarstvo i prerada minerala uglja i nafte	231
3. C — Metalurgija i tehnologija prerade metala	181
4. D — Šumarstvo i drvna industrija	176
5. E — Poljoprivreda	52
6. E — Prehrambena industrija	45
7. F i G — Tekstil, koža i guma i plastične materije	189
8. H — Hemijska industrija	27
9. H — Farmaceutska industrija	—
10. L — Merni aparati i proizvodi precizne mehanike	1.177
11. K — Radni i merni alat i pribor	}
12. M — Mašingradnja i metalna industrija	
13. P — Šinska vozila	
14. M — Motori s. u. s. i drumska vozila	33
15. N — Elektrotehnika i elektroindustrija	181
16. U — Građevinarstvo	54
17. U — Zgradarstvo	11
18. Z — Razno	23
Ukupno	2.388

³ Rešenje o donošenju i stupanju na snagu standarda za ugali, »Službeni list FNRJ«, br. 9/52.

Iz oblasti rudarstva i prerade minerala, uglja i nafte doneti su osnovni standardi za vatrostalne materijale, širinu jamskih koloseka, jamska kolica i vetrene cevi za provetravanje u rudnicima. U toku je izrada standarda za profile jamskih okana i jamskih prostorija u rudnicima. Izrađena je grupa standarda za osnovnu geološku kartu, a u toku su radovi za hidrogeološku i inženjersko-geološku kartu i rudarske oznake i simbole. Pripremljen je i dat na javnu diskusiju nacrt grupe standarda iz oblasti metoda ispitivanja železnih ruda.

Iz oblasti crne i obojene metalurgije doneti su standardi kojima se regulišu metodi ispitivanja čelika i gvožđa. U toku je proučavanje standardizacije specijalnih metoda mehaničkih i hemijskih ispitivanja metala. Za vučeni, valjani i kovani čelični materijal doneti su standardi kojima je obuhvaćeno oko 70% proizvodnje železara (po količini), tj. za one čelične proizvode koji se masovno troše u industriji i građevinarstvu. U toku su pripreme za izradu još nekoliko standarda, čime će se postići kompletiranje ove grupe.

U grupi proizvoda od livenog gvožđa doneti su standardi za osnovni materijal i metode ispitivanja. Usled povećane stambene izgradnje posebna pažnja je posvećena donošenju standarda za cevi od livenog gvožđa i fazonske komade.

U grupama standarda obojene metalurgije dovršava se kompletiranje standarda za bakar i njegove legure, kao i za aluminijum i njegove legure.

Iz oblasti šumarstva i drvne industrije doneti su standardi koji obuhvataju proizvodnju sirovina i primarnu preradu. Izrada standarda za polufinalne i finalne proizvode je u toku. Doneta je i grupa standarda za građevinsku stolariju (vrata i prozore), čime je broj tipova vrata sveden na 6, a prozora na 8.

Iz oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije doneti su standardi za sveže voće i povrće, za prerađeno voće i povrće, za mleko i mlečne proizvode i osnovni standardi za proizvode industrije šećera i skroba, industrije vrenja, klanične industrije, mlinске industrije i dr. U pripremi su standardi za duvan i duvanske preradevine, meso i mesne preradevine, kašaste i mutne sokove, smrznuto voće i dr. U ovim granama posebna važnost se pridaje izradi standarda za metode ispitivanja kvaliteta pojedinih proizvoda prehrambene industrije.

Iz oblasti tekstila, kože i gume doneti su standardi za razna tekstilna vlakna, tkanine, pletene proizvode, konfekciju i grupa standarda za metode ispitivanja tekstilnih materijala; zatim standardi za sirovu i štavljenu kožu, razne vrste obuće i gumene proizvode namenjene širokoj potrošnji. U ovom sektoru izrađene su i grupe standarda iz oblasti ličnih zaštitnih sredstava pri radu (rukavice, kećelje, čizme, respiratori za disanje i dr.).

U oblasti hemijske industrije privodi se kraju izrada predloga standarda za kiseline, baze, soli, veštačka đubriva, sredstva za pranje (sapune, deterdžente) i druge proizvode. Doneti su standardi za rudarske eksplozive. U toku je priprema prvih standarda za papir i staklo. Doneti su i standardi iz oblasti industrije nafte, a u ovoj godini će se dovršiti standardi za metode ispitivanja nafte i naftinih derivata. U toku je izrada i grupe standarda za ambalažu od stakla i papira. Otpočela je priprema prvih standarda za plastične materije.

Veliki niz standarda donet je iz oblasti mašingradnje, metalne i elektroindustrije i drugih srodnih grana, što će nesumnjivo doprineti srednjim sortimantima, poboljšanju kvaliteta, sniženju troškova proizvodnje, proširenju kooperacije i povećanju produktivnosti rada u ovim vrlo razvijenim industrijskim granama. Donošenje ovih standarda omogućuje proizvodnju raznih mašina, vozila i uređaja na bazi šire kooperacije. Delovi ili celi sklopovi izrađeni u raznim fabrikama mogu se u matičnoj fabrici montirati u finalni proizvod i kasnije pojedini delovi usled istrošenosti u radu zameniti novim.

Iz oblasti građevinarstva doneti su osnovni standardi za prirodne i veštačke građevinske materijale, standardi za metode ispitivanja, standardi za jedinstvenu modularnu koordinaciju u zgradarstvu i dr. Zbog forsirane stambene izgradnje u toku je izrada standarda za potrebe građevinarstva i u drugim granama. U drvnoj industriji, metalurgiji, hemijskoj i metalnoj industriji obrađuju se grupe standarda za građevinarstvo, a u prvom redu zgradarstvo, da bi se u što kraćem roku doneli potrebni standardi za najvažnije građevinske materijale.

SADAŠNJI SISTEM STANDARDIZACIJE

Savezna narodna skupština donela je 20. aprila 1960. Zakon o jugoslovenskim standardima.⁴ Zakonom su date opšte osnovne odredbe o standardizaciji.

STANDARDI. *Sadržina jugoslovenskih standarda.* Jugoslovenskim standardima se utvrđuju naročito: oblik, dimenzije, kvalitet, asortiman i druge osobine proizvoda odnosno radova; jednoobrazno označavanje proizvoda koji se stavljaju u promet i radova prema njihovim bitnim osobinama; jednoobrazni oblici proizvodno-tehničke i druge dokumentacije, jednoobrazne i skraćene oznake pojmova i jednoobrazni postupci pri izradi tehničke i ekonomske dokumentacije u privredi i način pakovanja i transportovanja proizvoda u prometu.

⁴ »Službeni list FNRJ«, br. 16/1960. Zakon je stupio na snagu 20. jula 1960.

Radi podizanja određenog kvaliteta proizvoda ili radi obezbeđenja sigurnosti lica koja učestvuju u proizvodnji odnosno u izvršenju radova standardima se mogu propisati i određeni tehnološki postupci za izradu proizvoda odnosno za izvršenje radova; uslovi i metodi proveravanja kvaliteta proizvoda koji se stavljaju u promet odnosno radova koji se izvršavaju i metodi i principi proračunavanja, konstruisanja odnosno projektovanja mašina, postrojenja i drugih objekata (mostova, tunela i sl.).

Standardi mogu sadržati sve propisane elemente ili samo neke od njih.

Postupak donošenja jugoslovenskih standarda. Standarde donosi Jugoslovenski zavod za standardizaciju (JZS) po sopstvenoj inicijativi ili po predlogu, a u okviru godišnjih i perspektivnih planova standardizacije. Zavod za standardizaciju izrađuje standarde u saradnji sa institutima, projektnim organizacijama, ostalim istraživačkim ustanovama i zainteresovanim preduzećima.

Predlog za donošenje jugoslovenskog standarda mogu podneti preduzeća, državni organi, ustanove i druge zainteresovane organizacije. Uz predlog za donošenje jugoslovenskog standarda moraju se podneti: nacrt tog standarda ili odgovarajuća dokumentacija za izradu standarda.

Nacrt jugoslovenskih standarda izrađuje odnosno razmatra i utvrđuje odgovarajuća stručna komisija Jugoslovenskog zavoda za standardizaciju. Nacrti se dostavljaju na mišljenje odgovarajućoj saveznoj komori odnosno savezu komora i Državnom sekretarijatu za poslove narodne odbrane, sa određenim rokom za dostavljanje mišljenja. Po isteku tog roka stručna komisija Zavoda, u čiji delokrug spada standard koji se donosi, utvrđuje konačan tekst jugoslovenskog standarda koji se objavljuje u biltenu Jugoslovenskog zavoda za standardizaciju »Standardizacija«. Ako stručna komisija bitno izmeni objavljeni nacrt jugoslovenskog standarda, taj nacrt se mora ponovo objaviti u službenom biltenu Zavoda i dostaviti na mišljenje istim organima kojima je dostavljen i prvi put. Ako stručna komisija ne prihvati primedbe i predloge ovih organa date na nacrt standarda, direktor Jugoslovenskog zavoda za standardizaciju iznosi neusvojene primedbe i predloge pred Svet za standardizaciju, koji donosi konačnu odluku.

Konačan tekst sadržaja jugoslovenskog standarda, utvrđen od strane stručne komisije, komisija predlaže direktoru Zavoda radi donošenja rešenja. Ako se direktor Zavoda ne složi sa konačnim tekstom standarda koji je utvrdila stručna komisija, on iznosi tekst standarda pred Svet za standardizaciju radi konačnog odlučivanja.

U rešenju o jugoslovenskom standardu naznačuje se koji se jugoslovenski standard donosi i da li je obavezan, i određuje se u kome roku standard stupa na snagu. Ta rešenja objavljuju se u »Službenom listu FNRJ«, a tekstovi standarda i dokumentacija (tehnički nacrti) štampaju se kao posebne publikacije koje se prodaju.⁵

Jugoslovenski standard mora nositi skraćenu oznaku »JUS« i individualnu oznaku prema klasifikaciji standarda koju propiše Jugoslovenski zavod za standardizaciju. Ako je primena standarda obavezna, u njemu se to mora naznačiti.

Ako tokom vremena, usled novih tehničkih dostignuća i drugih promena u procesu proizvodnje, jugoslovenski standard prestane da odgovara svojoj nameni, tada se taj zastareli standard stavlja van snage i zamenjuje novim. Zamena standarda vrši se po istom postupku po kojem se donose standardi. Zahtev za zamenu standarda može poteci od istih organa ili ustanova koji predlažu donošenje standarda. U sporovima prilikom zamene standarda odlučuje Svet za standardizaciju.

Interni standardi. Preduzeća i njihova udruženja mogu donositi za određene proizvode i radove interne standarde. Interne standarde donosi organ određen pravilima preduzeća odnosno udruženja.

⁵ Tekstovi i dokumentacije dosad donetih standarda (2.388) štampani su prvi put u ukupnom tiražu od 3.249.200 primeraka. Usled rasprodaje naknadno je štampano 1.399 standarda (neki i po sedmi put) u ukupnom tiražu od 904.400 primeraka. Pored toga, u toku je štampaње još 252 standarda u ukupnom tiražu od 252.000 primeraka.

Ako proizvodi za koje preduzeća donose interne standarde sadrže neke elemente koji postoje u jugoslovenskim standardima, ti elementi moraju biti uneti u interne standarde. Interni standardi ne mogu nositi naziv jugoslovenskih standarda, niti mogu biti označeni oznakama usvojenim za jugoslovenske standarde. Preduzeća koja su zaključila ugovore o kooperaciji mogu tim ugovorima odrediti primenu sopstvenih ili međusobno utvrđenih internih standarda.

KVALITET PROIZVODA. *Propisi o kvalitetu proizvoda.* Za proizvode namenjene širokoj potrošnji i izvozu za koje nisu doneti jugoslovenski standardi Zavod za standardizaciju može posebnim propisima odrediti minimalne uslove za pojedine elemente kvaliteta tih proizvoda. Tim propisima, pored određivanja elemenata kvaliteta, može se određivati i naročiti način ispitivanja i kontrole toga kvaliteta.

Jugoslovenski zavod za standardizaciju donosi propise o kvalitetu proizvoda na predlog zainteresovane komore, državnog organa, naučne ustanove, preduzeća ili po sopstvenoj inicijativi. Predlagači su dužni da uz predlog za donošenje propisa o kvalitetu proizvoda podnesu i nacrt propisa ili osnovne elemente za njihovu izradu. Propise o kvalitetu proizvoda donosi direktor Zavoda.

Propisima o kvalitetu proizvoda može se odrediti da se na odnosnim proizvodima ili na njihovoj ambalaži moraju obavezno označiti elementi kvaliteta predviđeni tim propisima.

Proizvođačke specifikacije. Za proizvode za koje nisu doneti jugoslovenski standardi ili propisi o kvalitetu proizvoda preduzeća mogu da donose proizvođačke specifikacije. Proizvođačkim specifikacijama proizvodno preduzeće utvrđuje elemente kvaliteta i svojstva određenog proizvoda. Preduzeća su dužna da ove specifikacije izrade pre pristupanja proizvodnji odnosnih proizvoda. Proizvodi izrađeni po proizvođačkim specifikacijama mogu se stavljati u promet samo pod uslovom da sadrže elemente kvaliteta iskazane u specifikacijama. Preduzeća vode poseban registar proizvođačkih specifikacija.

Oznaka sastava, upotrebe i cene proizvoda. Pored standarda, propisa o kvalitetu proizvoda i proizvođačkih specifikacija organi savezne uprave nadležni za poslove robnog prometa, industriju, poljoprivredu i šumarstvo i narodno zdravlje mogu propisati da se na pojedinim proizvodima ili njihovoj ambalaži moraju označiti sastav i elementi kvaliteta proizvoda, kao i druga njihova svojstva, ili da se pojedini proizvodi moraju na propisan način označavati, obeležavati i pakovati. Pored toga, oni mogu propisima obavezati preduzeća da na ambalaži određenih proizvoda ili uz njih daju uputstva o načinu upotrebe i održavanju tih proizvoda, kao i da označe svoju proizvođačku ili maloprodajnu cenu.

Atesti i certifikati. Saveznim zakonom, propisom Saveznog izvršnog veća ili jugoslovenskim standardom može se odrediti da pojedini industrijski i poljoprivredni proizvodi moraju biti snabdeveni atestom (pismenom potvrdom) odgovarajuće naučne odnosno stručne ustanove. Atestom se utvrđuje da odnosni proizvod ispunjava uslove za stavljanje u promet odnosno upotrebu.

Saveznim propisima može se odrediti da pojedini proizvodi namenjeni izvozu moraju biti snabdeveni certifikatom (uverenjem) da proizvod odgovara jugoslovenskom standardu odnosno izvoznom kvalitetu. Certifikat na zahtev izvoznika izdaje stručno lice odnosno ovlašćena stručna ustanova koja je izvršila kontrolu kvaliteta.

Znak kvaliteta. Za pojedine vrste proizvoda stručna udruženja, instituti i biroi mogu ustanovljavati poseban znak kvaliteta, koji se može stavljati na te proizvode ako imaju određeni kvalitet. Posebnim saveznim propisima određuju se udruženja, instituti i biroi koji mogu ustanovljavati znak kvaliteta i postupak za njegovo ustanovljenje.

PRIMENA I KONTROLA PRIMENE JUGOSLOVENSKIH STANDARDA I PROPISA O KVALITETU

Preduzeća koja se bave privrednom delatnošću dužna su da pri izradi, kupovini i prodaji ili izvozu proizvoda odnosno pri izvođenju ili naručivanju radova primenjuju jugoslovenske standarde koji se odnose na takvu vrstu proizvoda ili radova, odnosno da se pridržavaju propisa o kvalitetu proizvoda.

Proizvođači odnosno izvođači radova dužni su proizvode odnosno radove koje vrše po određenom jugoslovenskom standardu ili propisu o kvalitetu proizvoda, pre njihovog stavljanja u promet, podvrgnuti proveravanju kvaliteta i drugih osobina propisanih standardom odnosno propisom o kvalitetu proizvoda.

Od jugoslovenskih standarda može se odstupiti: u proizvodnji određenih proizvoda za potrebe Jugoslovenske narodne armije; ako običaji inostranog tržišta to zahtevaju; ako se na inostranom tržištu ne mogu kupiti odnosno podneti proizvodi po jugoslovenskim standardima; ako kupovina odnosno prodaja u inostranstvu proizvoda po jugoslovenskim standardima nema ekonomskog opravdanja; ako postoje drugi opravdani razlozi za izvoz odnosno uvoz određenih proizvoda.

Ta odstupanja za vrste proizvoda za potrebe JNA određuje Državni sekretarijat narodne odbrane, a za ostale Komitet za spolnu trgovinu i to posebnim propisima ili pojedinačnim rešenjem, po prethodno pribavljenom mišljenju direktora Jugoslovenskog zavoda za standardizaciju. Na takve proizvode proizvođač stavlja oznaku da odstupa od propisanog standarda odnosno propisa o kvalitetu proizvoda.

KONTROLA PRIMENE. Nadzor nad primenom jugoslovenskih standarda i propisa o kvalitetu proizvoda vrše Jugoslovenski zavod za standardizaciju i ovlašćene tržišne i druge inspekcije.

Zavod može i ispitivati ispravnost tehničke dokumentacije preduzeća po kojoj se izrađuju proizvodi odnosno izvoze radovi na osnovu donetih standarda ili propisa o kvalitetu proizvoda, proveravati da li je organizovana kontrola primene standarda i vršiti ispitivanja proizvoda. Preduzeća su dužna da daju Zavodu obaveštenja o svojim proizvodima za koje postoje ili se pripremaju standardi odnosno propisi o kvalitetu proizvoda.

Organi inspekcije ovlašćeni su da pregledaju proizvode za koje postoje jugoslovenski standardi ili propisi o kvalitetu proizvoda, kao i radove koji se izvoze u cilju utvrđivanja pravilne primene standarda odnosno propisa. Za vreme vršenja nadzora inspektor može saslušavati odgovorna lica i svedoke, uzimati uzorke, a po potrebi koristiti za veštačenje stručne ustanove i stručnjake. O izvršenom proveravanju inspektor je dužan sačiniti zapisnik, bez obzira da li je utvrđena kakva nepravilnost ili ne.

Kada organ inspekcije utvrdi da standardi sa obaveznom primenom ili propisi o kvalitetu proizvoda nisu primenjeni ili su nepravilno primenjeni, obavezan je da pismenim rešenjem naredi proizvođaču da u određenom roku saobrazuje svoju proizvodnju odnosno izvođenje radova sa propisanim standardima odnosno propisima o kvalitetu proizvoda. Inspektor može takođe narediti da se takvi proizvodi ili već izvedeni radovi u određenom roku preade odnosno poprave, ili ako je to u standardu predviđeno, označe kao proizvodi nižeg kvaliteta. Kada proizvodi ne odgovaraju standardu ili propisu o kvalitetu proizvoda, pa usled toga postoji opasnost po život i zdravlje ljudi ili mogućnost nastanka velike materijalne štete, inspektor je obavezan da zabrani dalju proizvodnju takvih proizvoda odnosno dalje izvođenje radova.

Kad Jugoslovenski zavod za standardizaciju ili organ nadležne inspekcije utvrdi da se proizvođači nisu pridržavali jugoslovenskog standarda sa obaveznom primenom ili propisa o kvalitetu proizvoda, podnosi prijavu javnom tužioštvu ili organu nadležnom za vođenje administrativno-kaznenog postupka za pokretanje postupka protiv učinoca privrednog prestupa.

Nepridržavanje jugoslovenskih standarda čija je primena obavezna ili propisa o kvalitetu proizvoda kažnjava se kao privredni prestup, odnosno prekršaj. Novčane kazne za preduzeća se kreću od 50.000 do 5.000.000 din., a za pojedince od 5.000 do 200.000 din.

Na proizvođače koji stave u promet proizvode koji ne odgovaraju jugoslovenskim standardima sa obaveznom primenom ili propisima o kvalitetu proizvoda primenjuju se upravne i kaznene mere predviđene propisima koji regulišu promet robe.

Svi jugoslovenski standardi doneti do dana stupanja na snagu novog Zakona (20. jula 1960) smatraju se kao standardi sa obaveznom primenom.

JUGOSLOVENSKI ZAVOD ZA STANDARDIZACIJU

Jugoslovenski zavod za standardizaciju je ovlašćeni organ koji donosi jugoslovenske standarde i propise o kvalitetu proizvoda i daje mišljenje da li će proizvodnja zasnovana na pribavljenoj inostranoj tehničkoj dokumentaciji ili kooperaciji biti u skladu sa važećim jugoslovenskim standardima odnosno perspektivnim razvojem standardizacije.

Organi zavoda su Savet za standardizaciju, stručne komisije i direktor. Za vršenje stručnih i administrativnih poslova Zavod ima svoju administraciju.

Savet za standardizaciju je organ društvenog upravljanja Zavoda. Njega sačinjavaju: po jedan predstavnik saveznih privrednih komora i saveza privrednih komora, poslovnih udruženja koja odredi Savezno izvršno veće, Zajednice jugoslovenskih železnica, Zajednice privrednih preduzeća jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona, kao i određeni broj članova koje imenuje Savezno izvršno veće iz redova službenika državne uprave, naučnih ustanova, Jugoslovenske narodne armije i javnih radnika. Direktor Jugoslovenskog zavoda za standardizaciju je po svom položaju član Saveta.

Savet donosi godišnje i perspektivne programe standardizacije, zaključke o pitanjima standardizacije i odlučuje o donošenju standarda i propisa o kvalitetu proizvoda.

Stručne komisije obrazuju se od stručnjaka za odgovarajuću privrednu granu, predstavnika Zavoda za standardizaciju, kao i predstavnika zainteresovanih privrednih i društvenih organizacija (Saveza inženjera i tehničara i dr.) i ustanova koje vrše kontrolu i utvrđivanje kvaliteta proizvoda, poluproizvoda i sirovina.

Stručne komisije utvrđuju sadržinu jugoslovenskih standarda u odgovarajućim privrednim oblastima odnosno granama za koje su obrazovani.

Velika preduzeća, grupe preduzeća, poslovna udruženja, Zajednica jugoslovenskih železnica, Zajednica privrednih preduzeća Jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona, Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane, kao i naučne i druge ustanove koje imaju trajan interes u pogledu izrade standarda, mogu osnivati svoje *biro*e za standardizaciju. Biroi pripremaju materijal ili izrađuju nacрте jugoslovenskih standarda koje predlažu Jugoslovenskom zavodu za standardizaciju.

SARADNJA SA MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

Jugoslovenski zavod za standardizaciju učlanjen je u Međunarodnu organizaciju za standardizaciju (ISO) i u Međunarodnu elektrotehničku komisiju (IEC), sa sedištim u Ženevi, koje donose međunarodne preporuke iz oblasti standardizacije.

U Međunarodnoj organizaciji za standardizaciju (ISO) učlanjene su 44 zemlje. U principu svaku zemlju-članicu predstavlja njena nacionalna organizacija za standardizaciju. ISO ima 95 tehničkih komiteta, koji obrađuju standardizaciju raznih sirovina, industrijskih proizvoda, postupaka i metoda ispitivanja. Jugoslovenski zavod za standardizaciju je član 12 tehničkih komiteta, 10 potkomiteta i 3 radne grupe ISO u kojima se obrađuju problemi standardizacije za cink, bakar, uglj, poljoprivredne proizvode, etarska ulja, drvo, beton i armirani beton, hidraulična veziva, sanitetska nosila, azbestno-cementne proizvode, nuklearnu energiju i lesonit-ploče. Izbor tehničkih komiteta i prijava u članstvo izvršen je na osnovu zainteresovanosti Jugoslavije za rad pojedinih tehničkih komiteta odnosno stepena razvijenosti odgovarajuće industrijske grane u zemlji.

Međunarodna elektrotehnička komisija (IEC) je samostalna organizacija koja po liniji standardizacije donosi međunarodne preporuke iz oblasti standardizacije u elektronici. Od 45 tehničkih komiteta, koliko ima IEC, Jugoslavija sarađuje sa 38. Vezu sa IEC održava Jugoslovenski elektrotehnički komitet (JEK) preko Jugoslovenskog zavoda za standardizaciju. Radi obrađivanja pojedinih konkretnih pitanja koja proističu iz rada raznih tehničkih komiteta IEC, osnovani su u Jugoslaviji odgovarajući tehnički odbori JEK, a sekretarijati tih odbora se nalaze u raznim preduzećima, institutima i tehničkim školama.

Saradnja sa organizacijama ISO i IEC obuhvata praćenje dokumentacije, proučavanje i stavljanje pismenih primedaba na pojedine nacрте preporuka, kao i aktivno učešće na zasedanjima na kojima se pretresaju i utvrđuju nacрти i same preporuke.

U okviru Evropske ekonomske komisije (ECE), regionalne organizacije Ujedinjenih nacija, Jugoslovenski zavod za standardizaciju učestvuje u radnim grupama koje obrađuju probleme standardizacije, i to u radnoj grupi za klasifikaciju uglja (Komitet za uglj), grupi za standardizaciju voća i povrća (Komitet za poljoprivredu) i grupi za standardizaciju drvne ambalaže za voće i povrće odnosno transport lakokvarljivih proizvoda (Komitet za transport).

Jugoslovenski zavod za standardizaciju održava veze i sa svim inostranim nacionalnim institucijama za standardizaciju i na bazi razmene dobija sve inostrane standarde i periodične časopise za standardizaciju.

IZVOR: Zakon o jugoslovenskim standardima, »Službeni list FNRI«, br. 16/1960; Zbirka jugoslovenskih standarda, izdanja Jugoslovenskog zavoda za standardizaciju od 1952—1960.

S. V.

EKONOMSKO STANJE I POSLOVANJE PTT

PTT¹ su do 1949. godine poslovale kao savezna budžetska ustanova, a posle toga kao privredna organizacija. Ptt privredne organizacije sada uglavnom posluju kao i ostala privredna preduzeća u našoj zemlji. Međutim, posebni uslovi eksploatacije ptt mreže, odnosno povezani proces rada na mreži, uslovi su neke posebne oblike organizacije i poslovanja. To se uglavnom odnosi na obavezno udruživanje ptt preduzeća u Zajednicu JPPT, razmeštaj i dostupnost ptt kapaciteta u skladu sa javnim potrebama, bez obzira na stepen rentabilnosti poslovanja pojedinih ptt jedinica, na specifični oblik formiranja i raspodele ukupnog prihoda ptt preduzeća, na jednake uslove plaćanja naknada za ptt usluge (jedinstvene tarife), kao i na čvrstu međunarodnu povezanost naših ptt veza sa ptt organizacijama drugih zemalja, naročito u pogledu organizacije izvršenja ptt usluga i tarifa.

S obzirom na izneti karakter poslovanja, preduzeća ptt saobraćaja kao privredne organizacije su, zbog neposredne povezanosti u obavljanju ptt usluga, udružena u Zajednicu JPPT, što predstavlja specifični oblik udruživanja u privredi. S druge strane, ptt veze organizovane su tako da što bolje omoguće podmirjenje potreba za uslugama raznih privrednih i društvenih organizacija, državnih organa i stanovništva.

Ptt jedinice nisu ograničene samo na gradove i industrijske centre, već se osnivaju i tamo gde je ptt saobraćaj minimalan. Potrebe zahtevaju da ptt organizacije budu što dostupnije, da služba vršenja ptt usluga bude stalna i redovna, a u usluživanju što brža i sigurnija. Takve obaveze ponekad negativno utiču na ekonomiku poslovanja nekih manjih ptt organizacija, jer kod takvih ptt jedinica uslovljavaju nisku rentabilnost i produktivnost zbog malog obima usluga, i otežavaju da PTT usmere svoje investicije samo u veoma rentabilne objekte (telefonske veze u velikim gradovima, magistralne tt veze i sl.) Na ekonomsko poslovanje PTT se nepovoljno odražava i vršenje određenih usluga čije su tarife ispod prosečnih, odnosno individualnih troškova (novine i sl.), ili zbog malog obima usluga.

UKUPAN PRIHOD I NJEGOVA RASPODELA

1. Ptt organizacije naplaćuju za izvršene ptt usluge naknade po tarifi koju propisuju nadležni državni organi. Ovakvo administrativno utvrđivanje prodajnih cena (tarifa) ima za posledicu da se privredne organizacije JPPT stavljaju u drugi položaj nego ostale privredne organizacije koje na tržištu same formiraju prodajne cene robe i usluga.

Formiranje jedinstvenih prodajnih cena (tarifa) ptt usluga za celu zemlju posledica je posebnih uslova u vršenju usluga na povezanoj ptt mreži. Naplaćeni prihodi po tarifi kod jedne ptt jedinice sadrže vrednost živog i opredmećenog rada koji se utroši u izvršenju ptt usluga ne samo kod te ptt jedinice, već i kod svih ptt jedinica u zemlji i inostranstvu. Stoga u Zajednici JPPT postoji primena posebnog sistema obračuna prihoda po ptt tarifi između ptt preduzeća u zemlji, odnosno sa stranim ptt upravama, ukoliko se radi o ptt uslugama u međunarodnom saobraćaju. Obračun prihoda po tarifi između ptt preduzeća u zemlji vrši se na bazi jedinstvenih i unapred utvrđenih ekonomskih merila koje donosi Upravni odbor Zajednice JPPT, a sa kojima se saglašava Savezno izvršno veće. Prihodi po ptt tarifi i ostali zajednički prihodi predstavljaju oko 90% ukupnih prihoda JPPT, pa od pravilnosti ekonomskih merila za obračun zavisi i veličina dohotka svakog ptt preduzeća koje učestvuje u vršenju ptt usluga.

¹ Vidi: »PTT saobraćaj«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 253—257. (61—65).

Na ekonomiku poslovanja ptt preduzeća utiču delom i obaveze koje proističu iz međunarodnih ptt odnosa i članstva naše zemlje u Svetskom poštanskom savezu i Međunarodnoj uniji telekomunikacija — zbog određenog nivoa međunarodnih tarifa poštanskih i telegrafskih usluga, uzajamnih tarifskih povlastica u telefonskom saobraćaju, potrebe obnavljanja magistralnih ptt veza, kao i standardizacije postrojenja u telekomunikacijama zbog tehničkog usklađivanja prenosa i kvaliteta i sl.

Ptt preduzeća, posle obračuna prihoda po ptt tarifi i ostalih sopstvenih prihoda, utvrđuju ukupan prihod i vrše njegovu raspodelu kao i ostale privredne organizacije u našoj zemlji.

Kretanje ostvarenog ukupnog prihoda i izvršenje njegove raspodele — prema instrumentima našeg privrednog sistema koji su važili za odnosne godine — bilo je sledeće (u milijardama dinara):

	1956.	1957.	1958.	1959.	1957. 1956.	1958. 1957.	1959. 1958.	1959. 1956.
1. Ukupan prihod	16,6	19,3	21,7	26,5	116,2	112,4	122,1	159,6
Indeks	100	116,2	130,7	159,6				
Od toga:								
— po ptt tarifi	15,5	17,4	19,4	23,7	112,2	111,4	122,11	152,9
— ostali prihodi	1,1	1,9	2,3	2,8	172,7	121,0	121,7	254,5
2. Troškovi poslovanja	7,4	8,4	10,5	11,9	113,5	125,0	113,3	160,8
Indeks	100	113,5	141,8	160,8				
Dohodak	9,2	10,9	11,2	14,6	118,4	102,7	130,3	158,6
Indeks	100	118,4	121,7	158,6				
a) Doprinos iz dohotka	2,4	2,6	2,6	2,8	108,3	100,0	107,6	116,6
Od toga:								
— ustupljeno PTT	2,4	2,6	1,9	2,1	108,3	73,0	110,5	87,6
b) Čist prihod	6,9	8,3	8,6	11,8	120,2	103,6	137,2	171,0
Indeks	100	120,2	124,6	171,0				
Od toga:								
— lični dohoci	6,1	7,2	7,9	10,4	118,0	109,7	131,6	170,4
fondovi	0,7	1,1	0,7	1,4	157,1	63,6	200,0	200,0

Podaci: Završni računi Zajednice JPPT za 1956—1959.

Kod ukupnog prihoda u stalnom su porastu prihodi po tarifi. Taj porast je osetniji u 1959. godini zbog povećane tarife — sa važnošću od 1.IV iste godine. Ostali prihodi predstavljaju obračunate radioničke i druge usluge za račun drugih lica, prihod od prodaje starog materijala, vanredni prihodi i sl.

Struktura ukupnog prihoda (ukupni prihod=100) je 1959 godine bila,

a) po vrsti prihoda	b) po elementima
Prihodi po tarifi 89,4	Troškovi poslovanja 44,8
Ostali prihodi 10,6	Dohodak 55,2

a) struktura dohotka i čistog prihoda u 1959 godini.

Dohodak=100	Čist prihod=100
Dohodak 100	—
Doprinos 19,0	—
Čist prihod 81,0	100
Lični dohoci 70,5	87,2
Fondovi 9,5	12,8

Iz iznetih podataka vidi se da, iako ukupan prihod relativno brzo raste, porast dohotka je blaži zbog stalnog porasta troškova poslovanja.

U strukturi troškova poslovanja u 1958. godini najveće stavke su: amortizacija 23%, investiciono održavanje 11%, troškovi prevoza pošte 12%, troškovi materijala 14%, razni doprinosi 12%.

Amortizacija iz godine u godinu raste zbog povećanja kapaciteta i izvršene revalorizacije krajem 1957. godine. Troškovi investicionog održavanja takođe rastu zbog većih izdataka za održavanje dotrajalih sredstava veza, naročito vazdušnih tt linija, poštanskih vagona i motornih vozila. Troškovi prevoza pošte rastu zbog izmena tarifa u javnom saobraćaju i povećanja obima prenosa pošte.

U ptt preduzećima postoji znatan broj jedinica koje ne mogu bitno uticati na visinu glavnih troškova radi lokacije jedinica, zajedničkog korišćenja osnovnih sredstava, kao i izvršenja usluga koje se obavljaju na teritoriji više ptt preduzeća. Na primer, preko teritorije nekih ptt preduzeća prelaze tranzitni spojni putevi telekomunikacija, koje neposredno ne koriste ptt preduzeća čija su to osnovna sredstva, ali su dužna da te kapacitete održavaju. Slično je i sa obavezama ptt preduzeća da prenose poštu drugih preduzeća na relacijama svoje teritorije. Sve ovo izaziva različite troškove ptt preduzeća i njihovih jedinica.

2. Jugoslovenske PTT vrše usluge i u međunarodnom saobraćaju i ostvaruju pozitivni devizni saldo. To se vidi iz sledećeg pregleda (u milionima dinara po zvaničnom kursu):

	Poštanske usluge	Tt usluge	Ukupni saldo
1956.	+ 137	- 16	+ 121
1957.	+ 121	- 7	+ 114
1958.	+ 96	- 5	+ 91
1959.	+ 157	- 13	+ 144

Podaci: Generalna direkcija PTT.

Iz iznetog pregleda deviznog priliva, odliva i salda i analize strukture ptt usluga u međunarodnom saobraćaju, može se zaključiti da broj telefonskih i telegrafskih usluga za inostranstvo iz godine u godinu brzo raste, čime se povećava odliv deviza, a iz inostranstva takođe raste, ali se devizno naplaćuje samo deo tt usluga koji otpada na našu zemlju. Tranzit tt usluga je u blagom porastu, ali je veoma nizak, s obzirom na nedostatak tt tranzitnih kapaciteta u našoj zemlji i usmeravanje tranzita preko drugih zemalja.

U međunarodnom poštanskom saobraćaju obim paketskih pošiljaka iz inostranstva poslednjih godina nešto opada, a za inostranstvo iz godine u godinu raste, čime se povećava devizni odliv. Devizni saldo u poštanskom saobraćaju je aktivan, naročito zbog učešća tranzita poštanskih pošiljaka preko naše zemlje.

Osnovni uslov za viši devizni saldo iz međunarodnog saobraćaja jeste da se nastavi sa ubrzanom izgradnjom tt mreže na magistralnim tranzitnim pravcima u našoj zemlji, kako bi se mogao bolje koristiti veoma povoljan geografsko-saobraćajni (tranzitni) položaj Jugoslavije u međunarodnom ptt saobraćaju.

3. Formiranje ukupnog prihoda preduzeća ptt saobraćaja donekle se razlikuje od načina utvrđivanja ukupnog prihoda kod proizvodnih i drugih privrednih organizacija.

Ukupan prihod svakog ptt preduzeća sastoji se iz dela prihoda po ptt tarifi i ostalih prihoda.

Prihodi po tarifi predstavljaju naknade za izvršene ptt usluge u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju od strane jedinica svih ptt preduzeća. Ovi prihodi se naplaćuju u polazu usluga kod svake ptt jedinice, a obračun se vrši centralno, prema utvrđenim načelima sa kojima se saglašava Savezno izvršno veće. Razlozi za ovakav način obračuna prihoda po ptt tarifi su višestruki. Naplata prihoda vrši se pri prijemu, odnosno otpočinjanju vršenja usluga (pisma, telegrami itd.), iako u vršenju tih usluga učestvuju jedinice svih ptt preduzeća. Ovako uloženi rad svih jedinica, odnosno preduzeća, izaziva i zajedničke troškove koji se moraju pokriti iz naplaćene naknade po tarifi za izvršene ptt usluge.

U Zajednici JPPT obračun prihoda po tarifi između preduzeća vrši se na taj način što se svi prihodi po tarifi obračunski slivaju na jedno mesto i raspoređuju na preduzeća na osnovu dve vrste merila. Iz ukupno obračunatih prihoda po ptt tarifi prethodno se pokrivaju u stvarnim iznosima troškovi na koje preduzeća ne mogu bitno uticati: amortizacija, kamata na fond osnovnih sredstava, prevoz pošte železnicom, brodovima, avionima i motornim vozilima javnog saobraćaja, kao i doprinosi za izdržavanje Generalne direkcije PTT i njenih jedinica. Ostatak prihoda obra-

čunava se prema uloženom radu u izvršenju ptt usluga i održavanju kapaciteta — izmerenom jedinstvenim radnim normama (radnim jedinicama).

Posle izvršenog obračuna prihoda po ptt tarifi, svako ptt preduzeće formira svoj ukupan prihod i raspodeljuje ga prema opštim propisima kao i druge privredne organizacije.

U ptt saobraćaju sredstva se formiraju na nivou ptt preduzeća i ne vrši se dalja raspodela na osnovne ptt jedinice, iako one imaju radničke savete i upravne odbore.

Positivne strane ovog sistema obračuna su u tome, što se obezbeđuje pokriće nekih od važnih kategorija troškova (prevoz pošte, amortizacija itd.), i što je u drugom delu ostvarenog prihoda svako ptt preduzeće učestvovalo prema obračunatom uloženom radu u izvršenju ptt usluga i održavanju kapaciteta koji su korišćeni u izvršenju tih usluga.

Negativne strane ovog sistema su u tome, što su svi troškovi, osim onih koji se pokrivaju u prethodnoj raspodeli, svedeni na normu rada (radnu jedinicu), koja je samo izmeritelj uložnog rada. Troškovi materijala, usluga drugih i slično, nisu proporcionalni uloženom radu — po svim fazama procesa rada — merenom po radnim jedinicama. Slaba strana je i u tome što preduzeća imaju različite troškove po istim vrstama rada, a to je posledica različite strukture sredstava, zaostalosti i slično.

U cilju pravilnijeg i stimulativnijeg ekonomskog obračuna izučavaju se već duže vremena postavke jednog novog sistema obračuna i rasporeda prihoda po ptt tarifi, i koji treba da se primeni u toku dalje reorganizacije i decentralizacije poslovanja u JPPT.

4. Prilikom donošenja instrumenata privrednog sistema i njihove primene u ptt preduzećima, vodilo se računa o poslovanju i formiranju troškova i sadašnjem stanju kapaciteta i potrebama bržeg razvoja JPPT.

Poslednjih godina ustupan je doprinos iz dohotka sa 75%, sa namenskom upotrebom ovih sredstava za izgradnju osnovnih kapaciteta na ptt mreži.

Ptt preduzeća plaćala su kamatu na osnovna sredstva po smanjenoj stopi (2%), omogućeno im je korišćenje amortizacije u punom iznosu, ustupljena su im u celini sredstva fonda za kadrove, a posebnim propisima date su izvesne olakšice u materijalnim troškovima (priznavanje izdataka za stručno uzdizanje, odeću i obuću i sl. iz materijalnih troškova). Zbog javnih potreba postoji znatan broj nerenabilnih ptt jedinica, a ptt tarife su relativno niske, naročito za određene usluge koje se masovno koriste (prenos štampe i sl.). Iz iznetih razloga na ptt preduzeća nisu se mogli u celini primeniti isti instrumenti i određene restriktivne mere koje su primenjivane u ostalim granama privrede.

Relativno mali obim izvršenih ptt usluga prema potrebama, bio je posledica nedovoljnih kapaciteta, naročito telekomunikacija. Zbog toga nije bilo moguće brže obezbeđivati povoljnije materijalne uslove za uspešnije ekonomsko poslovanje ptt preduzeća i brži razvitak ptt mreže u skladu sa opštim privrednim i društvenim razvitkom u našoj zemlji.

U drugim zemljama telefonske veze predstavljaju glavni izvor akumulacije za ptt, jer su to veliki i dostupni kapaciteti čija je izgradnja i eksploatacija veoma rentabilna. Na kraju 1959. godine bilo je kod nas u automatskoj telefoniji samo 93.200 pretplatnika koji zbog malog obima nisu mogli biti osnovni izvor akumulacije u JPPT.

Da bi se ovo stanje poboljšalo potrebno je ubuduće više investirati, kako bi se zadovoljile stalno rastuće potrebe za telefonskim vezama i obezbedili bolji ekonomski uslovi za poslovanje i radničko samoupravljanje. Da bi se to postiglo, bilo bi potrebno instrumentima privrednog sistema u narednom petogodišnjem planu 1961—1965. godine — rešiti neke osnovne probleme u formiranju i raspodeli ukupnog prihoda, koji treba da omogućuje veća sredstva, naročito za proširenje kapaciteta u PTT.

S obzirom na postojeću starosnu strukturu osnovnih ptt sredstava i nedovoljna sredstva amortizacije u proteklom periodu za njihovu redovnu zamenu, postojeći amortizacioni fond u sadašnjem periodu nije dovoljan za zamenu i

modernizaciju postojećih osnovnih sredstava. Međutim, pošto su sredstva investicija bila nedovoljna za rekonstrukciju i izgradnju ptt kapaciteta, morao se i deo amortizacionog fonda angažovati za proširenje i modernizaciju osnovnih sredstava.

Sredstva akumulacije u ptt saobraćaju nisu dovoljna za finansiranje proširene reprodukcije. Stoga je potrebno da društvena zajednica (Federacija, NR i NO) sredstvima svojih investicionih fondova ubuduće više pomogne finansiranje proširenja ptt kapaciteta.

Pošto je dosada 75% doprinosa iz dohotka namenski ustupano za proširenje osnovnih ptt kapaciteta, trebalo bi to i ubuduće omogućiti za određeni period, radi ubrzanja proširenja i modernizacije osnovne ptt mreže i bržeg središavanja poslovanja ptt preduzeća. Takođe je potrebno da se iz sredstava NR i NO potpomogne ubrzanje izgradnje ptt mreže na njihovoj teritoriji. Ovako udružena sredstva fondova ptt preduzeća sa sredstvima političko-teritorijalnih jedinica, uz razradu jednog sistema finansiranja investicija, znatno bi doprinela da se ubrza izgradnja i modernizacija ptt mreže u našoj zemlji.

Da bi se ubrzala zamena određenih osnovnih ptt sredstava koja treba da ostanu duže u eksploataciji bilo bi potrebno deblokirati sredstva amortizacije koja su blokirana ranijih godina (oko 600 miliona dinara).

Takođe je potrebno, u sklopu dalje razrade sistema samofinansiranja, decentralizacije sredstava i samoupravljanja ptt preduzeća i njihovih ekonomskih jedinica — razračiti obračun i raspodelu prihoda po ptt tarifi i formiranje fondova.

TARIFE I TARIFSKA POLITIKA

Ptt tarife u unutrašnjem saobraćaju po pojedinim vrstama usluga propisuju nadležni organi Saveznog izvršnog veća, na predlog Upravnog odbora Zajednice JPPT. Tarife su jedinstvene za celu zemlju.

Ptt tarife u međunarodnom saobraćaju utvrđuju se za pismonosne usluge na isti način kao i u unutrašnjem saobraćaju, a za paketske, telegrafске i telefonske usluge tarife utvrđuje Generalna direkcija PTT prema utvrđenom metodu odgovarajućih međunarodnih ptt institucija, a za telegrafске i telefonske usluge na bazi dvostrukog zvaničnog kursa.

Ptt tarife u unutrašnjem saobraćaju imaju sledeće osnovne karakteristike:

- tarife su jedinstvene u celoj zemlji, što znači da se ptt usluge koriste pod jednakim uslovima bez obzira na troškove;

- nivo tarifa se formira na bazi prosečnih ptt troškova u zemlji, a ne po pojedinim regionima;

- nivo tarifa se rede menja iako nastaju bitnije promene u uslovima i troškovima ptt preduzeća, pa je radi svega iznetog sada niska akumulativnost u ovoj grani privrede.

U odnosu na pokrivanje troškova, nivo postojećih tarifa može se podeliti na tri kategorije:

- tarife ptt usluga koje pokrivaju troškove i ostvaruju odgovarajuću akumulaciju (pisma, telegrami, telefonski razgovori i drugo);

- tarife koje pokrivaju veći deo troškova i ne ostvaruju akumulaciju (paketi, telegrami-čestitke, telefonske pozivnice i drugo);

- tarife koje pokrivaju do 10% troškova prenosa (novine, časopisi i slično).

Novine prosečno učestvuju u ukupnim pismonosnim pošiljkama u zemlji sa oko 45%, dok u ukupnim prihodima po pismonosnim uslugama učestvuju samo sa oko 2%. To znači da PTT u znatnoj meri posredno subvencionišu izdavačka preduzeća, iako i ptt preduzeća i izdavačka preduzeća posluju kao privredne organizacije.

Kretanje nivoa ptt tarifa po vrstama značajnijih usluga vidi se iz sledećeg pregleda (1938 = 100):

	1949.	1952.	1959.
Pismo do 20 g	200	1.000	1.333
Dopisnica	200	1.000	1.500
Paket do 10 kg	205	1.058	1.058
Reč u telegrafskom saopštenju	285	1.142	1.428
Mesni razgovor preko automatske centrale	200	1.000	2.000
Međumetni telefonski razgovor:			
— do 50 km	160	1.200	1.200
— 200 km	150	1.100	1.100
— do 400 km	160	1.120	1.120

Ukupni prihodi po tarifi — u odnosu na 1949. godinu — uvećani su za 3,2 puta u 1952. godini, a za 8,8 puta u 1959. godini. U istom periodu troškovi (cena koštanja) ptt usluga su uvećani za 3 puta u 1952. godini, a za 10,8 puta u 1959. godini. Ovi globalni rezultati pokazuju da troškovi ptt usluga poslednjih godina brže rastu od prihoda i da je za normalno ekonomsko poslovanje ptt preduzeća potrebno vršiti dalje usklađivanje prodajnih cena (tarifa) ptt usluga sa ukupnim troškovima i obavezama ptt organizacija.

Dosadašnji nivo ptt tarifa nije obezbeđivao značajniju akumulaciju iz ptt usluga, što se vidi iz tabele o formiranju i raspodeli čistog prihoda. U fondove svih privrednih organizacija u PTT izdvaja se u proseku godišnje svega oko 900 miliona dinara u periodu od 1956. do 1959. godine, što znači da PTT ostvaruju veoma nisku akumulaciju za proširenje svojih kapaciteta i potrebe društvenog standarda.

Iz tih razloga je ustupljeno 75% doprinosa iz dohotka za razvoj osnovne ptt mreže, smanjena kamata na osnovna sredstva od 6% na 2% i ublažen režim restrikcija korišćenja sredstava fondova ptt preduzeća u odnosu na ostale grane privrede.

Treba istaći da su neki narodni odbori i republike pomogli iz svojih sredstava izgradnju poslovnih zgrada i telefonskih centrala.

S obzirom na disproporciju između troškova i nivoa ptt tarifa, kao i dalje sređivanje ekonomskog poslovanja ptt preduzeća i brži razvoj ptt kapaciteta, potrebno je uspostaviti ekonomski nivo ptt tarifa njihovim postepenim povećanjem i međusobnim usklađivanjem po pojedinim grupama i vrstama usluga.

Sem toga, potrebno je izvršiti izmenu u pogledu nadležnosti za donošenje ptt tarifa i njihove veće diferencijacije prema vrsti korisnika (privredne i druge organizacije), vodeći računa o životnom standardu stanovništva i uticaju ptt tarifa na troškove privrede i uprave.

Za određene vrste osnovnih ptt usluga koje se masovno koriste, nadležnost za donošenje tarifa treba preneti na Upravni odbor Zajednice JPPT uz saglasnost nadležnih saveznih organa, s tim da se donošenje tarifa za određene ptt usluge prenese na organe upravljanja ptt preduzeća.

Opšte smernice za određivanje nivoa ptt tarifa davalo bi Savezno izvršno veće u sklopu opšte politike cena koja se utvrđuje tekućim i perspektivnim društvenim planovima privrednog razvoja Jugoslavije.

FONDOVI PTT ORGANIZACIJA

1. Prema završnim računima za poslednjih nekoliko godina stanje fondova osnovnih i obrtnih sredstava ptt organizacija bilo je sledeće (u milionima dinara):

	1956.	1957.	1958.	1959.
Fond osnovnih sredstava	21.908	36.400	40.428	43.618
Fond obrtnih sredstava	1.233	1.865	2.088	2.138

Osetnije povećanje stanja fonda osnovnih sredstava u 1957. godini posledica je izvršene revalorizacije krajem iste godine. U ostalim godinama fond osnovnih sredstava se povećavao za vrednost novih kapaciteta. Povećanje fonda

obrtnih sredstava nastalo je zbog povećanja obima usluga, proširenja kapaciteta, obezbeđenja potrebnih zaliha materijala i njihovog delimičnog poskupljenja.

U periodu od 1956. do 1959. godine obračunata novčana sredstva fondova ptt organizacija iznosila su (u milionima dinara):

	1956.	1957.	1958.	1959.
Investicioni fond Zajednice JPTT	2.375	2.599	1.950	2.101
Sredstva amortizacije za zamenu	1.785	2.021	2.408	2.615
Fond zajedničke potrošnje	711	1.010	544	1.309
Fond za kadrove	114	131	100	131
Rezervni fond	26	35	41	47
Ostali fondovi	31	29	32	30

Izvori PTT finansiranja za investicije su sredstva: Investicionog fonda Zajednice JPTT, amortizacije i jednim delom fonda zajedničke potrošnje, dok sredstva ostalih fondova služe u određene namenske svrhe.

U periodu 1957—1959. korišćenje sredstava fondova u PTT bilo je različito.

Sredstva Investicionog fonda Zajednice JPTT, koja su formirana iz ustupljenog doprinosa iz dohotka (75%), korišćena su za finansiranje izgradnje i nabavke novih najvažnijih kapaciteta ptt mreže, kao što su: izgradnja osnovnih spojnih veza (UKT, kablovi, vazdušne linije), nabavka i montaža glavnih međumernih telefonskih tranzitnih centrala i mesnih automatskih centrala u većim mestima, izgradnja i oprema telegrafске mreže, nabavka poštanskih vagona i izgradnja krupnijih građevinskih objekata. Namenu korišćenja sredstava utvrđivao je Upravni odbor Zajednice JPTT uz saglasnost Sekretarijata SIV-a za saobraćaj i veze.

Ptt preduzeća raspolazu sredstvima amortizacije u celini, s tim što smernice za njihovo korišćenje donosi Upravni odbor Zajednice JPTT.

2. Osnovna sredstva PTT su u stalnom porastu, što se vidi iz sledećeg pregleda (u milionima dinara):

	1956.	1957.	1958.	1959.	1959 1956.
Osnovica za amortizaciju	42.118	52.776	57.457	62.957	149,4
Knjigovodstveni otpis	20.137	25.187	27.224	29.469	146,3
Sadašnja vrednost	21.981	27.579	30.233	33.488	152,3
Dotrajalost osnovnih sred.	47,8%	47,7%	47,4%	46,9%	—

Podaci: Završni računi Zajednice JPTT za 1956—1959. godinu

I pored iznetog porasta osnovnih sredstava, vrlo malo se smanjuje prosečni procenat dotrajalosti osnovnih sredstava, zbog relativno malih ulagarja u proširenje ptt kapaciteta i nedovoljnih sredstava za zamenu dotrajalih osnovnih sredstava.

I pored dosadašnjih ulaganja starosna struktura osnovnih sredstava je veoma nepovoljna. Pored toga, zbog nedovoljnih kapaciteta, i dalje se koriste neekonomična i zastarela tehnička sredstva veza, kao, na primer, stari Morzeovi telegrafski aparati, poštanski vagoni preko 80 godina starosti, telefonske centrale čiji je vek trajanja davno prošao, i slično. To znači da u strukturi vrednosti osnovnih sredstava postoji dosta i tehnički odnosno eksploataciono zastarelih sredstava, čije korišćenje i nedovoljna propusna moć nepovoljno utiču na kvalitet usluživanja, a osim toga, kao dotrajala

sredstva izazivaju veće troškove tekućeg i investicionog održavanja.

Stepen dotrajalosti pojedinih vrsta osnovnih sredstava u PTT krajem 1959. godine vidi se iz sledećeg pregleda:

	% dotrajalosti	% učešća
Tt linije	53,9	44,1
Telefonski uređaji	39,6	17,7
Telegrafski uređaji	61,5	2,2
Vozni park	50,9	8,2
Zgrade	31,6	21,7
Razne mašine	50,0	1,6
Inventar	60,7	4,5
Ukupno	46,9	100%

Podaci: Završni račun Zajednice JPTT za 1959. godinu.

Iz napred iznetog pregleda učešća pojedine kategorije osnovnih sredstava u ukupnoj vrednosti, vidi se da pored tt linija, zgrade zauzimaju značajan udeo. Ovo proizlazi iz potreba da se pošte, telegrafi i telefoni smeste u prostori koje će odgovarati potrebama smeštaja telegrafsko-telefonskih postrojenja i obavljanja ptt usluga.

3. Kretanje fonda obrtnih sredstava u PTT u poslednjih nekoliko godina poraslo je od 1,2 milijarde dinara u 1956. godini na 2,1 milijarde u 1959. godini.

Porast obrtnih sredstava nastao je zbog proširenja ptt mreže, povećanja broja ptt jedinica, a posebno u vezi novih kapaciteta koji se finansiraju iz sredstava Investicionog fonda Zajednice JPTT a bez potrebnih obrtnih sredstava.

4. Izdvajanja u fondove zajedničke potrošnje svih ptt preduzeća iznosila su u periodu 1957—1959. godine u proseku godišnje oko 850 miliona dinara. Sredstva ovog fonda korišćena su pretežno za stambenu izgradnju, a jednim delom i za privredne investicije.

Sredstva rezervnog fonda koriste se u PTT samo za uplatu neotpisane vrednosti rashodovanih osnovnih sredstava.

O korišćenju sredstava fondova zajedničke potrošnje i rezervnog fonda odlučuju organi samoupravljanja ptt preduzeća.

5. Zajednici JPTT su u celini ostavljena sredstva fonda za kadrove. Ova sredstva su korišćena za izgradnju zgrada za ptt škole u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, kao i za pokrivanje rashoda industrijskih tt škola. Korišćenje sredstava Fonda za kadrove Zajednice JPTT usmeravao je Upravni odbor ovog fonda u saglasnosti sa nadležnim organima SIV-a prema postojećim propisima.

6. Na osnovu posebnih saveznih propisa formirani su u PTT i posebni fondovi, i to:

— Fond za izdvajanje sredstava kojima se finansira otklanjanje šteta na tt linijama koje nastanu usled elementarnih nepogoda; i

— Fond za nagrađivanje službenika i radnika koji su zaposleni u Generalnoj direkciji PTT i njenim posebnim jedinicama.

O korišćenju sredstava ovih posebnih fondova odlučuje Upravni odbor Zajednice JPTT.

(Iz elaborata Sekretarijata SIV-a za saobraćaj i veze i Zajednice JPTT »Razvoj i problemi jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona — Prilog uz Predlog zakona o organizaciji JPTT«).

DEČJI DISPANZERI I SAVETOVALIŠTA ZA DECU

Specijalne ustanove za zdravstvenu zaštitu odojčadi i dece do 7 godina starosti jesu dečji dispanzeri i savetovališta za decu.¹ Dečji dispanzeri se bave lečenjem bolesne i kontrolom zdravlja zdrave dece, zatim preduzimanjem pojedinih preventivnih mera (vakcinacija i dr.) i organizovanjem patronažne službe, a savetovališta za decu samo kontrolom zdravlja zdrave dece.

Dečji dispanzeri su ili samostalne zdravstvene ustanove ili su deo druge zdravstvene ustanove, najčešće doma zdravlja ili centra za zaštitu majki, dece i omladine, ređe zdravstvene stanice.² Dečji dispanzeri imaju obavezno u svom sastavu savetovališta za decu.

Savetovališta za decu su obično u sastavu jedne od zdravstvenih ustanova, najčešće dečjeg dispanzera, doma zdravlja ili zdravstvene stanice, a ponegde i bolničkog dečjeg odeljenja. Ako postoje mogućnosti, savetovališta rade u posebnim prostorijama, a ako takvih prostorija nema, savetovališta rade u slobodnim prostorijama ustanove, ali u posebno radno vreme u koje se bolesna deca ne smeju primati na pregled. Savetovališta za decu koja nisu u sastavu dečjih dispanzera već u sastavu ostalih zdravstvenih ustanova prerastaju u dečje dispanzere čim se za to stvore kadrovske, smeštajne i druge mogućnosti.

BROJ DISPANZERA I SAVETOVALIŠTA I KADROVA U NJIMA. Broj dečjih dispanzera povećava se iz godine u godinu, otvaranjem novih dispanzera ili prerastanjem savetovališta za decu u dispanzere. Uporedo

TABELA 1 — DEČJI DISPANZERI I SAVETOVALIŠTA ZA DECU I KADROVI U NJIMA

		Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	B i H	Slovenija	Makedonija	Crna Gora
Dečji dispanzeri	1951.	115	48	24	3	15	14	11
	1955.	159	73	27	5	30	12	12
	1958.	261	109	52	33	42	13	12
Savetovališta za decu	1951.	340	63	—	—	277	—	—
	1955.	339	41	10	—	288	—	—
	1958.	305	41	11	17	236	—	—
Lekari	1951.	289	116	47	5	92	17	12
	1955.	554	189	82	37	206	28	12
	1958.	784	261	112	79	273	34	16
Medicinske sestre	1951.	231	60	47	10	89	14	11
	1955.	448	143	76	36	159	16	18
	1958.	688	236	112	52	235	26	27
Ostalo medicinsko osoblje	1951.	379	134	39	16	158	28	4
	1955.	498	134	58	10	252	37	7
	1958.	707	165	85	98	304	46	9

¹ Zdravstvenom zaštitom odojčadi i dece do 7 godina starosti bave se još i zdravstvene stanice, domovi zdravlja, dečje i druge bolnice (dečje odeljenje).

² Dečji dispanzeri, ako se nalaze u sastavu drugih zdravstvenih ustanova, imaju po pravilu svoje posebne prostorije.

s tim povećava se i broj lekara, medicinskih sestara i ostalog medicinskog osoblja koje u njima radi. U toku 7 godina (1951—1958) broj lekara u ovim dečjim ustanovama povećao se za 171%, medicinskih sestara za 198% i ostalog medicinskog osoblja za 87% (tabela 1).

RAD DISPANZERA I SAVETOVALIŠTA. Uporedo sa porastom broja dečjih dispanzera i savetovališta za decu raste i broj pregleda i konsultacija. Taj broj je u 1958. u odnosu na 1951. povećan za gotovo dva i po puta (tabela 2).

TABELA 2 — BROJ PREGLEDA I KONSULTACIJA U DEČJIM DISPANZERIMA I SAVETOVALIŠTIMA ZA DECU

	1951.	1955.	1958.
Ukupno	1,397.200	2,303.600	3,367.700
Broj prvih pregleda i konsultacija	729.400	1,287.900	1,876.500
Broj ponovnih pregleda i konsultacija	667.800	1,015.700	1,491.200

U jugoslovenskom proseku na 100 prvih pregleda i konsultacija dolazi 80 ponovnih pregleda i konsultacija. Po republikama, u Sloveniji je 1958. na 100 prvih bio 151 ponovni pregled i konsultacija, u Hrvatskoj 121, u Crnoj Gori 76, u Bosni i Hercegovini 69, u Srbiji 63 i u Makedoniji 42.

Gotovo polovina svih dijagnoza postavljenih pri prvom pregledu u dečjim dispanzerima otpada na tri grupe oboljenja: oboljenja organa za disanje, oboljenja organa za varenje i oboljenja gornjih respiratornih puteva — najčešće sa infekcijom kao osnovom (tabela 3).

TABELA 3 — PROCENTUALNO UČEŠĆE POJEDINIH BOLESTI U DIJAGNOZAMA PRI PRVOM PREGLEDU U DEČJIM DISPANZERIMA 1958.

	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
Oboljenja organa za disanje	19,3	18,9	19,4	15,7	15,7	25,3	17,5
Oboljenja organa za varenje	11,4	10,6	9,6	6,4	14,3	16,9	9,7
Infekcije gornjih respiratornih puteva	10,8	12,7	10,3	13,4	4,4	7,6	13,2
Infekcije kože i potkožnih tkiva i druga oboljenja kože	6,4	5,7	7,7	9,9	5,9	6,1	8,5
Influenca	6,4	7,5	3,6	3,3	4,2	8,7	5,8
Zarazne bolesti	5,3	5,3	5,4	5,4	6,5	4,2	6,3
Avitaminoza	4,2	2,5	5,5	7,6	6,3	1,9	4,2
Parazitarne bolesti	4,0	3,3	3,5	4,7	5,7	3,2	2,2
Tuberkuloza (svi oblici)	1,6	2,1	0,4	0,3	2,3	1,3	0,7
Povrede	1,5	1,4	1,4	2,2	1,4	1,4	2,8

Sa porastom broja dečjih dispanzera i savetovališta za decu i broja njihovih lekara i ostalog medicinskog osoblja i sa unapređenjem rada u ovim ustanovama opada i smrtnost odojčadi i male dece (pri tome na to smanjenje utiču i drugi faktori). Na primer, u celoj zemlji na 1.000 živorođene dece umrlo je 101 dete u 1954. a 86 dece u 1958. U istom periodu je broj smrtnih slučajeva dece do 4 godine na 100 svih smrtnih slučajeva smanjen od 34 na 27.

IZVOR: Statistički godišnjak FNRJ, 1960; Godišnjak o zdravstvenoj službi i radu zdravstvenih ustanova za 1956 (Savezni zavod za narodno zdravlje); Dokumentacija Sekretarijata SIV-a za narodno zdravlje.

Dr B. P.

OSIGURANJE ZA SLUČAJ NESREĆE NA POSLU

OSIGURANA LICA

Osiguranje za slučaj nesreće na poslu, koje se po Zakonu o invalidskom osiguranju¹ sprovodi u okviru opšteg socijalnog osiguranja radnika i službenika od 1. januara 1959, obuhvata: lica u redovnom (stalnom) radnom odnosu; lica u privremenom radnom odnosu; učenike u privredi, učenike stručnih škola, studente i volontere; učesnike na određenim radnim akcijama; sva lica koja inače nemaju svojstvo osiguranika po nekom drugom osnovu; i lica na izdržavanju kazne.

1. RADNICI I SLUŽBENICI U REDOVNOM RADNOM ODNOSU zaposleni sa punim radnim vremenom ili sa skraćenim radnim vremenom (invalidi, rekonvalescenti, majke sa malom decom i dr.), kao i osiguranici koji su u pogledu prava iz socijalnog osiguranja izjednačeni sa takvim radnicima i službenicima (izabrana lica na stalnim dužnostima u predstavničkim organima, društvenim, zadružnim i sličnim organizacijama i članovi zanatskih zadruga i ribarskih zadruga), osigurani su za sledeće slučajeve nesreće:

— Slučajevi nesreće koje se dogode na samom radu. U ovu grupu spadaju i slučajevi oboljenja (bez povrede) koja nastupe neposredno i kao isključiva posledica nekog nesrećnog slučaja (na primer, psihički poremećaj prilikom preživelog udesa i druga oboljenja prouzrokovana posledicama nesrećnog slučaja u kome je oboleli ostao nepovređen). Za slučaj oboljenja od profesionalne bolesti² osiguranik ima ista prava i jednak obim zaštite kao i za slučaj nesreće pretrpljene na samom radu.

— Slučajevi nesreće u vezi sa delatnošću koja čini osnov osiguranja. U ovu grupu spadaju povrede prouzrokovane nesrećom koju osiguranik pretrpi: na putu preduzetom radi stupanja na posao koji mu je obezbeđen; na redovnom putu, u odlasku i povratku, na relaciji od stana do mesta rada; na službenom putovanju, odnosno na putu radi izvršavanja službenih zadataka, kao i na radu koji osiguranik vrši u interesu organizacije odnosno ustanove sa kojom je u radnom odnosu.

— Slučajevi nesreće u vezi sa korišćenjem određenih prava iz socijalnog osiguranja. U ovu grupu spadaju povrede koje osiguranik pretrpi u vezi sa korišćenjem prava na zdravstvenu zaštitu, prava na rehabilitaciju (vršeći praktične vežbe za vreme medicinske i profesionalne rehabilitacije) i prava na zaposlenje koje mu se obezbeđuje po propisima o invalidskom osiguranju.³

— Slučajevi nesreće pri vršenju određenih javnih funkcija ili građanskih dužnosti po pozivu državnih organa³ kao i na putu u vezi sa vršenjem tih funkcija odnosno dužnosti. U ovu grupu spadaju i povrede prouzrokovane nesrećnim slučajem pretrpljenim za vreme službe na vojnoj vežbi u Jugoslovenskoj narodnoj armiji ili na odlasku u vojno roka ako se na službu u JNA stupilo najdocije u roku od mesec dana po prestanku radnog odnosa ili drugog svojstva koje čini osnov osiguranja.

¹ Zakon o invalidskom osiguranju (»Službeni list FNRJ«, br. 49/58).

² Lista profesionalnih bolesti u smislu člana 46 Zakona o invalidskom osiguranju data je kao prilog Zakona o invalidskom osiguranju (»Službeni list FNRJ«, br. 49/58).

³ Ovi slučajevi bliže su određeni Odlukom SIV-a o određivanju javnih radova, akcija, funkcija i građanskih dužnosti na kojima se pretrpljena povreda priznaje kao nesreća na poslu (»Službeni list FNRJ«, br. 24/60).

— Slučajevi nesreće pri vršenju određenih političkih građanskih prava i društvenih funkcija,³ kao i slučajevi nesreće na putu (u odlasku i povratku) u vezi sa vršenjem građanskih prava i društvenih funkcija.

— Slučajevi nesreća u vezi sa učešćem osiguranika na organizovanim javnim radovima od opšteg značaja ili akcijama spasavanja ili odbrane od elementarnih nepogoda ili udesa,³ kao i povrede prouzrokovane nesrećnim slučajem pretrpljenim (u odlasku i povratku) sa javnih radova i akcijama spasavanja.

2. LICA U PRIVREMENOM RADNOM ODNOSU osigurana su za sve slučajeve pod istim uslovima kao i radnici u redovnom (stalnom) radnom odnosu, osim za nesrećne slučajeve koji se dogode na putu, ili prilikom korišćenja zdravstvene zaštite (ova lica osigurana su samo za slučaj nesreće, a ne i za slučaj bolesti), kao i za druge posebne slučajeve nesreće koji se radnicima u stalnom radnom odnosu priznaju kao nesreća na poslu.

3. UČENICI u privredi i učenici stručnih škola sa praktičnom obukom, učenici ostalih stručnih škola i studenti, kao i praktikanti-volonteri, osigurani su: za slučajeve nesreće koji se dogode za vreme vršenja rada u radionicama (učionicama) odnosno na određenom poslu koji obavljaju (praktikanti); za slučajeve nesreće koji se dogode na putu od stana do mesta gde se vrši praktični rad odnosno obuka, u odlasku i povratku; za slučajeve nesreće koje se dogode u vezi sa korišćenjem zdravstvene zaštite odnosno rehabilitacije, zatim za vreme vršenja određenih javnih funkcija ili građanskih dužnosti po pozivu državnih organa i učešća na organizovanim javnim radovima od opšteg značaja ili u akcijama spasavanja ili odbrane od elementarnih nepogoda ili udesa.

4. UČESNICI RADNIH AKCIJA (saveznih, republičkih i lokalnih) koje su organizovane na logorski način od strane Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije u saglasnosti sa Sekretarijatom Saveznog izvršnog veća za rad, osigurani su kao da su pretrpeli nesreću na poslu, za sve slučajeve invalidnosti i telesnog oštećenja do kojih dolazi usled učešća na takvoj omladinskoj akciji.

Učesnici na radnim akcijama izjednačeni su sa radnicima u stalnom radnom odnosu u pogledu širine obuhvata slučajeva koji se priznaju kao nesreća na poslu kao i u svim slučajevima u kojima se nesreća pretrpljena van rada priznaje kao nesreća na poslu.

5. SVA LICA bez obzira na državljanstvo, iako inače nemaju nijedno od napred navedenih svojstava koje bi činilo osnov osiguranja, osigurana su za slučaj nesreće koju pretrpe učestvujući na organizovanim javnim radovima od opšteg značaja ili akcijama spasavanja ili odbrane od elementarnih nepogoda ili udesa, a svi za slučaj nesreće koju pretrpe u izvršavanju određenih javnih funkcija ili građanskih dužnosti po pozivu državnih organa. Osiguranje, međutim, ne obuhvata slučajeve nesreće koji stoje u uzročnoj vezi sa tom aktivnosti (nesreća na putu itd.).

6. LICA NA IZDRŽAVANJU KAZNE zatvora ili strogog zatvora u kazneno-popravnim domovima, bez obzira na državljanstvo, osigurana su za slučaj invalidnosti prouzrokovane nesrećom ili profesionalnom bolešću nastalom na redovnom radu koji takvo lice vrši bilo u radionicama doma u kome se nalazi na izdržavanju kazne bilo na određenim poslovima van doma na koje se upućuje kao na svoj redovan rad.

PRAVA IZ OSIGURANJA ZA SLUČAJ NESREĆE NA POSLU

VRSTE PRAVA. Za slučaj nesreće na poslu radnici i službenici i sa njima izjednačeni osiguranici, imaju pravo na sve vidove zaštite koja se obezbeđuje invalidskim osiguranjem, dok druge kategorije osiguranih lica imaju pravo na određene vidove zaštite.

Invalidska penzija obezbeđuje se svim osiguranicima kod kojih nastupi invalidnost I kategorije, kao i osiguranicima

kod kojih nastupi invalidnost II ili III kategorije — ako s obzirom na njihovu starost nema uslova za profesionalnu rehabilitaciju i organizovano zapošljavanje.

Invalidima I kategorije invalidnosti kojima je zbog težine invaliditeta neophodna stalna nega i pomoć drugog lica, pripada, pored invalidske penzije i dodatak u visini pune invalidske penzije XX osiguraničkog razreda.

Zaštitni dodatak uz niže invalidske penzije obezbeđuje se pod istim uslovima kao i u penzijskom osiguranju.

Invalidnina se obezbeđuje svim osiguranicima kod kojih je nastupilo telesno oštećenje od najmanje 30%, bez obzira da li to oštećenje prouzrokuje ili ne prouzrokuje invalidnost. Invalidnina je samostalno pravo koje osiguraniku pripada, pored ostalih vidova prava iz invalidskog osiguranja.

Profesionalna rehabilitacija i materijalno obezbeđenje do stupanja na rehabilitaciju i za vreme rehabilitacije obezbeđuje se svim osiguranicima-muškarcima mladim od 45 godina i osiguranicima-ženama mladim od 40 godina, a izuzetno i starijim, ako prema stanju invalidnosti i preostale radne sposobnosti mogu da se osposobe za rad na odgovarajućem poslu.

Zapošljavanje na obezbeđenom radnom mestu u odgovarajućem poslu obezbeđuje se osiguranicima koji usled invalidnosti ne mogu više da rade na svom poslu, ali mogu da rade na odgovarajućem drugom poslu (invalidi III kategorije), kao i osiguranicima koji mogu da rade samo sa skraćenim radnim vremenom (invalidi II kategorije), ako su u času nastupanja invalidnosti mladi od 55 godina (muškarci) odnosno 50 godina (žene). Učenicima u privredi i drugim učenicima i studentima osiguranim za slučaj nesreće na poslu, zapošljavanje, kao pravo po osnovu invalidskog osiguranja, obezbeđuje se samo ako su koristeći profesionalnu rehabilitaciju osposobljeni za rad.

Privremena naknada do stupanja na obezbeđeno zaposlenje obezbeđuje se svim korisnicima prava na zaposlenje po propisima o invalidskom osiguranju u visini od 50% redovne plate, a korisnicima koji nemaju drugih prihoda — u visini od 75% redovne plate. Onima koji nemaju plate (učenici, studenti, volonteri, učesnici javnih radova i akcija itd.) ova naknada određuje se od odgovarajućeg prosečnog penzijskog osnova.

Naknada zbog zaposlenja sa skraćenim radnim vremenom obezbeđuje se svim osiguranicima kod kojih je nastupila invalidnost II kategorije, dok rade prema preostaloj radnoj sposobnosti. Ovom naknadom pokriva se razlika između redovne plate za puno radno vreme i dela te plate za skraćeno radno vreme na radnom mestu na kome je invalid zaposlen.

Naknada zbog manje plate na drugom poslu obezbeđuje se radnicima u stalnom radnom odnosu zaposlenim sa punim redovnim radnim vremenom i sa njima izjednačenim osiguranicima, ako usled invalidnosti II ili III kategorije više ne mogu da rade na svom poslu, a na novom poslu redovna plata ne dostiže iznos redovne plate na njihovom ranijem poslu. Ovom naknadom pokriva se razlika između redovne plate na ranijem i na novom poslu.

Zdravstveno osiguranje obezbeđuje se: uživaocima invalidske penzije, uživaocima materijalnog obezbeđenja u vezi sa korišćenjem profesionalne rehabilitacije, uživaocima privremene naknade do stupanja na obezbeđeno zaposlenje. Uživaocima invalidnine zbog telesnog oštećenja, koji nisu stekli i neko drugo pravo i nemaju inače svojstvo aktivnog osiguranika, obezbeđuje se zdravstvena zaštita samo u pogledu lečenja u vezi sa povredom koja je prouzrokovala to oštećenje.

Dodatak na decu obezbeđuje se uživaocima invalidske penzije, uživaocima materijalnog obezbeđenja u vezi sa korišćenjem profesionalne rehabilitacije, kao i uživaocima privremene naknade do stupanja na obezbeđeno zaposlenje koji u pogledu imovinskog stanja i ranijeg zaposlenja ispunjavaju uslove za primanje naknade po propisima o materijalnom obezbeđenju za vreme privremene nezaposlenosti.

STICANJE PRAVA. Prava iz osiguranja za slučaj nesreće na poslu stižu sva osigurana lica bez obzira na dužinu trajanja vršenja delatnosti pre nastupanja nesrećnog slučaja koja čine osnov osiguranja. Osnov za sticanje tog prava jeste invalidnost ili telesno oštećenje od najmanje 30%, ili oba ova osnova kumulativno.

Uslov za sticanje prava ispunjen je samim nastupanjem osiguranog slučaja.

ODREĐIVANJE PRAVA. Kad je invalidnost prouzrokovana nesrećnim slučajem na poslu, invalidska penzija određuje se u visini penzijskog osnova, bez obzira na dužinu staža, to jest, kao da je osiguranik navršio penzijski staž od 35 godina (muškarci) odnosno 30 godina (žene).

Naknada umesto plate za vreme bolovanja takođe se određuje u visini punog osnova 100% proseka plata, za sve vreme bolovanja.

Invalidnina, u zavisnosti od stepena telesnog oštećenja, iznosi od 12% u najnižem do 40% u najvišem stepenu od prosečnog penzijskog osnova XX osiguraničkog razreda.

Radnicima i službenicima u redovnom (stalnom) radnom odnosu i ostalim osiguranicima koji su sa njima izjednačeni sva prava iz invalidskog osiguranja, za bilo koji od osiguranih slučajeva koji se priznaju kao nesreća na poslu, određuju se kao da su pretrpeli nesreću na svom redovnom poslu.

Licima u privremenom radnom odnosu i licima zaposlenim sa nepunim radnim vremenom invalidska penzija i ostala novčana davanja određuju se od paušalnih (prosečnih) penzijskih osnova, i to od XX do XVIII osiguraničkog razreda prema stepenima stručne sprema koja se traži za obavljanje odnosnih poslova.

Za učenike u privredi, ostale učenike i studente, kao osnov za određivanje novčanih davanja uzimaju se takođe paušalni osnovi, i to osnov XVI, XIV i XII osiguraničkog razreda, koji odgovaraju u opštem proseku početnim platama radnika i službenika one kategorije stručne sprema za koju su se ti osiguranci učenjem osposobljavali.

Učesnicima određenih omladinskih radnih akcija koji su na akciju stupili kao učenici ili studenti uzimaju se za određivanje materijalnih davanja isti osnovi kao da su nesreću pretrpeli na praktičnom radu za vreme školovanja. Ostalim učesnicima uzima se osnov XX osiguraničkog razreda (kao nekvalifikovanim radnicima), ukoliko za njih nije povoljnije da im se uzme osnov prema plati koju su ostvarivali kao radnici ili službenici pre stupanja na omladinsku radnu akciju.

Građanima koji pretrpe nesrećni slučaj u vršenju određenih javnih funkcija, građanskih dužnosti, javnih radova i akcija spasavanja ili odbrane, a nemaju inače svojstvo osiguranika ni po kom drugom osnovu, novčana davanja koja im pripadaju iz invalidskog osiguranja određuju se od prosečnog penzijskog osnova XX osiguraničkog razreda (kao nekvalifikovanim radnicima).

Licima na izdržavanju kazne, u slučaju nesreće na poslu, osnov za određivanje invalidske penzije i drugih novčanih davanja određuje se različito u zavisnosti od vrste kazne. Licima na izdržavanju kazne zatvora, osnov se određuje kao i licima u radnom odnosu prema plati koju ostvaruje za svoj rad za vreme izdržavanja kazne. Licima na izdržavanju kazne strogog zatvora prava se određuju od prosečnog osnova XX osiguraničkog razreda kao nekvalifikovanim radnicima.

BROJ NESREĆA NA POSLU

U 1959. bilo je 3,210.899 evidentiranih osiguranika⁴ obuhvaćenih osiguranjem za slučaj nesreće na poslu.⁵ Broj evidentiranih povreda prijavljenih kao nesreće na poslu iznosio je u istoj godini 288.243 slučaja. Međutim, broj smrtnih slučajeva usled nesreća na poslu iznosio je u istoj godini svega 654. Ove brojke, u poređenju sa odgovarajućim brojkama iz prethodne (1958) godine, kad je na 2,993.148

⁴ Evidentirani su radnici u stalnom radnom odnosu, lica u privremenom radnom odnosu, učenici u privredi i ostali osiguranici za koje se uplaćuje doprinos.

⁵ Podaci službe socijalnog osiguranja.

osiguranih lica evidentirano 287.352 slučaja povreda, od čega 696 smrtnih slučajeva, pokazuju tendenciju opadanja i broja povreda i broja smrtnih slučajeva, što je posledica dejstva raznih faktora, a u prvom redu organizovanijeg i kvalitetnijeg delovanja službe higijenske i tehničke zaštite u preduzećima, kao i aktivnijeg delovanja službe inspekcije rada. Tome doprinose i razni oblici premiranja radnika za smanjenje broja nesreća na radu, što su uveli pojedini radni kolektivi.

RASHODI INVALIDSKOG OSIGURANJA. Prema sadašnjem uređenju poslovanja fondova socijalnog osiguranja, rashodi invalidskog osiguranja ne vode se i ne evidentiraju odvojeno za slučajeve nesreće na poslu, već se iskazuju u ukupnim iznosima bez obzira na uzrok koji je doveo do osiguranog slučaja (bolest, nesreća na poslu, profesionalna bolest, povreda van posla). Stoga se ne mogu ni iskazati tačni efekti sprovođenja samog osiguranja za slučaj nesreće.

U prvoj (1959) godini sprovođenja novog Zakona o invalidskom osiguranju rashodi fonda invalidskog osiguranja iznosili su ukupno 20.680 miliona din. (tabela).

U oblasti zdravstvenog osiguranja, odvojeno se iskazuju dani privremene nesposobnosti za rad usled bolesti, usled povrede i zbog drugih uzroka (izolacija i sl.). Od ukupnog broja dana privremene nesposobnosti koji je u 1959. izneo 46,592.000 dana, na izostanke zbog povreda otpalo je 4,220.000 dana tako da od ukupnog iznosa isplaćenog u toj

TABELA — RASHODI FONDA INVALIDSKOG OSIGURANJA U 1959.

Osnov rashoda	Rashodi u milionima din.
Ukupno	20.680
Invalidska penzija	17.402
Dodatak za pomoć i negu	278
Zaštitni dodatak	895
Invalidnine	763
Rehabilitacija i materijalno obezbeđenje	36
Privremene naknade u vezi sa zapošljavanjem	246
Naknade zbog zapošljavanja sa skraćenim radnim vremenom	80
Naknade zbog manje plate na drugom poslu	56
Naknade putnih i prevoznih troškova invalida	32
Investicije za obezbeđenje uslova za rehabilitaciju invalida	892

godini na ime bolesničkih naknada (15.948 miliona), na slučajeve prouzrokovane nesrećom na poslu otpada oko 1.600 miliona dinara.

IZVOR: Zakon o invalidskom osiguranju, »Službeni list FNRJ«, br. 49/58; Odluka SIV-a o određivanju javnih radova, akcija, funkcija i građanskih dužnosti na kojima se pretrpljena povreda priznaje kao nesreća na poslu, »Službeni list FNRJ«, br. 24/60; Podaci statističke službe socijalnog osiguranja.

Dr N. D.

ŠKOLE ZA IDEOLOŠKO-POLITIČKO OBRAZOVANJE

Ideološko-političko obrazovanje je deo opšteg obrazovanja kadrova političkih organizacija, članova organa radničkog i društvenog samoupravljanja i ostalih građana. Njegov osnovni cilj je da upozna društveno-političke aktiviste sa naučnim, marksističkim shvatanjem zakona razvika društva, a posebno sa kretanjima i problemima savremenog društva i borbom za izgradnju socijalizma u Jugoslaviji.

Razvijanje socijalističkog društvenog sistema odnosno neposredne demokratije zahteva sve veći nivo društveno-političke svesti svih građana, a istovremeno stvara i sve više objektivnih i subjektivnih uslova za razvijanje ideološko-političkog obrazovanja i vaspitanja. Savez komunista i druge društveno-političke organizacije rade na sve širem i sistematskijem ideološko-političkom obrazovanju društveno-političkih radnika i građana uopšte. Sistem političkog obrazovanja obuhvata političke škole, raznovrsne kurseve, seminare, kružoke, konsultativne centre, radničke i narodne univerzitete i sl.

Školske 1959/60. radile su četiri kategorije političkih škola: večernje političke škole, omladinske večernje političke škole, niže političke škole i srednje političke škole. Školske 1960/61. počela je sa radom Visoka škola političkih nauka u Beogradu.

VEČERNJE POLITIČKE ŠKOLE

Prve večernje političke škole osnovane su 1957. (na primer, u Hrvatskoj ih je bilo 10). U školskoj 1958/59. u celoj zemlji je bilo 160 večernih političkih škola i 38 posebnih odeljenja ovih škola sa ukupno 7.296 slušalaca. Uspesah rad prvih večernih škola i sve veće potrebe društveno-političkih radnika i građana za ideološko-političkim obrazovanjem usloveli su veoma brzo širenje mreže ovih škola u celoj zemlji.

TABELA 1 — VEČERNJE POLITIČKE ŠKOLE 1959/60.

	Škola	Odeljenja	Slušalaca
Jugoslavija	286	228	13.263
Srbija	100	36	4.861
Bosna i Hercegovina	56	60	2.421
Hrvatska	55	14	2.116
Slovenija	53	63	1.819
Makedonija	13	55	1.800
Crna Gora	9	—	246

Sva sreska i veća opštinska mesta imaju po jednu ili više večernih političkih škola odnosno njihovih odeljenja.

Večernje političke škole osnivaju komiteti SKJ ili radnički odnosno narodni univerziteti. Odeljenja večernih političkih škola osnovana su tamo gde nema svih uslova da se formiraju škole a potrebe za političkim obrazovanjem članstva su velike (manja mesta, veća preduzeća i sl.). Večernje političke škole svestrano pomažu odeljenjima (kadrovima, literaturom i sl.). Nastavni programi, sastav slušalaca i metodi rada odeljenja gotovo su isti kao i u večernjim političkim školama.

Izbor slušalaca za večernje političke škole obavljaju, na principu dobrovoljnog javljanja kandidata, rukovodstva društveno-političkih organizacija i saveti škola. Škole pohađaju pretežno radnici (58%). Oko 20% slušalaca su članovi rukovodstava društveno-političkih organizacija, a ostali su članovi društveno-političkih organizacija.

Nastavne programe večernih političkih škola uglavnom čine: osnovi marksističkog pogleda na svet; društveno-političko uređenje FNRJ; politička ekonomija i ekonomika FNRJ; međunarodni radnički pokret; istorija SKJ i aktuelna pitanja iz rada SKJ i drugih društvenih organizacija.

Svaka škola prilagođava ovaj osnovni nastavni program konkretnim prilikama.

Nastava traje 8 do 9 meseci i obično se održava tri puta nedeljno po 3 časa. Pored predavanja i konsultacija sa slušaocima predviđen je individualan rad, pisanje seminar-skih radova i sl. Na kraju školske godine održavaju se ispiti.

Za vreme pohađanja nastave slušaoci obavljaju svoje redovne dužnosti.

Večernjim političkim školama rukovode saveti škola (od 5 do 10 članova) kao organi društvenog upravljanja. Savete škola sačinjavaju, pored upravnika, 2—3 slušaoca i predstavnici društvenih organizacija čiji se članovi nalaze u školi. Upravnici su profesionalci (oko 30%) ili amateri i neposredno rukovode radom ovih škola. Oko 90% upravnika učestvuje neposredno u izvođenju nastave kao predavači ili konsultanti. 85% upravnika ima visoku ili višu stručnu spremu.

Nastavu na večernjim političkim školama izvode stalni honorarni nastavnici (prosečno po 5 u jednoj školi) uz pomoć povremenih saradnika (prosečno po 10 u jednoj školi). Oko 80% nastavnika je sa visokom ili višom školskom spremom a svi sa većim praktičnim političkim iskustvima. Nastavnički kolegijumi škola se brinu o realizaciji nastavnih programa. Za nastavnike večernih političkih škola povremeno se održavaju stručni seminari na kojima se obrađuju značajnija pitanja iz nastavnog programa i izmenjuju iskustva iz rada.

Večernje političke škole organizuju i pomažu rad drugih oblika političkog obrazovanja (omladinske političke škole, kursevi, seminari, kružoci i sl.) i postepeno se razvijaju u svojevrsne centre za ideološko-političko obrazovanje na odgovarajućem području.

OMLADINSKE VEČERNJE POLITIČKE ŠKOLE

Jedna od stalnih i najrazvijenijih formi političkog obrazovanja omladinskih aktivista i članstva su omladinske večernje političke škole. Njih osnivaju opštinski komiteti Narodne omladine u saradnji sa drugim društvenim organizacijama. Škole su samostalne ustanove kojima neposredno rukovode upravnici.

U školskoj 1959/60. radilo je oko 400 omladinskih večernih političkih škola sa oko 12.000 slušalaca (svaka škola ima prosečno po 30 slušalaca). Slušaoci ovih škola su članovi Narodne omladine koji se ističu u društveno-političkoj aktivnosti i izražavaju želju da pohađaju večernju političku školu. Najveći broj slušalaca ovih škola su radnici članovi organa radničkog samoupravljanja i članovi drugih organa društvenog upravljanja.

Nastavni programi ovih škola obuhvataju osnovne ekonomske i političke probleme savremenog društva, glavne momente iz istorije naprednog omladinskog i radničkog pokreta, osnovne probleme socijalističke izgradnje zemlje i aktuelna pitanja iz života i rada omladine u Jugoslaviji i u svetu. U dogovoru sa rukovodstvom Narodne omladine uprave škola, uzimajući u obzir specifične probleme pojedinog kraja i mesta, razrađuju i dopunjavaju okvirni nastavni program.

Nastava u ovim školama odvija se u slobodnim večernjim časovima (prosečno 9 časova nedeljno), a traje oko 8 meseci. Nastavu izvode (putem predavanja, konsultacija i diskusija) kvalifikovani predavači. Pored neprekidnog kontakta nastavnika sa slušaocima u toku nastave, na kraju se obavljaju završne konsultacije na kojima se proverava stepen znanja i razmenjuju mišljenja o metodima rada i drugim pitanjima iz života škole.

NIŽE POLITIČKE ŠKOLE

Niže političke škole osnivaju pojedina rukovodstva Saveza komunista u saradnji sa rukovodstvima drugih društveno-političkih organizacija. One su internatskog tipa i nastava sa jednom klasom slušalaca traje oko 6 meseci. U školskoj 1958/59. radilo je 6 nižih političkih škola (Srbija — 3, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Makedonija — po jedna). Svaka škola ima prosečno po 60 slušalaca. 80% slušalaca ovih škola su radnici, dok su ostali službenici ili zemljoradnici. Oko 65% slušalaca su članovi rukovodstava društveno-političkih organizacija i organa radničkog i društvenog samoupravljanja. Izbor slušalaca vrše rukovodstva društveno-političkih organizacija u saradnji sa savezima škola.

Sadržaj nastavnih programa nižih političkih škola sačinjavaju: osnove marksističke nauke o društvu; osnove političke ekonomije i ekonomike FNRJ; međunarodni radnički pokret; istorija jugoslovenskog radničkog pokreta; društveno-političko uređenje Jugoslavije i najvažniji problemi savremenog međunarodnog društvenog razvitka.

Saveti škola razrađuju ove nastavne programe unoseći pitanja specifična za odnosnu republiku ili kraj, a, pored toga, stvaraju i programe dopunskih predavanja o neposredno aktuelnim unutrašnjim i međunarodnim problemima.

Nastavu na nižim političkim školama izvode redovni nastavnici ovih škola i spoljni predavači — saradnici, društvenopolitički aktivisti i drugi stručni nastavnici.

Nastavna materija obrađuje se putem predavanja, individualnim radom slušalaca, konsultacijama nastavnika sa slušaocima, seminarskim radovima i sl. U školama se koriste različita nastavna sredstva (magnetofoni, grafikoni, dijaskopi i slično). Slušaoci polažu ispite na kraju rada škole ili posle završetka nastave iz jedne nastavne oblasti.

Nižim političkim školama neposredno rukovode upravnici, a kao organe društvenog upravljanja imaju savete. Savet škole (7 do 9 članova) sačinjavaju predstavnici društveno-političkih organizacija, upravnik škole i 2—3 slušaoca. Savet se brine o izvođenju nastave, obozbeđenju materijalnih i drugih uslova za rad škole i sl.

Niže političke škole imaju i svoje nastavničke savete koji se neposredno bave problemima realizacije nastavnog programa.

SREDNJE POLITIČKE ŠKOLE

Srednje političke škole osnivaju rukovodstva društveno-političkih organizacija polazeći od sve veće potrebe za višim nivoom ideološko-političkog obrazovanja društveno-političkih radnika.

Nastava u srednjim političkim školama traje jednu školsku godinu i slušaoci su za to vreme odvojeni od redovnog posla. Slušaoci ovih škola su društveno-politički radnici (oko 90% su članovi rukovodstava Saveza komunista, Socijalističkog saveza, Narodne omladine i drugih društveno-političkih organizacija). Izbor slušalaca vrše saveti škola u saradnji sa odgovarajućim rukovodstvima društveno-političkih organizacija a na osnovu konkursa i predloga organizacija. Slušaoci srednjih političkih škola su većinom (oko 70%) radnici, a ostali su službenici ili zemljoradnici.

Postoji 5 srednjih političkih škola (po jedna u Srbiji, Hrvatskoj, Sloveniji, Bosni i Hercegovini i Makedoniji) sa prosečno po 45 slušalaca. Kadrovi iz Crne Gore odlaze u srednje političke škole drugih republika.

Osnovu nastavnih programa srednjih političkih škola čine: istorijski razvoj marksizma odnosno naučne misli o društvu; opšta značajna zbivanja savremenog društva i njegovi osnovni problemi (privreda, politički sistemi, problemi radničkog pokreta i slično); osnovna problematika socijalističke izgradnje Jugoslavije (društveno-ekonomska, politička, idejna i dr).

Definitivne nastavne programe donosi svaka škola samostalno vodeći računa o specifičnim problemima i potrebama političkog obrazovanja na svom području. Pored

osnovnog nastavnog programa, škole donose i dopunski program koji sadrži niz tema o aktuelnim pretežno praktičnim spoljnopoličkim, unutrašnjim, kulturnim, naučnim i drugim pitanjima.

Nastava na srednjim političkim školama odvija se kroz predavanja, konsultacije, seminarske radove i kroz neposredno upoznavanje slušalaca sa radom organa radničkog i društvenog samoupravljanja, organa vlasti i rukovodstava društveno-političkih organizacija. Nastavni metodi i organizacija nastave usmereni su na što tešnje povezivanje teorije sa praksom i osposobljavanje slušalaca za uspešno rešavanje praktičnih društveno-političkih problema.

Srednjim političkim školama rukovode saveti škola (od 7 do 9 članova). Većinu članova saveta određuju rukovodstva društveno-političkih organizacija, a pored njih u savet ulaze upravnici škole i 2—3 slušaoca.

Srednje političke škole imaju redovne i vanredne nastavnike koji sačinjavaju nastavnički savet. Savet se brine o realizaciji nastavnog programa i unapređenju nastave. Ove škole imaju i vanredne slušaocce.

VISOKA ŠKOLA POLITIČKIH NAUKA

Savezna narodna skupština donela je juna 1960. Zakon o Visokoj školi političkih nauka. Škola je počela sa radom ove školske godine ima 73 redovna slušaoca.

Visoka škola političkih nauka organizuje nastavu i proučavanje političkih i drugih društvenih nauka a posebno oblasti socijalističkog društvenog sistema i savremenih međunarodnih odnosa. Ona sprema studente za društveno-političku delatnost i za naučno-istraživački rad i nastavu iz oblasti društva i društvenih odnosa.

Visoka škola političkih nauka imaće nastavu II stupnja koja traje dve i nastavu III stupnja koja traje najmanje jednu godinu. Nastava obuhvata stalna i povremena predavanja, seminarske radove, studijske samostalne radove i radove po grupama i sl. Studiranje na Visokoj školi je redovno i vanredno. Na Školi se može sticati i doktorat političkih nauka.

Nastavni program Škole obuhvata 3 naučne grupe:

1. *Razvitak društva i razvitak naučnog socijalizma.* Ova grupa obuhvata: opšti razvoj društva i društvenih odnosa; razvitak tehnike, nauke i kulture i uopšte civilizacije; postanak i razvitak naučnog socijalizma; proces razvika socijalizma u svetu; savremene nauke o društvu i društvenom razviku i savremene političke organizacije i političke teorije u svetu.

2. *Savremeno društvo, međunarodni odnosi i međunarodni radnički pokret.* U ovoj grupi obuhvaćeni su: savremeni ekonomski sistem i ekonomski problemi; politički sistemi i ideološki problemi; međunarodni radnički pokret, narodno-oslobodilački pokreti, međunarodni odnosi; i međunarodni položaj i politika Jugoslavije.

3. *Društveni sistem i društveni razvitak Jugoslavije.* Ova grupa obuhvata: ekonomsku i političku istoriju Jugoslavije; privredni i društveno-politički sistem; samoupravljanje i socijalističku demokratiju; društvenu svest, kulturni razvitak i idejnu borbu; nacionalno pitanje; društveno-političke organizacije i njihovu ulogu; aktuelne probleme Jugoslavije. Ova grupa predstavlja glavni deo programa koji inače najveću pažnju posvećuje aktuelnim pitanjima savremenog društva i socijalizma u zemlji i svetu.

Organizacija i rad škole određuju se statutom škole koji donosi savet škole a potvrđuje Savezno izvršno veće.

Nastavu na Visokoj školi političkih nauka izvode birani redovni i povremeni nastavnici uz pomoć asistenata.

U Visoku školu političkih nauka upisuju se, na osnovu konkursa saveta Škole, građani koji imaju određenu spremu i sposobnost za društveno-političku delatnost odnosno delatnost iz oblasti društveno-političkih nauka uz određeni prijemni ispit.

Visokom školom političkih nauka upravljaju savet Škole, nastavničko veće i direktor Škole.

IZVOR: Dokumentacija Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije.

R. A.

DOMOVI UČENIKA (INTERNATI)

Domovi učenika¹ su vanškolske ustanove za smeštaj i vaspitanje učenika opšteobrazovnih i stručnih škola koji pohađaju škole izvan mesta boravka svojih roditelja ili staratelja ili nemaju roditelja.²

Postoje sledeće kategorije domova: za decu osnovnoškolskog uzrasta, za učenike gimnazija, za učenike industrijskih i drugih škola s praktičnom obukom, za učenike u privredi, za učenike tehničkih i drugih stručnih škola za privredu i javne službe, za učenike učiteljskih škola i mešoviti domovi učenika.

Većina domova učenika su ustanove sa samostalnim finansiranjem i organima društvenog upravljanja. Samo neki domovi, naročito uz pojedine stručne škole (medicinske, poljoprivredne škole s praktičnom obukom), sastavni su deo škole i imaju zajedničke organe upravljanja sa odgovarajućom školom; međutim, i oni imaju posebno finansijsko poslovanje.

RAZVOJ

Domovi učenika u Jugoslaviji razvili su se iz dečjih domova, internata i sličnih ustanova, koji su u toku rata i odmah posle oslobođenja osnovani za smeštaj i vaspitanje dece palih boraca i žrtava fašističkog terora.

Pre rata u Jugoslaviji su postojali državni domovi (uglavnom uz gimnazije, učiteljske i neke druge stručne škole) i privatni domovi odnosno internati,³ koje su osnivale i izdržavale verske ustanove, razna privatna privredna udruženja i staleške učiteljske, činovničke i druge organizacije. U ukupno 116 domova 1939. bilo je smešteno 10.066 šticenika (tabela 1).

TABELA 1 — DOMOVI ZA DECU I OMLADINU 1939.

	Domovi	Šticenici
Ukupno	116	10.066
Dečji domovi*	48	2.417
Omladinski domovi*	68	7.649

* U dečje domove smeštaju se deca do 10, a u omladinske učenici od 11 do 19 godina (učenici pune gimnazije i stručnih škola).

Podaci: Statistički godišnjak, 1954.

Iste godine u 16 specijalnih zavoda (ustanova za defektnu decu) bilo je 1.370 šticenika.

Za vreme rata na oslobođenoj teritoriji osnovan je veći broj domova za decu koja su ostala bez roditelja, kao i nekoliko internata uz partizanske gimnazije.⁴

Neposredno posle oslobođenja obezbeđivan je smeštaj i školovanje velikog broja dece palih boraca i žrtava fašizma, stvarani su uslovi za ubrzano školovanje učenika i dece ratom ometenih u redovnom školovanju. Pošto je mreža škola bila nerazvijena, znatan broj i druge dece se odvajao od

porodica da bi mogao redovno posećivati školu. Stoga je u tom periodu osnovan veliki broj dačkih i dečjih domova.

Pošto je domski prostor za vreme rata znatno smanjen, u prvim godinama posle rata za domove su korišćene i neke školske prostorije, kasarne, stambene zgrade i sl., tako da je broj domova i učenika u 1946. bio pet puta veći od predratnog (tabela 2).

TABELA 2 — DOMOVI ZA DECU I OMLADINU 1946.

	Domovi	Šticenici
Ukupno	582	52.399
Dečji domovi	175	16.053
Omladinski domovi	407	36.346

Podaci: Statistički godišnjak, 1954.

Iste godine (1946.) u zemlji su bila 34 specijalna zavoda sa 2.451 šticenikom.

Brzi privredni razvoj zemlje i velika potreba u kadrovima i s tim u vezi nagli porast broja škola u periodu 1947.—1951. doveli su do porasta broja dačkih domova: od 747 sa 73.570 šticenika u 1947. na 1.350 sa 142.800 šticenika u 1951. Opadanje broja gotovo svih vrsta domova sledećih godina posledica je proširenja školske mreže (škole se osnivaju i u mestima gde ranije nisu postojale, pa prestaje potreba za domskim smeštajem dece i omladine iz tih mesta) i prelaska na novi sistem finansiranja ovih ustanova.

TABELA 3 — DOMOVI UČENIKA 1952. I 1959.

Godina	Domovi	Učenici
1952.	991	85.602
1959.	602	64.691

Podaci: Statistički godišnjaci FNRJ, 1954. i 1960.

Najveći broj dece palih boraca i žrtava fašističkog terora u periodu 1952—1959. već je završio osnovno odnosno srednje školovanje, tako da danas domovi pružaju smeštaj i uslove za redovno školovanje učenika koji u stalnom mestu boravka nemaju odgovarajuće škole. Zbog toga se i menja struktura sastava učenika u domovima. Od ukupnog broja učenika koji su se 1959. nalazili u domovima bilo je oko 17% dece palih boraca, 10% dece žrtava fašističkog terora, 12% dece socijalno ugroženih, a 61% ostale dece i omladine na školovanju.⁵

Širenjem školske mreže otpadaće i potreba za određenom vrstom domova (na primer, domova za učenike osnovnih škola i sl.). Međutim, za učenike izvesnih vrsta škola, kao što su neke vrste poljoprivrednih škola, škole za obrazovanje nastavnika, domaćinske i druge, kao i razne škole i tečajeve sa kraćim trajanjem (na primer za sticanje stručnih kvalifikacija) i sl., domski smeštaj biće i dalje neophodan. Osim toga, mreža škola još uvek nije tako razvijena da bi se omogućavalo svim učenicima da se školuju u svojim mestima i tako isključila potreba smeštaja u domove.

U vezi s tim, prema podacima ankete Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, poslednjih godina raste broj domova za učenike stručnih škola i broj mešovitih domova (u koje se smeštaju učenici iz više različitih škola).

TABELA 4 — DOMOVI UČENIKA IZGRAĐENI IZ SREDSTAVA FONDOVA ZA KADROVE U PERIODU 1955—1959.

	Domovi	Kapacitet
Jugoslavija	76	14.278
Srbija	23	3.990
Hrvatska	14	2.545
Slovenija	14	2.815
Bosna i Hercegovina	14	2.242
Makedonija	8	2.116
Crna Gora	3	570

Podaci fondova za kadrove u privredi.

⁵ Prema podacima ankete Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja.

¹ U Opštem zakonu o školstvu (»Službeni list FNRJ«, br. 28/1958, čl. 5. i 10.), kao zajednički naziv za sve vanškolske vaspitno-socijalne ustanove internatskog tipa u koje se smeštaju učenici opšteobrazovnih i stručnih škola, usvojen je termin »dom učenika« umesto dotadašnjih raznovrsnih termina: dački dom, internat, dečji dom i sl.

² Deca bez roditelja i druga socijalno ugrožena deca predškolskog uzrasta smeštaju se u porodice ili u domove za predškolsku decu odnosno druge socijalne ustanove. Jedan deo omladine ometene u psihičkom ili fizičkom razvoju smešta se u specijalne domove koji imaju karakter vaspitnih zavoda (za slepu decu i omladinu, za gluvonemu decu i omladinu i dr.).

³ Za period do 1958. upotrebljavaju se u ovoj informaciji i odgovarajući termini iz tog vremena.

⁴ Postojali su internati u Delnicama, Srpskim Moravicama, Otočcu, Glini, Rujevcu, Đurđevcu, Čazmi, Virju i drugim mestima. Samo u Dalmaciji je 1944. otvoreno 13 internata sa preko 1.000 učenika.

Iz sredstava fondova za kadrove od njihovog osnivanja (1955) finansirana je izgradnja, između ostalog, i 76 domova učenika sa kapacitetom za smeštaj 14.278 učenika (tabela 4).

Većina novih domova je u sklopu novosagrađenih škola. Najveći broj ovih objekata podignut je za učenike koji se spremaju za rad u industriji (34 doma za 6.576 učenika), zanatstvu (13; 2.596), poljoprivredi (12; 680), građevinarstvu (7; 2.176), ugostiteljstvu (3; 240), saobraćaju (2; 220), šumarstvu (1; 200) i za učenike ekonomskih škola (2; 220).

TABELA 5 — DOMOVI I UČENICI PO VRSTAMA DOMOVA 1959.

Vrsta doma	Domovi	Učenici*
Dom za učenike osnovnih škola	73	5.219
Dom za učenike gimnazija	38	2.065
Dom za učenike industrijskih i drugih škola s praktičnom obukom	137	14.538
Dom za učenike u privredi	83	8.231
Dom za učenike tehničkih i drugih škola za srednje stručni kadar	106	14.720
Dom za učenike učiteljske škole	32	4.962
Mešoviti dom	133	14.956

* U većini domova ima ne samo učenika iz one vrste škola po kojima dom nosi naziv, već i iz drugih, naročito stručnih. To vredi naročito za domove za učenike gimnazija.

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1960.

OSNIVANJE I FINANSIRANJE

Neposredno posle oslobođenja zemlje, kad se prvenstveno vodila briga o smeštaju dece palih boraca i žrtava fašističkog terora, najveći broj domova učenika bio je u nadležnosti organa socijalnog staranja. Kasnije domovi sve više prelaze potpuno u nadležnost organa prosvete, a i u ustanovama koje su ostale u nadležnosti organa socijalnog staranja za vaspitni rad nadležni su organi prosvete.

Opšti zakon o školstvu (1958.) svrstao je, međutim, ove ustanove u kategoriju vanškolskih vaspitnih ustanova (čl. 5, stav 4) i odredio da o njima vode brigu organi uprave narodnih odbora nadležni za prosvetu, a kao osnivače predvideo privredne i društvene organizacije i ustanove i državne organe (čl. 10, stav 3). Međutim, u praksi još uvek mnogi organi vode brigu o domovima. Od 395 anketiranih domova u 1959. nalaze se u nadležnosti: organa socijalnog staranja sreskih i opštinskih narodnih odbora 107 domova (27,09%), organa prosvete sreskih i opštinskih narodnih odbora 230 (38,22%), republičkih i saveznih ustanova 18 (4,56%) i u nadležnosti preduzeća 5 (1,27%) domova.⁶

Do 1951. domovi su bili budžetske ustanove. Najveći deo rashoda podmirivan je iz budžeta, a manji iz uplata učenika. U tom periodu osnivači domova bili su državni organi, privredne i društvene organizacije. Prelaskom na novi privredni sistem i samostalno finansiranje domova (1951.), kad se iz učenčkih uplata plaća tekuće održavanje, ishrana i tehničko osoblje, domove su najpre preuzimali republički organi, a u toku dalje reorganizacije opštinski narodni odbori. Od anketiranih 395 domova (u 1959.) osnivači 56,5% domova su opštinski narodni odbori, 28,86% sreski narodni odbori i 4,5% republički i savezni organi, a samo 1,3% privredne organizacije (iako je 80% svih učenika u domovima iz stručnih škola).⁶

Prelazak domova na samostalno finansiranje (1951)⁷ izazvao je brojne teškoće materijalne prirode. Svaka promena u cenama i visini plata tehničkog osoblja (sredstva za plate vaspitnog osoblja daje osnivač) odražavala se bilo na visinu mesečnih uplata učenika, bilo na kvalitet ishrane i usluga.

Međutim, prelaskom na samostalno finansiranje domovima je data veća samostalnost i omogućena inicijativa u

rešavanju raznih pa i materijalnih pitanja. Domovi postepeno posluju ekonomičnije, razvijaju ekonomije, organizuju radionice, uvode samoposluživanje i slično, i na taj način dolaze do vanrednih prihoda.

ORGANIZACIJA

Opšti zakon o školstvu određuje da se domovi učenika i slične ustanove osnivaju »radi pomoći učenicima u pohađanju škole i obezbeđenja uslova za vaspitanje i obrazovanje«.⁸

Organizacija života i vaspitnog rada treba da bude postavljena tako da dom ostvaruje opšti cilj vaspitanja i svoje posebne zadatke kroz savremenu organizaciju učeničkog kolektiva. Međutim, zbog materijalnih teškoća, nedovoljne pripremljenosti vaspitačkog kadra za rad u domu, kao i nasleđenih shvatanja o t. zv. internatskom vaspitanju, organizacija života i rada u mnogim domovima ne odgovara ovim zahtevima.

Učenici u domu se grupišu u vaspitne grupe (do 30 učenika obično, približno istog uzrasta i iz iste škole) o kojima se stara vaspitač. U ovim domovima je obično određeno vreme za učenje (kad svi učenici moraju biti u učionici i učiti pod nadzorom vaspitača), kao i za druge delatnosti.

Ovakva organizacija života prevazilazi se u sve većem broju domova oblicima rada u kojima učeničke zajednice preuzimaju na sebe odgovornost za obavljanje nekih poslova u domu.⁹

U domu učenici organizuju razne obrazovne aktivnosti (predavanja, razgovore, rad u kružicama i sl.) i interni kulturni, kulturno-zabavni i sportski život učenika.

OSOBLJE. Samo u malom broju domova učenika odmah posle oslobođenja, pored upravnika, vaspitača i najnužnijeg pomoćnog osoblja (ekonoma, kuvara i pralje), postojalo je i posebno administrativno i zdravstveno osoblje. Sa porastom potreba i nastojanjem da se podigne standard života u domovima, raste postepeno i broj osoblja, pre svega vaspitača, a zatim i ostalog.

U 395 anketiranih domova 1959. bilo je zaposleno 5.195 radnika i službenika, od kojih upravnika 396 (7,74%), vaspitača 1.210 (23,65%), zdravstvenog osoblja 218 (4,26%), administrativnog osoblja 674 (13,17%), pomoćnog osoblja 2.661 (51,98%).¹⁰ Na jedno zaposleno lice u domovima dolazi u proseku manje od 9 učenika.

Najveći broj vaspitnog osoblja u domovima sačinjavaju učitelji, zatim nastavnici i profesori. Od 1.210 vaspitača u anketiranim domovima 875 su učitelji, 114 nastavnici i 61 profesor. Ostali su lica sa završenom gimnazijom, stručni učitelji i svršeni učenici posebnog odseka za rad u domovima pri školi za vaspitače predškolske dece (samo u Hrvatskoj).

Pojedini domovi zapošljavaju kao domačice svršene učenice više škole za ekonomiku domaćinstva, što je omogućilo da se standard stanovanja i ishrane u tim domovima podigne.

Samo 46% domova imaju stalno zdravstveno osoblje a zdravstvena zaštita vrši se preko školskih ambulanti ili školskih poliklinika.

DRUŠTVENO UPRAVLJANJE. Rad domova kao samostalnih vaspitnih ustanova zasnovan je na principu društvenog upravljanja. Prvi organi društvenog upravljanja (upravni odbori) osnivani su odmah po donošenju Opšteg zakona o upravljanju školama (1955.) na sličan način kao u školama, a u nekim domovima analogno organima društvenog upravljanja u socijalnim ustanovama. Proces stvaranja i afirmacije ovih organa tekao je sporije no u školama.

⁸ Čl. 10, stav 4. Opšteg zakona o školstvu, »Službeni list FNRJ«, br. 28/1958.

⁹ Vidi: »Zajednica učenika u školama i domovima«, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 191–272 (29–30).

¹⁰ Iz ostalih anketiranih domova nisu dobijeni podaci.

⁶ Ostali nisu dali podatke.

⁷ Rešenje o finansiranju dečjih domova i ostalih socijalnih ustanova, »Službeni list FNRJ«, br. 49 i 50/1951.

Opšti zakon o školstvu (čl. 153) utvrđuje kao organe društvenog upravljanja: odbor (savet) doma, veće vaspitača i upravnička.

Odbor doma (savet) sačinjavaju: određeni broj članova koje imenuje opštinski narodni odbor; određeni broj članova koje kao svoje predstavnike biraju školski odbori zainteresovanih škola; određeni broj članova koje iz reda svojih članova biraju zainteresovane omladinske, privredne i druge društvene organizacije i ustanove (prema vrsti i zadacima vaspitne ustanove), određeni broj članova koje biraju vaspitači, kao i određen broj članova koje biraju učenici. Upravnik doma po svom položaju je član odbora (saveta).

Na sastancima odbori pretežno raspravljaju o finansijskom poslovanju doma, učenju i uspehu učenika, personalnim pitanjima, prijemu novih učenika, udaljavanju učenika, organizaciono-tehničkim pitanjima, opravci zgrade, visini uplate, inventaru, platama, honorarima i nagradama i o pravilima doma i disciplini učenika.

Na savetovanju o domovima učenika maja 1960. postavljen je zahtev da se ubuduće odbori više no dotada bave pitanjem saradnje doma i javnosti kao i vaspitnim pitanjima.

Veće vaspitača sačinjavaju upravnik doma i svi vaspitači. Veće se pretežno bavi organizacijom života učenika i vaspitnim radom u domu. U zaključcima savetovanja o domovima učenika preporučeno je da se ovaj organ zameni većem doma, u koji ulaze, osim vaspitača, i predstavnici ostalog osoblja i zajednice učenika.

Upravnik obavlja slične funkcije u domu kao direktor u školi, s tim što je više opterećen rešavanjem materijalno-organizacionih pitanja.

U upravljanju doma učestvuju i zajednice učenika, iako se formalno ne javljaju kao organi društvenog upravljanja.

Organizacija rada doma i organa društvenog upravljanja regulišu se *pravilima doma* koje donosi odbor doma a potvrđuje nadležni savet za prosvetu.

Savet za prosvetu nadležnog narodnog odbora javlja se kao neposredno viši organ društvenog upravljanja, a odsek za prosvetu narodnog odbora vrši poslove organa

uprave nadležnog za poslove prosvete. Organi prosvetno-pedagoške službe sreza (zavodi za školstvo) dužni su da pružaju stručnu pomoć i vrše pedagoški nadzor nad domovima. U velikom broju srezova nema prosvetnih savetnika zaduženih za ovu oblast, pa je ta pomoć slabija.

Saveti za prosvetu većeg broja narodnih odbora na čijem području postoje domovi formirali su, kao pomoćna i koordinaciona tela — komisije za domove u čiji sastav ulaze predstavnici zainteresovanih organa, ustanova i organizacija.

MERE ZA UNAPREĐENJE RADA U DOMOVIMA. Pored dosadašnjih napora ulaganih u cilju rešavanja materijalnih pitanja i poboljšanja vaspitnog rada u domovima, stanje u domovima zaostajalo je za stanjem na drugim područjima školstva i prosvete. Stoga je maja 1960. u Beogradu održano savezno savetovanje o domovima učenika, koje su zajednički organizovali Sekretarijat SIV-a za prosvetu i kulturu, Sekretarijat SIV-a za socijalnu politiku i komunalna pitanja, Centralni komitet Narodne omladine Jugoslavije i Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, s ciljem da se izvrši analiza stanja i predlože mere za unapređenje rada u domovima.

U zaključcima savetovanja preporučene su mere za poboljšanje finansijskog poslovanja domova, unapređenje rada organa društvenog upravljanja, jačanje veze doma, škole i javnosti i poboljšanje unutrašnje organizacije života u domovima uz aktivno učešće učenika i njihovih zajednica.

Slična savetovanja drže se u republikama i srezovima. O preduzimanju mera u cilju poboljšanja stanja u domovima raspravljao je u oktobru 1960. i Odbor za prosvetu Saveznog izvršnog veća.

U novim zakonskim propisima o finansiranju škola, koji se pripremaju, predviđaju se, posebno u vezi s mogućnostima koje pruža Rezolucija Savezne narodne skupštine o obrazovanju stručnih kadrova, povoljniji uslovi za rešavanje materijalnih pitanja domova.

IZVOR: Statistički godišnjaci FNRJ za 1954. i 1960; Opšti Zakon o školstvu (»Službeni list FNRJ«, br. 28/1958); Domovi učenika (internati), izd. Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, Beograd 1960, i druga dokumentacija Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja.

FONDOVI ZA KADROVE U PRIVREDI (1957—1960)

Fondovi za kadrove u privredi,¹ čija se sredstva formiraju iz doprinosa koji plaćaju privredne organizacije, a posebno fondovi za kadrove političko-teritorijalnih jedinica omogućili su brži razvitak materijalne baze stručnih škola i drugih ustanova za obrazovanje stručnih kadrova.

FONDOVI ZA KADROVE U PRIVREDI 1957—1959.

Fondovi za kadrove u privredi bili su u periodu 1957—1959. uglavnom jedini izvor sredstava za izgradnju novih i proširenja i adaptacije postojećih objekata stručnog školstva. U tom periodu oni su raspolagali sa ukupno 32.318 miliona din., od kojih su utrošena² 27.523 miliona ili 75% (tabela 1).

TABELA 1 — RASPOLOŽIVA I UTROŠENA SREDSTVA FONDOVA ZA KADROVE U PRIVREDI U PERIODU 1957—1959.

Fondovi za kadrove	Ukupno sredstava	Ukupno utrošeno	Od toga		
			za stručno školstvo	za vanškolsko stručno obrazovanje	ostali rashodi
Ukupno	32.318	27.523	24.494	2.664	365
Fondovi političko-teritorijalnih jedinica	27.086	24.538	21.987	2.200	351
savezni	4.444	3.984	3.656	287	41
republički	10.088	9.410	8.366	970	74
sreski	12.554	11.144	9.965	943	236
Ustupljeni deo doprinosa privrednim organizacijama	2.489	744	300	444	—
Fond pri GDŽŽ	1.399	1.145	1.146	—	1
Fond pri GDJPTT	667	596	595	—	1
Fond pri UVI*	677	498	466	20	12

* Uprava vojne industrije.

Od 24,5 milijardi dinara, koliko je ukupno utrošeno za stručno školstvo, dato je za izgradnju novih i proširenja i adaptacije postojećih objekata za stručne škole, školske radionice i dačke domove 18.095 miliona ili 73,8%; za opremu 4.268 miliona ili 17,5% i za redovno izdržavanje stručnih škola 2.131 milion din. ili 8,7%.

¹ Vidi: »Fondovi za kadrove u privredi«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 108—111 (20—23).

² Relativno najviše neutrošenih sredstava ostalo je kod privrednih organizacija zato što je propis o ustupanju dela doprinosa privrednim organizacijama donet aprila 1959. (Uredba o izmenama i dopunama Uredbe o fondovima za kadrove u privredi, »Službeni list FNRJ«, br. 17/59), tako da su privredne organizacije ustupljeni im deo doprinosa počele stvarno da koriste tek od avgusta 1959.

Novogradnjom, dogradnjama i većim adaptacijama zahvaćeno je u periodu 1957.—1959. (prema prethodnim podacima) 240 objekata stručnih škola sa kapacitetom od 57.271 učeničkim mestom u jednoj smeni i 87 domskih objekata za 15.184 učenika. Od toga je u periodu 1957—1959. završeno 108 školskih objekata sa 22.722 mesta u jednoj smeni i 36 domskih objekata za 5.567 učenika. U 1960. predviđeno je završavanje još 68 školskih objekata sa 15.858 učeničkih mesta u jednoj smeni i 22 domska objekta za smeštaj 3.607 učenika. Završavanje ostalih započetih objekata očekuje se u 1961. i 1962.

TABELA 2 — BROJ I KAPACITETI IZGRAĐENIH ŠTRUČNIH ŠKOLA I DOMOVA U PERIODU 1957—1959*

	Škole		Domi	
	broj škola	broj učeničkih mesta**	broj domova	broj učeničkih mesta
Jugoslavija	240	57.271	87	15.184
Srbija	76	18.839	24	4.070
Hrvatska	63	16.030	19	3.185
Slovenija	26	7.223	14	2.815
Bosna i Hercegovina	45	9.839	19	2.838
Makedonija	26	4.470	8	1.706
Crna Gora	4	870	3	570

* Uračunati i izgrađeni objekti i objekti u izgradnji, kao i značajnija proširenja postojećih.

** Broj učeničkih mesta u jednoj smeni.

Ovim ulaganjem obezbeđuje se širenje mreže stručnih škola i stvaranje novog školskog i domskog prostora za prijem većeg broja novih učenika stručnih škola, a takođe i poboljšanje uslova rada postojećih stručnih škola koje su dosad radile u prostorijama škola za opšte obrazovanje.

TABELA 3 — BROJ I KAPACITETI IZGRAĐENIH ŠTRUČNIH ŠKOLA I DOMOVA U PERIODU 1957—1959. PO PRIVREDNIM OBLASTIMA*

Privredna oblast	Škole ukupno		Škole za kvalifikovane radnike		Tehničke škole		Školski centri**		Domi	
	škola	učeničkih mesta	škola	učeničkih mesta	škola	učeničkih mesta	škola	učeničkih mesta	domova	učeničkih mesta
Ukupno	240	57.271	153	36.447	73	19.472	14	6.762	87	15.184
Industrija	81	24.427	52	12.875	20	6.660	9	4.892	33	6.246
Poljoprivreda	41	6.524	28	3.664	13	2.860	—	—	17	3.460
Šumarstvo	5	1.100	1	100	4	1.000	—	—	1	200
Građevinarstvo	11	3.480	5	1.430	1	180	5	1.870	7	2.216
Trgovina	13	2.370	13	2.370	—	—	—	—	6	690
Saobraćaj	7	1.273	4	613	3	660	—	—	2	220
Ugostiteljstvo	7	960	7	960	—	—	—	—	3	260
Zanatstvo	43	9.025	43	9.025	—	—	—	—	16	2.762
Ekonomške škole	32	8.112	—	—	32	8.112	—	—	2	220

* Uračunati novi objekti i značajnija proširenja postojećih.

** Školski centri obuhvataju obično školu za kvalifikovane radnike, majstorske škole i tehničke škole iste vrste.

Sredstvima utrošenim za opremu stručnih škola u 1957, 1958. i ranijih godina uglavnom su popunjavane školske radionice, laboratorije i kabineti postojećih stručnih škola. U 1959. međutim, veći deo sredstava utrošen je na kompletno opremanje novih objekata stručnih škola, školskih radionica i domova školskim nameštajem i funkcionalnom opremom.

Sredstva za redovno izdržavanje stručnih škola davana su (iz fondova političko-teritorijalnih jedinica) samo izuzetno, uz odobrenje republičkih izvršnih veća. Međutim,

redovno izdržavanje škola Jugoslovenskih železnica i Jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona u celini je na teretu fondova pri GDJŽ i GDJPTT.

Od utrošenih sredstava za vanškolsko stručno obrazovanje, u 1957. i 1958. najveći deo dat je za opremu i adaptacije radničkih univerziteta, zatim kao pomoć ustanovama i organizacijama koje se bave stručnim obrazovanjem odraslih (centri za obrazovanje poljoprivrednih kadrova i traktorista, stručna udruženja, komore i dr.). Od 1959. međutim, znatnija sredstva ulažu se za izgradnju objekata centara pojedinih privrednih grana i republičkih centara za stručno obrazovanje i usavršavanje zaposlenih kadrova. Za vanškolsko stručno obrazovanje daju se, pored sredstava fondova za kadrove, i sredstva iz fondova zajedničke potrošnje i drugih izvora sredstava zainteresovanih privrednih organizacija.

Ustupanjem dela doprinosa za kadrove privrednim organizacijama (od 1959.) stvoreni su potrebni uslovi za daleko šire ulaganje sredstava za razne ustanove i oblike stručnog obrazovanja i usavršavanja postojećih kadrova u skladu sa neposrednim interesima pojedinih ili udruženih privrednih organizacija.

FONDOVI ZA KADROVE U PRIVREDI U 1960.

Krajem 1959. donesena je Uredba o izmenama Uredbe o fondovima za kadrove u privredi³ prema kojoj se privrednim organizacijama ustupa 60% ukupnog doprinosa za kadrove (umesto 30%—40% u 1959.) koji plaćaju privredne organizacije;⁴ saveznom fondu 5% (umesto 10% u 1959.) i republičkim i sreskim fondovima 35% (od ukupnog doprinosa koji se naplaćuje na njihovoj teritoriji).

S obzirom na davanje sve većeg značaja obezbeđenju materijalne baze za razne oblike i ustanove stručnog obrazovanja i usavršavanja zaposlenih kadrova, kao i u cilju da se obezbede neophodna sredstva za nastavak i završavanje izgradnje započetih objekata predviđenim tempom, i njihovo opremanje, povećane su i stope doprinosa za kadrove u privredi.⁵

Predviđa se da će svi fondovi za kadrove u privredi u 1960. ostvariti ukupno 17.037 miliona din.; od toga fondovi političko-teritorijalnih jedinica 7.091 milion, ustupljeni deo doprinosa privrednim organizacijama 8.345 miliona, a posebni fondovi za kadrove JŽ, JPTT i UVI — 1.601 milion din. Pored ulaganja u stručne škole, pre svega u cilju završavanja započetih objekata, znatan deo ovih sredstava, naročito sredstava koja ostaju privrednim organizacijama, koristiće se za dalje razvijanje mreže centara za stručno obrazovanje i usavršavanje zaposlenih kadrova.

Novom Uredbom izmenjena je i namena Saveznog fonda. Sredstva ovog Fonda mogu se upotrebiti samo za davanje pomoći republičkim fondovima za kadrove u privredi, za razvoj stručnih škola i drugih ustanova i oblika stručnog obrazovanja kadrova u privredi na područjima koja su saveznim propisima utvrđena kao nerazvijena, kao i za davanje pomoći za organizovanje stručnog obrazovanja omladine na omladinskim radnim akcijama opštejugoslovenskog značaja. U 1960. raspoloživa sredstva ovog Fonda su dodeljena republičkim fondovima: Srbije (za AKMO 158 miliona), Hrvatske 55 miliona, Bosne i Hercegovine 75 miliona, Makedonije 296 miliona i republičkom fondu Crne Gore 120 miliona din., dok je Centralnom komitetu Narodne omladine Jugoslavije dato 85 miliona dinara za stručno obrazovanje omladine na izgradnji Autoputa »Bratstvo i jedinstvo«, i to za ratarsko-traktorske i druge poljoprivredne kurseve, građevinske i domaćičke kurseve (1959. su iz Saveznog fonda za ove svrhe data 54 miliona din.).

IZVOR: Elabarat Sekretarijata SIV-a za prosvetu i kulturu o fondovima za kadrove u privredi.

Lj. L.

³ »Službeni list FNRJ«, br. 52/1959.

⁴ Privredne organizacije i službe JŽ i JPTT i dalje uplaćuju ceo doprinos u svoje centralne fondove.

⁵ Odluka o stopama doprinosa za kadrove u privredi za 1960. »Službeni list FNRJ«, br. 52/1959.

UDŽBENICI I OSTALA ŠKOLSKA LITERATURA NA NACIONALNIM JEZICIMA MANJINA

Potrebe u udžbenicima i ostaloj školskoj literaturi na nacionalnim jezicima manjina u Jugoslaviji¹ obezbeđuju se izdavanjem u zemlji i uvozom iz inostranstva.

Kao dopunska školska literatura na nacionalnim jezicima manjina koriste se i dečji i omladinski listovi i razni časopisi, koji se izdaju u zemlji.

IZDAVANJE U ZEMLJI

Pre rata, školske 1938/39 nastava u Jugoslaviji se izvodila na pet jezika pripadnika nacionalnih manjina za ukupno 43.070 učenika (tabela 1).

TABELA 1 — UČENICI ŠKOLA NACIONALNIH MANJINA 1938/39.

Nastavni jezik	Broj učenika u		
	osnovnim školama	gimnazijama	školama sa obrazovanjem nastavnika
Ukupno	41.974	1.014	82
Italijanski	422	—	—
Mađarski	27.915	337	82
Rumunski	4.742	161	—
Rusinski	1.415	—	—
Slovački	7.480	516	—

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1960.

U tom periodu učenici gotovo nisu imali udžbenike na svom maternem jeziku. Na teritoriji bivše Dunavske banovine, na primer, u periodu 1929—1941. izdato je svega 12 udžbenika (naslova) na mađarskom, 10 na slovačkom, jedan na rumunskom i tri na rusinskom jeziku, i to samo za četvororazredne osnovne škole,² dok za srednje i više škole nisu uopšte izdavani udžbenici na nacionalnim jezicima manjina.

Danas se u Jugoslaviji (u školskoj 1958/59) nastava izvodi na devet nacionalnih jezika manjina za ukupno preko 200.000 učenika (tabela 2).

TABELA 2 — UČENICI ŠKOLA NACIONALNIH MANJINA 1958/59.

Nastavni jezik	Broj učenika u		
	osnovnim školama	gimnazijama	školama za obrazovanje nastavnika
Ukupno	201.741	2.984	1659
Bugarski	7.023	378	—
Češki	1.040	68	—
Italijanski	2.281	274	—
Mađarski	47.889	1.111	466
Rumunski	5.190	114	54
Rusinski	1.532	—	—
Slovački	8.518	103	34
Šiptarski	117.709	936	1.105
Turski	10.559	—	—

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1960.

Uporedo sa razvitkom školske mreže u posleratnom periodu razvijala se i izdavačka delatnost udžbenika i ostale školske literature na nacionalnim jezicima manjina. Nacionalne manjine nisu nasledile stručni kadar iz ranijeg, predratnog perioda, koji bi bio sposoban za pisanje udžbenika i prevodenje sa srpskohrvatskog, makedonskog i slovenačkog jezika na nacionalne jezike manjina. Kadar koji danas priređuje udžbenike u pretežnom delu formirao se i razvijao u posleratnom periodu.

Škole za pripadnike nacionalnih manjina snabdevene su dovoljnim brojem svih vrsta udžbenika. Tako, na primer, u odnosu prema školama koje izvode nastavu na jezicima republika, osnovne škole sa mađarskim i slovačkim nastavnim jezikom snabdevene su sa 91%, sa rumunskim sa oko 85%, sa rusinskim sa 96%, sa italijanskim sa 100%.

Izdavanjem školske literature na nacionalnim jezicima manjina danas se bave sledeća preduzeća i ustanove³:

Nastavni jezik	Preduzeće ili ustanova	Mesto
Bugarski	Zavod za udžbenike NRS	Beograd
Češki	Školska knjiga	Zagreb
	Matica — »Ognjen Prica«	Daruvar
Italijanski	Edit	Rijeka
Mađarski	Forum	Novi Sad
	Bratstvo—jedinstvo	Novi Sad
	Minerva	Subotica
Rumunski	Libertatea	Vršac
Rusinski	Rusko slovo	Ruski Krstur
Slovački	Kultura	Bački Petrovac
Šiptarski	Rilindja	Priština
	Prosvetno delo	Skopje
Turski	Prosvetno delo	Skopje

Ukupni fond udžbenika za osnovne škole, gimnazije i škole za obrazovanje nastavnog kadra na nacionalnim jezicima manjina na kraju 1959. iznosio je 793 udžbenika (naslova) (tabela 3).

TABELA 3 — UDŽBENICI NA NACIONALNIM JEZICIMA MANJINA IZDATI 1945—1959.

Nastavni jezik	Broj udžbenika	Tiraž jednog izdanja (u hiljadama)
Bugarski	36	2—3
Češki	4	0,5—1
Italijanski	48	0,5—2
Mađarski	180	1—20
Rumunski	87	1,2—2
Rusinski	59	0,8—2
Slovački	78	1—5
Šiptarski	242	1—20
Turski	59	0,5—2

Podaci: Savet za prosvetna pitanja nacionalnih manjina pri Sekretarijatu Saveznog izvršnog veća za prosvetu i kulturu.

Izdavačka preduzeća predviđela su u svojim planovima da za škole nacionalnih manjina u 1960. izdaju ukupno 159 knjiga-naslova (udžbenika, priručnika za nastavnike i učenike, školske lektire i dvojezičkih izdanja) u ukupnom tiražu od 462.600 primeraka (tabela 4).

Udžbenici za škole nacionalnih manjina nastaju izradom originalnih udžbenika i prevodenjem udžbenika sa odgovarajućeg jugoslovenskog jezika. Originalni udžbenici pišu se za one predmete koji na osnovu dopunskih nastavnih programa sadrže gradivo iz oblasti nacionalne kulture pojedinih manjina (na primer: bukvari, čitanke i gramatike,

³ Podaci Saveta za prosvetna pitanja nacionalnih manjina pri Sekretarijatu Saveznog izvršnog veća za prosvetu i kulturu.

¹ Vidi: »Škole za pripadnike nacionalnih manjina«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 71—74 (9—12).

² Podaci Saveta za prosvetna pitanja nacionalnih manjina pri Sekretarijatu Saveznog izvršnog veća za prosvetu i kulturu.

pravopisi, istorije, zbornici tekstova iz književnosti manjina, itd.), kao i za nastavu odgovarajućeg jugoslovenskog jezika. Prevođe se udžbenici koji se koriste na osnovu jedinstvenih republičkih nastavnih programa (na primer: računice, poznavanje prirode i društva, zemljopisi, zoologije, fizike, hemije itd.). Broj prevoda udžbenika je dva puta veći od broja udžbenika specijalno pisanih za škole nacionalnih manjina.

TABELA 4 — PLAN IZDAVAČKE DELATNOSTI U 1960.

Jezik manjine	Broj knjiga	Tiraž (u hiljadama)	Dotacije (u hiljadama din.)
Ukupno	159	462,6	106.957
Bugarski	20	37,2	8.858
Češki	1	1,0	1.386
Italijanski	10	7,1	8.020
Mađarski	36	157,7	21.032
Rumunski	19	31,0	13.334
Rusinski	7	6,0	4.062
Slovački	11	26,1	4.994
Siptarski	55	197,5	45.271

Podaci: savet za prosvetu narodnih republika Srbije, Hrvatske i Slovenije; nedostaju podaci o izdavačkoj delatnosti udžbenika na turskom jeziku (iz Makedonije).

O izdavanju udžbenika staraju se komisije za udžbenike nacionalnih manjina pri savetima za prosvetu u svim republikama odnosno autonomnim jedinicama. Komisije donose planove i programe izdavanja udžbenika. Na njihov predlog saveti za prosvetu raspisuju konkurse za dobijanje rukopisa, koji komisije, kao stručna tela, ocenjuju i predlažu za izdavanje odnosno za dopunu ili izmenu.

Pošto je tiraž udžbenika na nacionalnim jezicima manjina manji od tiraža udžbenika na srpskohrvatskom odnosno slovenačkom i makedonskom jeziku, njihova proizvodnja je skuplja. Stoga se dotacijama državnih organa ujednačava prodajna cena manjinskih školskih izdanja sa cenama istih izdanja na srpskohrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku. Visina dotacije zavisi od prosečnog tiraža pojedinih izdanja manjinskih udžbenika. Tako je, na primer, 1958. za bugarska izdanja udžbenika dato 617.304 din., za siptarska 11.054.000 din., za turska 7.822.917 din. U 1959. dato je na ime dotacija manjinskih udžbenika u Srbiji 60.082.000 din., u Makedoniji 9.822.000 din. i u Hrvatskoj 3.670.000 din. Dotacije za izdavanje udžbenika skriptata sa malim tiražom davali su i neki srezovi (na primer Kopar, Rijeka, Pula i dr.).

Od 1960. i Federacija sistematski učestvuje u finansiranju školske literature na nacionalnim jezicima manjina i u finansiranju sledećih kategorija pomoćne školske literature: originalnih dela autora-pripadnika nacionalnih manjina iz oblasti lepe, dečje i naučno-popularne literature; prevoda originalnih dela jugoslovenskih pisaca iz oblasti lepe, dečje i naučno-popularne literature na nacionalne jezike manjina; prevoda političko-marksiističke literature sa jugoslovenskih jezika na nacionalne jezike manjina i prevoda stranih klasičnih i drugih književnih dela sa inostranih jezika na nacionalne jezike manjina.⁴

Federacija je i ranije povremeno dotirala izdavanja školske literature na nacionalnim jezicima manjina: 1958. na primer, sa 18 miliona, a 1959. sa nešto preko 20 miliona din.

* * *

Na saveznom savetovanju o organizacionim i finansijskim pitanjima izdavačke delatnosti udžbenika i ostale školske literature na nacionalnim jezicima manjina (koje je septembra

⁴ Narodna republika pokriva razlike između proizvodne i prodajne cene manjinskih izdanja u visini u kojoj pokriva troškove za odgovarajuća ista izdanja na jeziku republike. Razliku između proizvodne i prodajne cene preko toga iznosa pokrivaju srazmerno (po 50%) Federacija i narodna republika, odnosno narodna republika i autonomne jedinice.

1960. organizovala Savezna stručna komisija za udžbenike)⁵ razmatrane su mogućnosti o saradnji⁶ izdavačkih preduzeća iz pojedinih republika na izdavanju zajedničkih udžbenika za šira jezička područja od teritorije jedne republike. Na savetovanju je, između ostalog, zaključeno da ubuduće osnovni nosioci izdavanja udžbenika na pojedinim nacionalnim jezicima manjina za celu zemlju budu tri republike: Srbija — na bugarskom, slovačkom, rusinskom, rumunskom, siptarskom i mađarskom jeziku; Hrvatska — na češkom i italijanskom jeziku; i Makedonija — na turskom jeziku.

Da bi se omogućilo ostvarivanje ovog zaključka, do marta 1961. biće usklađeni dopunski nastavni planovi i programi za škole nacionalnih manjina u pojedinim republikama, što će omogućiti da se zajednički udžbenici u školama za nacionalne manjine uvode već od školske 1960/61.

UVOZ ŠKOLSKE I POMOĆNE LITERATURE

Uvoz školske i pomoćne literature predstavlja dopunu fondu udžbenika na nacionalnim jezicima manjina. Uvozom ove literature bavi se deset preduzeća: Jugoslovenska knjiga (Beograd), Znanstvena knjižara (Zagreb), Državna založba (Ljubljana), Mladost (Zagreb), Prosveta (Beograd), Nolit (Beograd), Cankarjeva založba (Ljubljana), Muzička naklada (Zagreb), Narodna prosvjeta (Sarajevo) i Forum (Novi Sad).⁷

Osim Forum a iz Novog Sada, koji uvozi samo iz Mađarske, sva ostala preduzeća uvoze literaturu iz više zemalja. Jugoslovenska knjiga, na primer, uvozi iz svih zemalja od kojih jugoslovenske nacionalne manjine vode etničko poreklo: Italije, Mađarske, Čehoslovačke, Bugarske, Albanije i Rumunije. Uvozom literature iz Turske ne bavi se nijedno preduzeće.

TABELA 5 — VREDNOST UVEZENE ŠKOLSKE I POMOĆNE LITERATURE NA NACIONALNIM JEZICIMA MANJINA U 1958.

(U hiljadama deviznih din.)	
Zemlja	Vrednost uvoza
Ukupno	31.154
Bugarska	946
Čehoslovačka	4.281
Albanija	94
Italija	14.556
Mađarska	10.376
Rumunija	901

Podaci: Sekcija izvoznika pri Spoljnotrgovinskoj komori FNRI.

Uvećene školske knjige uglavnom su udžbenici o jeziku, gramatici, pravopisu, zatim knjige iz oblasti književnosti dotičnih zemalja, prevodi iz svetske literature. Uvoze se, međutim, i stručne i naučne knjige iz oblasti tehnike, medicine, poljoprivrede, industrije i ostalih privrednih grana, zatim knjige beletristike (tabela 6).

⁵ Komisiju je maja 1959. formirao Odbor Saveznog izvršnog veća za prosvetu i kulturu. Zadatak Komisije je da, između ostalog, proučava stanje udžbeničke literature i predlaže mere koje doprinose poboljšanju kvaliteta udžbenika i priručnika, a posebno da razmatra pripremanje udžbenika koji će se raditi prema novim nastavnim planovima i programima u vezi sa reformom pojedinih vrsta škola; da proučava pitanja u vezi sa izdavanjem i distribucijom udžbenika i da predlaže organizacione i ekonomske mere za smanjenje troškova izdavanja udžbenika i školskog pribora; da razmatra mogućnosti proširivanja područja upotrebe pojedinih udžbenika; da predlaže stimuliranje izdavanja takvih udžbenika iz saveznih sredstava; da podstiče i razvija saradnju u izdavanju udžbenika između zainteresovanih upravnih organa i privrednih organizacija.

⁶ Jedan od osnovnih metoda rada Savezne stručne komisije za udžbenike je organizovanje međurepubličke saradnje svih faktora koji u bilo kom vidu učestvuju u pripremanju rukopisa i izdavanju udžbenika. Cilj ove saradnje je razmena iskustava i razvijanje opštejugoslovenske politike na planu izdavačke delatnosti udžbenika i ostale školske literature, pre svega radi dobijanja kvalitetnijih izdanja.

⁷ Podaci Saveta za prosvetna pitanja nacionalnih manjina pri Sekretarijatu Saveznog izvršnog veća za prosvetu i kulturu.

TABELA 6 – PREGLED UVOZA LITERATURE NA NACIONALNIM JEZICIMA MANJINA PO STRUKTURI I ZEMLJAMA U 1958.

Zemlja	Broj uvezenih knjiga					
	svega	stručne	naučne	školske	političke	beletristike
Ukupno	102.046	13.598	9.668	348	3.290	75.222
Mađarska	93.006	12.395	5.381	63	3.135	72.112
Čehoslovačka	5.354	333	2.410	37	15	2.559
Italija	3.389	864	1.756	186	38	545
Albanija	164	—	—	62	102	—
Rumunija	133	6	121	—	—	6

Podaci: Sekcija izvoznika pri Spoljnotrgovinskoj komori FNRJ. Nedostaju podaci »Državne založbe Slovenije«, »Mladosti« i »Muzičke naklade«.

Uvoz literature na nacionalnim jezicima manjina iznosio je u 1959. oko 24% od ukupnog jugoslovenskog uvoza knjiga iz inostranstva.

LISTOVI I ČASOPISI NA NACIONALNIM JEZICIMA MANJINA

Pre rata u Jugoslaviji nisu posebno izdavani dečji i omladinski listovi na nacionalnim jezicima manjina. Pojedini dnevni listovi povremeno su donosili priloge ove vrste, koje su škole nacionalnih manjina koristile usled nedostatka redovnih udžbenika i priručnika na maternjem jeziku.

Danas se u Jugoslaviji na nacionalnim jezicima manjina, izdaje ukupno 47 listova i časopisa (tabela 7), koji, između ostalog, služe i kao dopuna školskoj literaturi.

TABELA 7 – LISTOVI I ČASOPISI NA JEZICIMA NACIONALNIH MANJINA 1959.

	Listovi		Časopisi	
	broj	godišnji tiraž (u hiljadama)	broj	godišnji tiraž (u hiljadama)
Ukupno	33	17.598	14	516
Češki i slovački	4	506	2	19
Italijanski	6	847	1	30
Mađarski	11	13.284	6	296
Rumunski	2	849	1	5
Rusinski	1	21	—	—
Siptarski	6	1.997	4	166
Turski	3	94	—	—

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1960.

U školskoj 1959/60. izdavani su sledeći dečji i omladinski listovi, koji su od posebnog značaja za školsku decu i omladinu pripadnike nacionalnih manjina⁸:

Naziv lista	Jezik manjine	Mesto izdavanja
Detški Kontek	Češki	Daruvar
Naši pioniri	Slovački	Bački Petrovac
Pionirska zahlatka	Rusinski	Ruski Krstur
Jó pajtás	Mađarski	Novi Sad
Pioniruşág	Mađarski	Novi Sad
Mézeskalács	Mađarski	Novi Sad
Ifjúság	Mađarski	Novi Sad
Pioniri	Šiptarski	Priština
Fatosi	Šiptarski	Priština
Sevinç	Turski	Skopje

Federacija učestvuje u finansiranju jednog dečjeg lista za svaku nacionalnu manjinu u zemlji u visini od 50% razlike između proizvodne i prodajne cene lista.

G. J.

* Podaci Saveta za prosvetna pitanja nacionalnih manjina pri Sekretarijatu Saveznog izvršnog veća za prosvetu i kulturu.

INSTITUT ZA UPOREDNO PRAVO

Institut za uporedno pravo (sa sedištem u Beogradu) je samostalna naučna ustanova, koja primenom uporedno-pravnog metoda radi na proučavanju, istraživanju i rešavanju problema iz oblasti uporednog prava; prikuplja i sređuje podatke o stanju zakonodavstva, pravne nauke i prakse u pojedinim zemljama; daje državnim organima i ustanovama na njihov zahtev mišljenje o pojedinim problemima sa gledišta uporednog prava i podatke o stranom zakonodavstvu ili praksi određene zemlje; organizuje i pomaže obaveštavanje inostrane pravne javnosti o stanju zakonodavstva i pravne nauke i prakse u Jugoslaviji; objavljuje i saopštava rezultate svog naučnog rada, kao i druga dostignuća u oblasti uporednog prava; organizuje posebna predavanja, kurseve, seminare i sl. sa uporednopravnom tematikom; sarađuje sa sličnim ustanovama u drugim zemljama, kao i sa međunarodnim organizacijama koje se bave uporednim pravom.

Institut je osnovan krajem 1955¹, a počeo je s radom 1. januara 1956.

ORGANIZACIJA. Svoje zadatke u oblasti naučno-istraživačkog rada Institut obavlja preko sledećih organizacionih jedinica: sekcije za javno pravo, sekcije za privatno pravo, sekcije za krivično pravo i biblioteke sa dokumentacijom.

Institut organizuje i rad po grupama, koje se obrazuju od saradnika Instituta i spoljnih saradnika i bave se obradom aktuelnih i važnih problema pojedinih grana prava. Za-

¹ Uredba Saveznog izvršnog veća o Institutu za uporedno pravo, »Službeni list FNRJ«, br. 33/1955.

sada u Institutu postoje grupa za javno pravo (osnovana 1956.), grupa za vazduhoplovno pravo (osnovana 1957.) i grupa za radno pravo (započela s radom 1960.). Rezultati rada grupa uključuju se u opšte rezultate rada Instituta, i objavljuju se kroz članke, uporednopravne preglede i sl.

Biblioteka i dokumentacija Instituta nabavljaju i sređuju pravnu literaturu (knjige i časopise), zakonske propise i ostalu dokumentaciju potrebnu za rad Instituta.

Institut ima 16 naučnih saradnika i asistenata i izvestan broj stalnih i povremenih spoljnih saradnika.

U ostvarivanju zadataka Instituta učestvuju i članovi Instituta izabrani iz reda lica koja su se naročito istakla naučnim ili stručnim radom u oblasti prava. Članovi Instituta imaju pravo da drže predavanja u Institutu, pokreću pojedina pitanja i daju predloge za unapređenje rada Instituta. Prva 32 člana Instituta izabrao je 1958. Savet Instituta. Nove članove biraju dotadašnji članovi na svom skupu.

Institutom *upravlja*ju Savet Instituta i direktor.

Savet donosi sve najvažnije odluke u vezi s radom Instituta. Savet ima 14 članova koje je Savezno izvršno veće postavilo iz reda najuglednijih jugoslovenskih pravnika.² Sadašnji predsednik Saveta je dr Milan Bartoš, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu.

² Prema Pravilima Instituta (koja su izrađena i treba uskoro da budu potvrđena), Savet Instituta će sačinjavati: 5 članova koje iz svoje sredine bira naučnostručni kolektiv, 6 članova koje imenuje Savezno izvršno veće, 4 člana koje kao svoje predstavnike delegiraju Sekretarijat SIV-a za zakonodavstvo i organizaciju, Sekretarijat SIV-a za pravosudne poslove, Savezni vrhovni sud i Savez udruženja pravnika, i po jedan profesor onih pravnih fakulteta u zemlji iz čijeg kolegijuma nema članova Saveta po nekom drugom osnovu.

Direktora Instituta, koji neposredno rukovodi Institutom i organizuje njegov rad, postavlja Savezno izvršno veće na predlog Saveta. Sadašnji direktor Instituta je dr Borislav Blagojević, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu.

DELATNOST

NAUČNOISTRAŽIVAČKU DELATNOST Institut ostvaruje prvenstveno na osnovu plana rada koji se donosi u skladu s potrebama jugoslovenske pravne teorije i prakse.

Dosada su iz oblasti naučnoistraživačke delatnosti objavljene sledeće monografije: »Referendum — pokušaj uporednog pravnog izučavanja« (M. Jovičić), »Lekarska tajna — krivičnopravna razmatranja« (Lj. Jovanović) i »Sudska kontrola ustavnosti — uporednopravni pogled na neke probleme ustavnosti« (dr M. Stojanović).

U završnoj fazi nalazi se obrada monografija: »Sistemi lokalne samouprave u pojedinim evropskim zemljama«, »Odgovornost preduzeća prema licima u radnom odnosu« i »Prinudna licenca«, a u toku je rad na temama: »Obezbeđenje zakonitosti podzakonskih propisa«, »Savremena zakonodavstva o atomskoj energiji«, »Naknada moralne (neimovinske) štete«, »Etažna svojina«, »Forma testamenta u uporednom pravu«, »Međunarodna kupoprodaja«, »Društvene službe kao pomoć pravosuđu«, »Neke zakonske kategorije izvršilaca krivičnih dela« i »Anormalni delikventi«.

Institut, osim toga, za domaće zakonodavne i druge organe i ustanove prikuplja i sređuje relevantne podatke, daje uporednopravne preglede i vrši analize, studijski obrađuje pojedine probleme i priprema odgovarajuće elaborate.

OBAVEŠTAVANJE DOMAĆE PRAVNE JAVNOSTI O INOSTRANOM PRAVU Institut vrši preko većeg broja svojih publikacija.

U dvomesečnoj publikaciji »Strani pravni život (teorija, zakonodavstvo, praksa)« prikazuju se najvažniji članci objavljeni u stranim časopisima (u tu svrhu se ekscipira oko 150 raznih časopisa koji na 15 jezika izlaze u tridesetak zemalja sveta), zatim novi značajni zakonski propisi i slučajevi iz sudske prakse. U dosad izišlih 25 brojeva objavljeno je oko 3.000 takvih prikaza.

U posebnoj seriji Institut objavljuje prevode na srpsko-hrvatski jezik pojedinih ustavnih i zakonskih tekstova. Do sredine 1960. izišle su 23 sveske iz ove serije, i to:

»Građanski zakonik Republike Čehoslovačke od 25. oktobra 1950. godine«; »Ustav Republike Urugvaja od 1952. godine«; »Propisi o učešću radnika u upravljanju i kontroli preduzeća (sv. I. — Austrija, Belgija)«; »Propisi o učešću radnika u upravljanju i kontroli preduzeća (sv. II — Nemačka)«; »Propisi o učešću radnika u upravljanju i kontroli preduzeća (sv. III — a) Finska, Francuska, Holandija, Luksemburg, Sar, Španija; b) Danska, Italija, Norveška, Švedska)«; »Propisi o učešću radnika u upravljanju i kontroli preduzeća (sv. IV — a) Bugarska, Čehoslovačka, Mađarska, Poljska, SSSR; b) Bolivija, Ekvador, Indija, Kina, Maroko)«; »Krivični zakonik Švajcarske od 1937. godine«; »Krivični zakonik Grčke od 1950. godine«; »Krivični zakonik Luizijane od 1942. godine i Krivični zakonik Grenlanda od 1954. godine«; »Zakoni o autorskom pravu (sv. I — Italija, Čehoslovačka, Francuska)«; »Nacrt jednoobraznog Zakona o međunarodnoj prodaji pokretnih telesnih stvari — *Projet d'une Loi uniforme sur la vente internationale des objets mobiliers corporels* — Tekst i izveštaj Komisije«; »Propisi o maloletnicima (sv. I — Belgija, Danska, Francuska, Norveška, Poljska, Venecuela, DR Nemačka)«; »Propisi o maloletnicima (sv. II — Velika Britanija)«; »Propisi o kupovini i prodaji (engleski Zakon o kupoprodaji dobara od 1893. američki Jedinjeni zakon o kupoprodaji dobara od 1906. švedski Zakon o kupovini i razmeni pokretnih stvari od 1905)«; »Zakoni o autorskom pravu (sv. II — SAD, V. Britanija)«; »Bračno i nasledno pravo Indije«; »Savezni zakoni SSSR u oblasti krivičnog prava i uređenja sudova«; »Zakoni o autorskom pravu (sv. III — Nemačka, SSSR i RSFSR, Austrija, Bernska i Univerzalna konvencija)«; »Opšti uslovi za isporuku robe između spoljnotrgovinskih organizacija zemalja-članica Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć«; »Zakon o privrednim odnosima između socijalističkih organizacija Republike Čehoslovačke od 17. oktobra 1958. godine i Zakon o sistemu ugovaranja u socijalističkoj privredi DR Nemačke od 11. decembra 1957. godine«; »Ustav SAD (sa Deklaracijom nezavisnosti) i Ustav države Njujork«; i »Zakoni o upravnom postupku Austrije, SAD, Mađarske i Španije«.

U seriji »Pregled zakonodavstva u stranim državama« Institut svaka tri meseca objavljuje po jednu svesku koja, u obliku listića, sređenih po granama prava, sadrži podatke o najvažnijim zakonskim tekstovima donetim u oko 30 zemalja sveta. Do sredine 1960. izišlo je sedam svezaka ove serije.

Institut izdaje i seriju prevoda dela koja na celovit način prikazuju pravne sisteme pojedinih zemalja u kojoj su 1960. objavljena dva dela: »Uvod u privatno pravo Engleske« (Rene Davida) i »Četrdeset godina sovjetskog prava, I (Marksističko-lenjinističko učenje o socijalističkoj državi i pravu — Državno pravo)«. U seriji »Zbirka članaka o uporednom pravu« objavljuju se članci najautoritativnijih komparativista sveta o pojmu, prirodi, domenu primene, zadacima, koristima, istoriji i metodi uporednog prava. U ovoj seriji, koja je pokrenuta 1958, izašle su do sredine 1960. tri sveske.

Institut povremeno organizuje predavanja o temama iz oblasti stranog i uporednog prava. Predavači su kako članovi i saradnici Instituta tako i strani naučnici koji borave u našoj zemlji.

Za poslednju godinu dana takva predavanja su održali: Petros Vallindas, prof. pravnih fakulteta u Atini i Solunu; »Međunarodni život i međunarodna pravna nauka«; Haroldo Valladao, prof. Pravnog fakulteta u Rio de Žaneiru; »O metodima pravne nastave u Evropi i Americi«; John Hazard, prof. na Columbia University u Njujorku; »Uporedni metod u proučavanju prava u Americi«; Charles Carabiber, predsednik Arbitražnog suda Međunarodne trgovačke komore u Parizu; »Arbitražna između država i javnopravnih zajednica s jedne i pojedina s druge strane«.

OBAVEŠTAVANJE INOSTRANSTVA O JUGOSLOVENSKOM PRAVU Institut vrši najpre izdavanjem raznih publikacija o jugoslovenskom zakonodavstvu. Institut daje u okviru časopisa »Novo jugoslovensko pravo«, koji izdaje Savez udruženja pravnika na francuskom i engleskom jeziku (pod nazivom »Nouveau Droit Yougoslave« odn. »New Yugoslav Law«), »Pregled zakonskih propisa« (*Aperçu des prescriptions légales*) odn. »Survey of Legal Prescriptions«, koji donosi prikaze najvažnijih propisa objavljenih u »Službenom listu FNRJ«.

Upoznavanju inostranstva s aktivnošću u oblasti prava u Jugoslaviji namenjena je i »Pravna bibliografija« prof. Borislava T. Blagojevića, koju je Institut izdao 1958. U ovoj publikaciji je, na francuskom jeziku, dat iscrpan izbor knjiga i članaka iz jugoslovenske pravne literature za poslednjih sto godina.

U vezi s održavanjem Petog međunarodnog kongresa za uporedno pravo avgusta 1958. u Brislu, Institut je izdao posebnu publikaciju »Rapports nationaux yougoslaves«.

Institut priprema izdavanje na stranim jezicima »Uvod u jugoslovensko pravo«, dela kolektiva autora, i zbirke najvažnijih jugoslovenskih zakona (zbirka će imati više svezaka od kojih će svaka sadržati propise iz jedne oblasti prava).

SARADNJA S INOSTRANIM USTANOVAMA. »Godišnjak stranog zakonodavstva« (*L'annuaire de Législation étrangère*), koji izlazi u Parizu kao organ Francuskog centra za uporedno pravo (*Centre français de droit comparé*), objavljuje povremeno preglede propisa iz oblasti administrativnog, građanskog i krivičnog prava u Jugoslaviji; »Revija za međunarodno i uporedno pravo« (*Revue de droit international et de droit comparé*), koja izlazi u Brislu, objavljuje pregled jugoslovenskih propisa iz oblasti javnog, privatnog i građanskog prava; »Informativni bilten Međunarodnog odbora za uporedno pravo« (*Bulletin d'information du Comité International de Droit comparé*), koji izlazi u Barceloni, donosi jedanput godišnje bibliografiju radova o stranom i uporednom pravu objavljenih tokom prethodne godine u Jugoslaviji; »Časopis o časopisima (SSSR i istočne zemlje)« (*Revue des revues — L'URSS et les pays de l'Est*), organ Centra za proučavanje SSSR-a i istočnih zemalja (*Centre de recherches sur l'URSS et les pays de l'Est*) iz Strazbura objavljuje prikaze najvažnijih članaka odnosno bibliografske podatke o ostalim člancima iz oblasti prava i ekonomije objavljenim u jugoslovenskoj periodici. Materijal za sve ove časopise odnosno publikacije priprema Institut.

Institut takođe saraduje s nizom inostranih i međunarodnih naučnih ustanova i organizacija i na njihov zahtev učestvuje u raznim anketama koje ove ustanove organizuju, odgovara na njihove upitnike i izrađuje elaborate o pojedinim problemima s gledišta jugoslovenskog prava. Institut je isto tako upućen na stalne i česte kontakte i sa mnogim drugim inostranim ustanovama i pojedincima — uglednim pravnicima bilo da od njih traži materijal, podatke i mišljenja o pojedinim pravnim problemima, bilo da im ih sam šalje. Institut, kao član odnosno nacionalni korespondent pojedinih međunarodnih ustanova i organizacija — na primer Haške konferencije za međunarodno privatno pravo (Conférence de la Haye de Droit international privé), Međunarodnog instituta za unifikaciju privatnog prava (Institut international pour l'unification du Droit privé) u Rimu, Međunarodnog udruženja za pravne nauke (Association Internationale des Sciences Juridiques) u Parizu i dr. — organizuje izradu referata i učešće jugoslovenskih predstavnika na međunarodnim kongresima, konferencijama i naučnim skupovima.

Institut saraduje i s Međunarodnim fakultetom za uporedno pravo u Luksemburgu, koji održava dva puta godišnje šestonedeljne kurseve, na kojima profesori pravnih fakulteta raznih zemalja drže predavanja o pojedinim temama pogodnim za uporednopravno tretiranje. Slušaoci ovih kurseva su mlađi pravnici iz većine evropskih i mnogih vanevropskih zemalja. Institut redovno obezbeđuje za

ove kurseve kako predavače iz reda jugoslovenskih profesora prava tako i slušaocce među mladim naučnim radnicima.

Institut organizuje boravak u Jugoslaviji uglednih stranih pravnika — radi posete samom Institutu i drugim naučnim ustanovama, držanja predavanja i upoznavanja s jugoslovenskim pravom, kao i mladih naučnih radnika (asistenata i doktoranata) — radi studijskog rada u samom Institutu i van njega.

BIBLIOTEKA I DOKUMENTACIJA. Biblioteka Instituta primavlja se godišnje s prosečno oko 1.000 knjiga, tako da danas raspolaže sa preko 4.000 dela, od kojih su mnoga u više tomova. Institut redovno prima oko 330 domaćih i stranih časopisa iz oblasti prava i službene listove oko 30 zemalja. On raspolaže kompletnim zbirkama zakona izvesnog broja zemalja (Francuske, Belgije, Švajcarske, Italije, Nemačke, V. Britanije, SAD itd.) i nizom pojedinačnih zakonskih propisa mnogih drugih.

Dokumentacija Instituta raspolaže podacima o najnovijim delima iz oblasti prava objavljenim u inostranstvu i, posebno, člancima iz pravne periodike.

Bibliotekom i dokumentacijom Instituta koriste se, osim internih i spoljnih saradnika Instituta, i mnogi državni organi, ustanove i pojedinci zainteresovani za strano odnosno uporedno pravo.

IZVOR: Dokumentacija Instituta.

M. J.

BIBLIOTEKE U JUGOSLOVENSKOJ NARODNOJ ARMII

U Jugoslovenskoj narodnoj armiji postoji razvijena mreža biblioteka s bogatim i raznovrsnim knjižnim fondom koji omogućuje pripadnicima Armije da stalno rade na vojnostručnom usavršavanju, ideološkom i opštem obrazovanju. One, takođe, olakšavaju naučni i istraživački rad u Armiji.

Formiranju biblioteka kao ustanova u JNA pristupilo se već 1945. One su se razvijale i organizaciono sređivale uporedo s razvojem Armije.

NAMENA I ORGANIZACIJA. Prema nameni i sadržaju knjižnih fondova, u JNA postoje stručne i opšte biblioteke.

Stručne biblioteke namenjene su starešinama i pitomcima vojnih akademija i škola i služe vojnostručnom, ideološkom i opštem obrazovanju. Postoje pri komandama i ustanovama, vojnim školama i akademijama.

Opšte biblioteke služe ideološkopoličkom i uglavnom opštekulturnom obrazovanju pripadnika Armije. Dele se na biblioteke za vojnike i biblioteke za starešine. Biblioteke za vojnike postoje uglavnom pri vojničkim klubovima, a biblioteke za starešine pri domovima JNA i klubovima vojnih akademija i škola.

Opšte biblioteke raspolažu, pored neophodne vojnostručne, i marksističkom i drugom naučnom literaturom, zatim aktuelnom političkom literaturom, delima lepe književnosti, umetnosti, istorije, geografije i drugih nauka, hronikama, dnevniciima, albumima i znatnim brojem časopisa, dnevnice i periodične štampe.

Knjižne fondove opštih biblioteka, pored pripadnika Armije, mogu, izuzetno, koristiti političke i društvene organizacije (Udruženje rezervnih oficira, Savez boraca NOR, komiteti SKJ i NOJ i dr.).

BROJ I KNJIŽNI FOND. Početkom 1960. bilo je u jedinicama, komandama i ustanovama JNA oko 980 većih i oko 620 manjih biblioteka s knjižnim fondom od oko 3,270.000 primeraka knjiga.

Dok se broj biblioteka povremeno menja (povećava ili smanjuje u zavisnosti od potreba komandi i ustanova za bibliotekama i literaturom), knjižni fond je u stalnom porastu. U proseku knjižni fond se godišnje povećava za oko 250.000 primeraka novih knjiga.

Po vrstama literature, knjižni fond biblioteka u Armiji iznosi:

Vrsta literature	Broj knjiga
Vojna i vojnostručna	1,300.000
Lepa književnost, književna kritika i umetnost	700.000
Aktuelna društveno-politička	260.000
Popularno-naučna	330.000
Iz oblasti društvenih nauka, filozofije, psihologije i pedagogije	250.000
Ostala literatura	430.000

Knjižni fond biblioteka popunjava se: raspodelom, nabavkom, razmenom i poklonima.

Raspodelom se biblioteke snabdevaju vojnom i vojnostručnom literaturom i časopisima neposredno od vojnih izdavača (vojno-izdavački zavod »Vojno delo« i druge vojne ustanove).

Sve ostale vrste literature biblioteke obezbeđuju *nabavkom*. Nabavku odobravaju nadležne komande i ustanove pri kojima postoje biblioteke. One raspolažu za to određenim novčanim sredstvima.

Vojne biblioteke *razmenjuju* viškove knjiga prvenstveno međusobno, a u izvesnim slučajevima i sa bibliotekama u građanstvu i pojedincima.

Popunjavanje *poklonima* (od vojnih ustanova, ustanova u građanstvu, društveno-političkih i privrednih organizacija i pojedinaca) nema zaatnijeg uticaja na povećanje knjižnog fonda biblioteka u Armiji.

Popuna knjižnog fonda opštih biblioteka vrši se na osnovu preporuka Uprave za moralno-političko vaspitanje JNA koja izdanja treba kupiti. Usmeravanje biblioteka da otkupljuju preporučena izdanja ima već i tradiciju od nekoliko godina (objavljivanje preporuka počelo je polovinom 1956) i pokazalo se vrlo korisnim. Do oktobra 1960. preporučeno je oko 400 raznih izdanja, među kojima i veći broj na makedonskom, šiptarskom i mađarskom jeziku.

Stručne biblioteke otkupljuju onu stručnu literaturu (tehničkog, pedagoškog, psihološkog, filozofskog, zdravstvenog i sl. karaktera) koja odgovara nameni pojedine biblioteke, što zavisi od poslova kojima se ustanova ili komanda bavi.

ODRŽAVANJE I KORIŠĆENJE KNJIŽNOG FONDA. Biblioteke raspolažu prostorijama neophodnim za normalan rad i čuvanje knjižnog fonda, a najčešće su smeštene u prostorijama jedinica i ustanova kojima pripadaju.

Veće biblioteke raspolažu prostorijama za smeštaj knjiga, prostorijom ili pultom za izdavanje i primanje knjiga, prostorijom za kartoteku, većom ili manjom čitaonicom i čitaonicom za štampu i časopise. Manje biblioteke imaju pretežno samo prostoriju za smeštaj knjiga podešenu tako da se knjige mogu istovremeno primati i izdavati.

Prostorije opštih biblioteka su uz ostale društvene prostorije domova i vojničkih klubova, što korisnicima omogućuje da ih češće posećuju i lakše koriste knjige za koje se interesuju.

Priroda posla upućuje pripadnike Armije da najviše koriste vojnu, vojnostručnu, društveno-političku i ostalu stručnu literaturu. Pored ove, i druga literatura, naročito iz oblasti književnosti i popularno-naučna, rado je tražena i čitana. To pokazuje i pregled broja uzetih knjiga na čitanje iz opštih biblioteka za poslednjih 5 godina:

Godina	Broj knjiga uzetih na čitanje
1955.	718.000
1956.	691.000
1957.	782.000
1958.	759.000
1959.	651.000

Podaci biblioteka pokazuju da starešine (oficiri, vojni službenici, podoficiri) najviše koriste stručnu literaturu iz raznih oblasti nauke, na prvom mestu vojnu, vojnostručnu i tehničku literaturu. Na to ih upućuje intenzivni rad na stručnom usavršavanju u školama i vojnim akademijama, kao i njihova težnja za samostalnim izučavanjem raznih oblasti vojne nauke. Zatim po broju uzetih knjiga dolazi lepa književnost i oblast društveno-političke i popularno-naučne literature.

Korišćenje knjiga od strane vojnika uslovljeno je ne samo njihovim interesovanjem, već i privikavanjem na novu sredinu i nov način života, a kod dobrog dela i privikavanjem na čitanje. Oni u prvoj godini odsluženja roka najviše čitaju dnevnu i ostalu štampu, zatim razne brošure koje se odnose na materiju koju proučavaju, a nešto manje i ređe knjige većeg obima. Već u drugoj godini odsluženja roka vojnici se više interesuju za razna izdanja iz oblasti lepe književnosti, popularno-naučnu, društveno-političku i sličnu literaturu.

Najviše čitaju vojnici sa širim opštim obrazovanjem kao i oni koji su došli u Armiju sa navikom za čitanje. Međutim, znatan je broj i onih koji u Armiji stiču naviku redovnog čitanja i uzimaju knjigu kada na to budu podstaknuti bilo preporukom starešine, bilo razgovorom o pročitanjima, književnim večerima i drugim uobičajenim načinima popularizacije knjige.

Štampa, kojom raspolažu biblioteke, daleko se više čita nego knjige, naročito od strane vojnika. Biblioteke u Armiji raspolažu, zavisno od njihove namene, potrebnim brojem primeraka dnevne i periodične štampe. U 1959. one su preplaćivale u proseku po 31 list u ukupno 72.000 primeraka i 19 časopisa u preko 2.200 primeraka.

KADAR BIBLIOTEKARA. Dužnosti bibliotekara vrše vojni službenici i podoficiri, a u nekim bibliotekama za vojnike i vojnici. Biblioteke većih domova JNA kao i neke veće stručne biblioteke upošljavaju i izvestan broj građanskih lica-stručnih bibliotekara.

Bibliotekari-vojna lica stekli su stručna znanja za uspešno obavljanje svoga poziva višegodišnjim radom u bibliotekama, praćenjem literature iz te oblasti, međusobnim posetama i razmenom iskustava sa bibliotekarima van armije i sl. Oni nisu završili posebne bibliotekarske škole. U cilju podizanja stručnosti bibliotekara veće komande organizuju povremene sastanke i seminare o pojedinim problemima njihovog rada.

RUKOVOĐENJE. Bibliotekama rukovode starešine jedinica i ustanova kojima one pripadaju. Starešine jedinica odnosno ustanova rukovode bibliotekama neposredno ili preko svojih organa tako što ostvaruju uvid u rad, brinu se o smeštaju, čuvanju, o popuni i korišćenju knjižnih fondova i rešavaju materijalno-tehnička pitanja od kojih zavisi uspešan rad biblioteka, propisuju pravila biblioteka i sl.

V. I.

STAVOVI JUGOSLAVIJE O DOGAĐAJIMA U KONGU

Dosledna podržavanju kolonijalnih naroda u njihovoj borbi za slobodu i nezavisnost, Jugoslavija je pozdravila sporazum o davanju nezavisnosti Kongu, postignut na konferenciji »okruglog stola« u Briselu januara 1960. Ocenjujući odluke ove konferencije kao rezultat borbe naroda Konga, predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove izjavio je na konferenciji za štampu 5. februara 1960, između ostalog: »Nadamo se da će u toku daljih pregovora i priprema za punu nezavisnost biti u potpunosti zadovoljeni svi opravdani zahtevi i očekivanja naroda Konga, što bi moglo koristiti načinu rešavanja i ostalih sličnih problema u Africi«.

Odazivajući se pozivu jugoslovenska vlada je uputila na svečanost povodom proglašenja nezavisnosti Republike Konga 30. juna 1960. delegaciju na čelu sa članom Savetnog izvršnog veća Velimirom Stojnićom. Za vreme boravka u Kongu jugoslovenska delegacija vodila je razgovore sa rukovodiocima i članovima vlade Republike Konga i bila primljena od predsednika Republike Kasavubua, predsednika vlade Lumumbe i ministra inostranih poslova Bombokoa.

IZBIJANJE KRIZE U KONGU I STAVOVI JUGOSLAVIJE. Događaji koji su usledili u Kongu neposredno posle proglašenja nezavisnosti, usled pokušaja belgijskih kolonijalističkih krugova da održe svoje pozicije u Kongu i onemogućе vladi Republike Konga da vrši svoje legitime funkcije, izazvali su ozbiljnu uznemirenost i osudu u Jugoslaviji. Neposredna belgijska vojna intervencija u Kongu pretila je da ugrozi tek stečenu nezavisnost i integritet Republike Konga i mir ne samo u Kongu i Africi već i u širim razmerama. U vezi s tim događajima, predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove izložio je 15. jula 1960. stav jugoslovenske vlade:

»Kongo je nezavisna i suverena država. I zbog toga su za osudu takve akcije koje su upućene na kršenje njegovog suvereniteta, teritorijalnog integriteta i državnog jedinstva. Isto tako za osudu su sve delatnosti stranih oružanih snaga suprotne želji i odlukama suverene i međunarodno priznate vlade nezavisnog Konga.

Mešanje sa strane i akcije uperene protiv nezavisnosti i integriteta Konga suprotne su međunarodnom pravu i Povelji Ujedinjenih nacija. One takođe ugrožavaju mir i stabilnost u Africi, koja se nalazi u periodu prelaska od kolonijalne dominacije ka stvaranju slobodnih i nezavisnih država, — štetne su za mir u svetu, a u krajnjoj liniji i za nosioce takve politike.

Zbog svega toga ne možemo a da ne izrazimo svoju zabrinutost zbog jednostrane odluke belgijske vlade o slanju trupa u Kongu, kao i zbog njene nesprenosti da u najkraćem mogućem roku ostvari rezoluciju Saveta bezbednosti o povlačenju trupa. Ujedinjene nacije, smatramo, pravilno su uradile što su se odazvale traženju kongoanske vlade da joj pomognu u njenim naporima za očuvanje nezavisnosti i jedinstva zemlje.«

Ocenjujući događaje u Kongu šef jugoslovenske delegacije na proslavi proglašenja nezavisnosti Velimir Stojnić je u izjavi za štampu po povratku u Beograd, 27 jula 1960, između ostalog, rekao da je »uzbuna kod evropskog stanovništva u Kongu bila izazvana propagandom spolja i intervencijama belgijskih trupa«. Govoreći o akcijama vlade Konga šef jugoslovenske delegacije je istakao da je ona preduzela odlučne mere za preuzimanje komandnih položaja u armiji, policiji i administraciji, postavljajući na ta mesta Kongoance, dok je Belgijancima, koje je zadržala kao stručnjake, garantovala bezbednost ličnosti, porodice i imovine.

Jugoslavija je takođe pozdravila odluku vlade Konga da se preko Saveta bezbednosti obrati za pomoć Ujedinjenim nacijama, jer su belgijska vojna intervencija i podsticanje separatističkih elemenata za otepljenje pojedinih pokrajina Konga pretili da dovedu do dezintegracije zemlje.

Vlada Jugoslavije je 16. jula u načelu pozitivno odgovorila na poziv Ujedinjenih nacija da snagama UN u Kongu stavi na raspolaganje izvestan broj pilota i mehaničara, a 24. jula 1960. uputila je u Kongu ekipu od 20 pilota i mehaničara.

Interesovanje Jugoslavije za događaje u Kongu i njena želja da sa Republikom Kongo uspostavi odnose saradnje i uzajamne pomoći došla je do izražaja i u odluci da se u Kongu otvori diplomatska misija u rangu ambasada. Prvi jugoslovenski otpravnik poslova, opunomoćeni ministar Vojo Daković, otputovao je 9. avgusta 1960. u Leopoldvil. Po dolasku u Kongu jugoslovenskog otpravnika poslova primio je 6. septembra 1960. predsednik vlade Patris Lumumba, predao mu poruku za jugoslovensku vladu i upoznao ga sa razvojem događaja u Kongu.

U vezi sa daljim zabrinjavajućim i negativnim razvojem situacije u Kongu, do koga je došlo tokom avgusta, predsednik Republike Josip Broz Tito dao je 29. avgusta 1960. sledeću izjavu:

»Narodi i vlada Jugoslavije su sa najvećim interesovanjem i punim razumijevanjem pratili i prate napore koje čini vlada Republike Konga, da bi učvrstila nezavisnost i jedinstvo Konga, smatrajući da je zakonito pravo te vlade da uspostavi vlast nad čitavom teritorijom svoje zemlje.

Mi smatramo da o unutrašnjem uređenju Konga može uspešno i na demokratski način rešavati samo narod te zemlje, kad budu povučene belgijske trupe i kad bude ostvarena puna nezavisnost Konga.

Iz toga razloga, i zbog toga što prisustvo belgijskih trupa dobija karakter sve otvorenijeg mišesanja u unutrašnja pitanja Konga, mi stojimo na stanovištu da je neophodno da se belgijske trupe, u smislu rezolucije Savjeta bezbednosti UN, bez odlaganja povuku iz Konga. Po našem mišljenju, prisustvo trupa UN u Kongu treba da olakša sređivanje prilika u toj zemlji i time doprinese ostvarenju legitimnih prava kongoanske vlade, na čiji su poziv one i došle u Kongu.«

INICIJATIVE U SAVETU BEZBEDNOSTI UN. Jugoslovenska vlada je 8. septembra 1960. zatražila preko svog stalnog predstavnika u UN Dobrivoja Vidića hitan sastanak Saveta bezbednosti radi razmatranja nastale situacije u Kongu, koja se sve više komplikovala i pogoršavala, tako da je predstavljala opasnu pretnju svetskom miru.

U vezi sa takvim stanjem razvoja događaja u Kongu, stalni predstavnik Jugoslavije u UN ambasador Dobrivoje Vidić je na sednici Saveta bezbednosti 9. septembra 1960. izjavio:

»Vlada FNJR u skladu sa odredbama člana 35. (1) Povelje Ujedinjenih nacija smatrala je neophodnim da skrene pažnju Savetu bezbednosti na sve opasnu situaciju u Republici Kongo koja u ovom momentu preta da dovede u najveću opasnost mir u svetu ... Svedoci smo organizovanog napada na teritorijalni integritet, suverenitet i nezavisnost Republike Konga i u vezi s tim na njenu zakonitu vladu. Pitanje tog napada bilo je predmet razmatranja četiri dosadašnje sednice Saveta bezbednosti. U poslednje vreme ovaj napad pojačan je nastavljanjem obimne i raznolike pomoći koja se sa strane daje secesionističkim kolovodama u Republici Kongo. Prvenstveno zbog toga, a i zbog izvesnih drugih razloga ... ova situacija ne može a da ne izaziva krajnju uznemirenost kod svih naroda i vlada zainteresovanih za održavanje mira i međunarodne bezbednosti.«

Napominjući da je agresija belgijskih trupa osnovni uzrok čitavog negativnog razvoja u Republici Kongo posle proglašenja njene nezavisnosti, ambasador Vidić je osudio pokušaj zbacivanja zakonite vlade Konga. Rekavši da su taj pokušaj podržavali određeni međunarodni krugovi,

on je konstatovao da je u Kongu izvršen prelaz sa neposredne oružane agresije na indirektnu ali ništa manje opasne mere mešanja sa strane. »Otuda, — rekao je ambasador Vidić, — pretpostavlja se opasnost da se celo ovo područje uvuče u makaze hladnog rata sa posebno opasnim posledicama.«

U vezi s takvom situacijom jugoslovenski predstavnik je ukazao na rezoluciju Saveta bezbednosti (br. S-4405) kojom se, pored ostalog, traži »od svih država da se uzdrže od svake akcije koja bi mogla da ometa uspostavljanje reda i zakona i vršenje vlasti od strane Republike Konga, kao i od svake akcije, koja bi mogla podrivati teritorijalni integritet i političku nezavisnost Konga«. On je zatražio »da Savet bezbednosti hitno predvidi najefikasnije mere kojima bi se obezbedilo da se spreči svaka takva inostrana intervencija i da se konačno obezbede uslovi da se prilike u Kongu normalizuju.«

U vezi sa funkcionisanjem snaga UN u Kongu i neodlučnošću da se u Katangu pošalju trupe UN u cilju sprečavanja davanja vojne i druge pomoći secesionistima, ambasador Vidić je izjavio: »Treba zapleniti sav vojni materijal koji im je stavljen na raspolaganje. To je moguće praktično izvršiti, a pravno za to postoji puna osnova u odgovarajućim rezolucijama Saveta bezbednosti, a posebno u odgovarajućim zakonima Republike Konga. Inostrani personal treba isključiti iz svih lokalnih formacija u tim područjima... Za izvršenje tog zahteva treba da se uspostavi odgovarajuća saradnja sa centralnom vladom Konga, koja ima zakonito pravo na vršenje vlasti na celoj integralnoj teritoriji Konga. Neodlučnost u ovom pogledu išla je i nastavlja da ide na štetu zakonitih prava centralne vlade i razumljivo izaziva njeno nezadovoljstvo.«

Predstavnik Jugoslavije je dalje insistirao na striktnom izvršenju rezolucija Saveta bezbednosti, citirao izjavu predsednika Republike Tita od 29. avgusta i dao sugestije na osnovu kojih bi se mogla doneti odluka, na bazi već usvojenih rezolucija.

Svoje izlaganje ambasador Vidić je zaključio: »Uvereni smo da odlučna aktivnost Saveta bezbednosti, svih neposredno zaduženih za sprovođenje rezolucije Saveta bezbednosti može povratiti toliko potreban mir i red Republici i narodu Konga pred kojima stoje tako složeni zadaci razvitka zemlje, učvršćivanja njene nezavisnosti i razvijanja saradnje sa narodima raznih područja sveta.«

Na sednici Saveta bezbednosti 14. septembra 1960. ambasador Vidić je izneo gledište da samo predstavnik centralne vlade premijera Lumumbe ima pravo da pred Savetom bezbednosti govori u ime vlade Republike Konga. On je upozorio da bi Savet učinio opasan predsednik ako bi to pravo dao ma kojoj drugoj ilegalnoj grupi, kakve su se tendencije ispoljile kod nekih krugova koji su se otvoreno angažovali na rušenje legalne vlade Konga.

Na sednici Saveta bezbednosti održanoj na 16. septembra u atmosferi pojačanog pritiska i manevara, koji se vrše u Kongu radi likvidacije legalne vlade Konga, jugoslovenski predstavnik Dobrovoje Vidić ponovo je istupio i, između ostalog, rekao:

»Uzimajući ponovo reč, želim pre svega da konstatujem da je razvoj događaja u Kongu tokom poslednjih nekoliko dana, a naročito ponovni pokušaj da se zbaci zakonita vlada Republike Konga, još jednom dramatično pokazao neophodnost takvih hitnih mera Saveta bezbednosti koje će pomoći da se zaustavi tok događaja u zemlji koji bi mogao imati najteže posledice. Sve što se ovde odigralo ove nedelje takođe pokazuje da smo bili u pravu kada smo insistirali na hitnom sazivu.«

Ocenjujući situaciju u Kongu kao veoma ozbiljnu, ambasador Vidić je istakao vanredan značaj ovog sastanka Saveta bezbednosti i u svom daljem izlaganju založio se za striktnu primenu rezolucija osuđujući stav komande UN o neintervenciji pod izgovorom nemešanja u unutrašnje stvari koji je omogućio pokušaje cepanja Republike Konga i otvorenog organizovanja zavere protiv njene zakonite vlade od strane onih koji su decenijama onemogućavali kongoanskom narodu realizaciju prava na samoopredeljenje,

samoupravu i nezavisnost. On je ponovio ranije izneti stav jugoslovenske vlade, zasnovan na rezolucijama Saveta bezbednosti, da snage UN u Kongu treba da pruže pomoć vladi Republike Konga da uspostavi svoju vlast na celoj teritoriji zemlje. On je dalje ponovio neophodnost da se zaustavi svako strano mešanje i da se dovedu u sklad odnosi saradnje između komande snaga UN i vlade Republike Konga na principima predviđenim u prvoj rezoluciji Saveta o tim pitanjima.

Na kraju svog istupanja jugoslovenski predstavnik se osvrnuo na predlog o stvaranju fonda UN za Kongo i izjavio da se jugoslovenska vlada izjašnjava u prilog stvaranja fonda. Pri tome je napomenuo da finansijsku pomoć treba davati preko vlade Republike Konga i u saradnji s njom.

Na istoj sednici Saveta bezbednosti Jugoslavija je u zajednici sa afričkim zemljama Ganom, Gvinejom, Liberijom, Marokom, Tunisom, Ujedinjenom Arapskom Republikom i azijskim zemljama Cejlonom i Indonezijom zauzela stavove koji su isticali potrebu zauzimanja realističkih i kompromisnih rešenja. Međutim, kako ove zemlje nisu članice Saveta bezbednosti, nisu imale pravo glasa i nisu mogle direktno uticati na donošenje odluka u vezi s postojećom krizom. Dok su one pokušavale da u zajednici sa delegacijama Tunisa i Cejlona, koji su članovi Saveta, pripreme nacrt rezolucije prihvatljiv za sve članove Saveta bezbednosti, delegacija SAD je pripremila rezoluciju o sazivanju vanrednog zasedanja Generalne skupštine UN, koja je usvojena većinom glasova.

Na vanrednom zasedanju Generalne skupštine UN 18. septembra ambasador Vidić je izjavio da je on 9. i 16. septembra detaljno izložio Savetu bezbednosti mišljenje jugoslovenske vlade o problemu Konga i da je tom prilikom izneo i predloge koje je podnela jugoslovenska vlada, dodajući da odluke i preporuke Generalne skupštine treba da osiguraju stvarnu i potpunu primenu već usvojenih rezolucija Saveta bezbednosti u vezi sa situacijom u Kongu.

Osvrćući se na vesti iz Konga u vezi s neredima koji su stvorili teškoće legitimnoj vladi, ambasador Vidić je konstatovao da se iz toga vidi da vlada nije primila od komande UN pomoć i saradnju koju predviđaju rezolucije Saveta bezbednosti i da zbog toga spoljne intervencije ugrožavaju nezavisnost, teritorijalni integritet i suverenitet Konga, što je u suprotnosti sa principima UN.

U zaključku ambasador Vidić je rekao da je jugoslovenska delegacija spremna da podrži svaki pozitivni i konstruktivni predlog, a naročito predloge koje bi mogle podneti afričke zemlje.

Jugoslavija je podržala afro-azijsku rezoluciju usvojenu na vanrednom zasedanju sa 70:0:12.

STAVOVI NA XV ZASEDANJU GENERALNE SKUPŠTINE UN. U govoru predsednika Tita održanom na XV zasedanju Generalne skupštine UN 22. septembra 1960. data je iscrpna analiza kolonijalnog problema, kao najaktuelnijeg u sadašnjem momentu. Predsednik Tito se tom prilikom posebno osvrnuo na problem Konga i, između ostalog, osudio najnovije izgovore za mešanje sa strane, kao što su tobožnja nesposobnost i nezrelost novooslobođenih zemalja i njihova ekonomska nerazvijenost. Predsednik Tito je konstatovao da nikako ne može biti slučajno što su po pravilu najmanje razvijene one zemlje koje do nedavno nisu bile slobodne. O događajima u Kongu predsednik Tito je izneo sledeće gledište:

»U Kongu je došlo do najizrazitijih manifestacija negativne kolonijalne politike, do mišanja sa strane u cilju očuvanja uskih interesa onih snaga i krugova koji se još uvijek ne mogu pomiriti sa gubitkom svojih povlašćenih pozicija i interesa. Priznanje nezavisnosti Konga shvatili su ti krugovi samo kao spoljnu formu pod kojom bi se produžilo sa ekonomskom eksploatacijom i drugim oblicima zavisnosti te zemlje. I kada se u sprovođenju takve politike naišlo na otpor zakonite vlade Republike Konga, prešlo se na razne oblike manje-više otvorenog mišanja, na organizovanje pobune, otepljenja pojedinih provincija,

svrgavanje vlade i slično. Naročitu odgovornost za negativan razvoj u Kongu snosi bez svake sumnje Belgija, koja je ranije tamo vladala a sada se uporno suprotstavlja povlačenju svojih trupa. A svoj dio odgovornosti snose i oni faktori koji su ovo podržavali ili dopuštali.

Intervencijom Ujedinjenih nacija trebalo je, radi održavanja mira, omogućiti takav razvoj u Kongu, koji bi sačuvao njegovu nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet i koji bi bio u skladu sa interesima naroda i pravima zakonite vlade.

Po našem dubokom ubjedenju, pomoć Ujedinjenih nacija se, na žalost, nije pokazala dovoljno efikasna, prije svega zato što su u sprovođenju u život odluka Savjeta bezbjednosti manifestovani ozbiljni propusti i nedostaci.

Vlada FNRR je u više mahova, uključujući i zahtjev za sazivanje Savjeta bezbjednosti od 8. septembra 1960, iznijela svoj stav o čitavom problemu i založila se za ono što je smatrala pravilnim rješenjem. Mi se nadamo da će se naći odgovarajući putevi, zasnovani pored ostalog i na posljednjoj rezoluciji Generalne skupštine na njenom vanrednom zasjedanju, kako bi se zaštitile i pomogle težnje naroda Konga za očuvanje nezavisnosti i cjelovitosti zemlje. Isto tako, neophodno je preduzeti mjere da se nastavi sa pružanjem potrebne ekonomske i tehničke pomoći. Delegacija Jugoslavije će sa svoje strane podržati sve mjere koje bi bile u saglasnosti sa ovim ciljevima.

U razgovoru sa jugoslovenskim novinarima u Njujorku predsjednik Tito je 30. septembra 1960. u vezi sa problemima Konga rekao:

»Stav neangažovanih zemalja prema Kongu došao je do izražaja i u govorima u Generalnoj skupštini i u svim razgovorima. Mi smo podvlačili važnost pravilnog rješavanja problema Konga, potrebu sprovođenja u život rezolucija Savjeta bezbjednosti i pružanja pune podrške centralnoj kongoanskoj vladi premijera Lumumbe, kao legitimnom predstavniku Konga.«

U svojoj rezidenciji u Njujorku predsjednik Tito je primio 4. oktobra 1960. predstavnika vlade Republike Konga u UN Kanzu i zadržao se s njim u razgovoru.

PODRŠKA DRUŠTVENIH ORGANIZACIJA. Na apel Lige društava Crvenog krsta, a u saradnji sa Ujedinjenim nacijama i Svetskom zdravstvenom organizacijom, Jugoslovenski crveni krst je 29. jula 1960. uputio u Kongo jednu medicinsku ekipu kao pomoć.

U vezi sa događajima u Kongu Jugoslovenska liga za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda izdala je 28. avgusta 1960. saopštenje u kome je osudila pokušaje za očuvanje kolonijalističkih pozicija u toj mladoj državi i izrazila podršku borbi kongoanskog naroda za samostalnost i slobodan razvitak.

Povodom događaja u Kongu Centralno veće Saveza sindikata Jugoslavije uputilo je 14. septembra 1960. poruku Nacionalnom sindikatu radnika Konga, u kojoj se, između ostalog, kaže:

»U trenutku kada napredne snage vaše mlade države vode odlučnu borbu protiv kolonijalista i njihovih slugu koji žele da unište njenu tek stečenu slobodu i nezavisnost, kako bi suzbili oslobodilačko strujanje u Africi i nesmetano nastavili eksploataciju radnog naroda Konga i njegovih bogatstava, Savez sindikata Jugoslavije, u ime svih radnih ljudi naše zemlje šalje izraze svoje pune solidarnosti vama i čitavom kongoanskom narodu koji se bori za slobodu i svetliju budućnost i svoju i čitave Afrike.«

IZVOR: Izjave za štampu predstavnika Državnog Sekretarijata za inostrane poslove — »Borba« 6. februara 1960. i 16. jula 1960; Izjava za štampu šefa jugoslovenske delegacije Velimira Stojnića — »Borba« 28. jula 1960; Izjava predsjednika Republike Josipa Broza Tita — »Borba« 30. avgusta 1960; Govori Dobrovoja Vidića u Savetu bezbjednosti »Borba« od 11, 16 i 18. septembra 1960; Govor predsjednika Tita na XV zasjedanju Generalne skupštine UN — »Borba« 23. septembra 1960.

D. H.

JUGOSLAVIJA NA IV ZASEDANJU GENERALNE KONFERENCIJE MAAE

Na IV redovnom zasjedanju Generalne konferencije Međunarodne agencije za atomsku energiju (MAAE),¹ održanom od 20. septembra do 1. oktobra 1960. u Beču, učestvovali su predstavnici 66 od ukupno 74 zemlje-članice.²

Jugoslovensku delegaciju na IV zasjedanju predvodio je sekretar Savezne komisije za nuklearnu energiju, državni podsekretar inž. Slobodan Nakićenović.

Na dnevnom redu IV zasjedanja bili su, pored ostalog, Izveštaj Saveta guvernera MAAE za 1959—1960, Program i budžet MAAE za 1961, Završni račun MAAE za 1958—1959, Garancija MAAE protiv upotrebe materijala u vojne svrhe, Problemi razvoja nuklearne energetike, nacrti sporazuma o saradnji MAAE sa nekim međudržavnim organizacijama, prijedlog novih članova i izbor 5 novih članova Saveta guvernera.

U govoru u *generalnoj debati* šef jugoslovenske delegacije Nakićenović konstatovao je nesumnjiv napredak MAAE u 1960, koji se pre svega ogleda u realnijem ocenjivanju mogućnosti korisne primene nuklearne energije u mirnodopske svrhe, kako u sadašnjem trenutku tako i u budućnosti. On je pozdravio

jasno sagledavanje potrebe pružanja pomoći manje razvijenim zemljama u njihovim naporima za stvaranje potrebne osnove za korišćenje nuklearne energije i težnju za postavljanje međunarodnih standarda i pravnih okvira neophodnih za razvoj primene nuklearne energije u mirnodopske svrhe u svetu. Ocenjujući delatnost MAAE u protekloj godini, jugoslovenski predstavnik je konstatovao da je, i pored ograničenih sredstava, ova organizacija uspjela da pruži efikasnu neposrednu pomoć izvesnom broju zemalja.

Šef jugoslovenske delegacije izložio je takođe mišljenje da u dosadašnjem radu i u programu za 1961. nije u dovoljnoj mjeri stimulirano usklađivanje napora koji se u svetu ulažu u rešavanje naučnoistraživačkih i tehnoloških problema neophodnih za brži razvoj široke primene nuklearne energije.

Osvrćući se na početak sistematskog proučavanja problema uključivanja nuklearne energije u energetske privredu zemalja od strane MAAE, šef jugoslovenske delegacije je izneo mišljenje da bi Agencija trebala da pređe iz faze prikupljanja podataka i njihove analize na rešavanje problema od važnosti za primenu nuklearne energije u pojedinim zemljama, a posebno nerazvijenim.

Ocenjujući pozitivno aktivnost MAAE na području upotrebe radioizotopa, jugoslovenski predstavnik je izrazio žaljenje što je njihova primena u industriji zanemarena.

On je posebno ukazao da najrazvijenije atomske zemlje nisu pružile pomoć MAAE deklasificiranjem informacija i njihovim stavljanjem na raspolaganje Agenciji uprkos izjavi koje su dale na prethodnom zasjedanju Generalne konferencije u pogledu spremnosti da deklasifikuju podatke i da ih stave na raspolaganje Agenciji.

Konstatujući da još uvek nisu rešena neka važna pitanja u vezi sa funkcijom MAAE kao tehničkog snabdevača, jugoslovenski predstavnik je ukazao na potrebu što liberalnijeg

¹ Vidi: »Jugoslavija i Međunarodna agencija za atomsku energiju«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 428—429 (54—55) i »Jugoslavija na III redovnom zasjedanju Generalne konferencije MAAE«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 403—404 (41—42).

² Od ukupno 74 zemlje-članice 4 su primljene u članstvo MAAE na IV zasjedanju: Gana, Kolumbija, Mali i Senegal.

rešavanja pitanja garancija protiv upotrebe materijala u vojne svrhe i preciziranja prava i dužnosti tako da se garancije mogu primenjavati a da ne stvore nepotrebne teškoće onima na koje se odnose.

Šef jugoslovenske delegacije je ukazao na potrebu promene nekih odredaba Statuta MAAE. Pojava novih nezavisnih zemalja Afrike, na primer, zahteva da te zemlje budu adekvatno predstavljene u Agenciji. Postojeći sistem izbora i određivanja članova Saveta guvernera takođe je prevaziđen jer daje privilegovani položaj jednom broju zemalja,³ na osnovu kriterija koji već u vreme donošenja Statuta nije bio dovoljno argumentovan i koji je kasniji razvoj potpuno demantovao. Potrebno je tražiti rešenja koja bi omogućila brže i efikasnije funkcionisanje Agencije, pa bi i u tom smislu trebalo razmotriti rad Saveta guvernera i odnosa između Generalne konferencije, Saveta guvernera i Sekretarijata.

Jugoslavija pridaje veliki značaj Agenciji, izjavio je šef jugoslovenske delegacije, i zato joj od njenog osnivanja pruža ne samo svoju punu moralnu podršku već i praktičnu pomoć. Iako i sama raspolaže ograničenim sredstvima, Jugoslavija je naposredno učestvovala u izvesnom broju važnih aktivnosti MAAE, stavila joj na raspolaganje svoje naučnike, stručnjake i laboratorije; zaključila istraživačke ugovore sa MAAE; dodelila joj izvestan broj stipendija; slala svoje naučnike na gotovo sve naučne i stručne sastanke MAAE. S druge strane, neke aktivnosti Agencije su predstavljale korisnu pomoć za Jugoslaviju, naročito program stipendija i razmene naučnika.

U Komitetu za program, tehnička pitanja i budžet jugoslovenski predstavnik (Salom Šuica), učestvujući u debati o Programu MAAE za 1961, konstatovao je da je program Agencije uravnoteženiji nego ranije, ali da se budžet za 1961. ne zasniva još uvek na potpuno zadovoljavajućoj osnovi. On je istakao da zemlje koje nisu predstavljene u Savetu guvernera nemaju mogućnost da raspravljaju o budžetu u detaljima, ni da učestvuju u njegovom pripremanju. Prema mišljenju jugoslovenske delegacije, MAAE umnogome bi mogla pomoći manje razvijene zemlje povezujući razvoj atomske energije sa racionalnim korišćenjem njihovih nacionalnih mogućnosti. Jugoslovenski predstavnik je izložio stav svoje delegacije da Agencija treba da pomogne širu primenu radioizotopa u medicini i industriji, da se u većoj meri angažuje na standardizaciji (opreme, uređaja, materijala, doza zračenja, propisa za rukovanje materijalima itd.) i izvrši analize ekonomskih i tehničkih prednosti upotrebe radioizotopa, kao dopune konvencionalnim metodima. Zalažući se da se studije nekih oboljenja široko rasprostranjenih u mnogim zemljama (poremećaji metabolizma, endemske bolesti itd.) preduzmu u saradnji sa Svetskom zdravstvenom organizacijom, jugoslovenski predstavnik je izrazio mišljenje da bi naučni skupovi bili još korisniji kada bi najrazvijenije zemlje bile spremnije da saopštavaju svoja nova naučna dostignuća, kao i da bi zemljama-članicama trebalo dostavljati izveštaje o radu raznih studijskih grupa organizovanih od strane MAAE.

U debati o problemima razvoja nuklearne energije (dokument MAAE GC (IV) (122 i 123)) u istom Komitetu jugoslovenski predstavnik kritikovao je shvatanje da manje razvijene zemlje treba da kupuju nuklearne centrale, umesto da razvijaju svoju atomsku industriju. Iznoseći primer Jugoslavije, koja posle II svetskog rata nije raspolagala ni iskustvima ni industrijskim kapacitetima za proizvodnju opreme za električne centrale, a danas proizvodi gotovo 70% opreme za termocentrale i 90% opreme za hidrocentrale sa jedinicama od 50 MW odnosno 100 MW, jugoslovenski predstavnik je zaključio da bi manje razvijene zemlje mogle za oko deset godina da igraju veću ulogu u proizvodnji opreme za nuklearne centrale. Međutim, velike investicije potrebne za razvoj energetskih reaktora zahtevaju objedinjavanje napora i mogućnosti više zemalja, a MAAE bi mogla da im pomogne u postizanju potrebnih aranžmana. Jugoslovenski predstavnik je izrazio spremnost svoje vlade da Agenciji stavi na raspolaganje laboratorije i istraživačke uređaje i da učestvuje u pripremama i izvršavanju projekata koji bi omogućili manje razvijenim zemljama da steknu tehnička znanja i iskustva za izgradnju i pogon nuklearnih centrala.

¹ U Komitetu za administrativna i pravna pitanja u debati o garancijama Agencije protiv upotrebe materijala u vojne svrhe vođenju u vezi s dokumentom (GC (IV) (108) Rev. 1 (I)) podnesenim Generalnoj konferenciji od Saveta guvernera i Nacrtom

rezolucije o garancijama Agencije kojim se prihvata dokument Saveta guvernera, a koji je predložilo petnaest zemalja⁴ (dokument GC (IV) (COM. 2/22)), jugoslovenski predstavnik (Drago Baum) je istakao da jugoslovenska delegacija prilazi tom problemu sa stanovišta svoje politike podrške MAAE, koja već unapređuje primenu nuklearne energije u miroljubive svrhe. On je dalje rekao da je debata u Generalnoj konferenciji bila nastavak diskusija u Savetu guvernera u toku dve prethodne godine, s tim što sada prvi put sve zemlje-članice MAAE mogu izneti svoje stavove o ovom pitanju. Jugoslovenska delegacija smatra da je to važno s obzirom da stav Saveta guvernera ne obezbeđuje celom članstvu MAAE da bude demokratski zastupljeno u ovom glavnom izvršnom organu.

Jugoslovenski predstavnik je ukazao da sistem garancija predložen od Saveta guvernera ne zadovoljava celu grupu zemalja, u prvom redu manje razvijene koje predstavljaju područja Azije i Afrike i koje su, kao Jugoslavija, van blokova. A upravo tim zemljama je najviše potrebna tehnička pomoć i u odnosu na njih će se u najvećoj meri primenjivati sistem garancija. Pozivajući se na Statut MAAE koji izričito zahteva da Agencija na svom radu »vodi računa o posebnim potrebama nerazvijenih područja sveta«, jugoslovenski delegat je izrazio mišljenje da bi pokušaj nametanja sistema, u čiju prihvatljivost nije ubeđena tako značajna grupa zemalja, bio ozbiljna greška koja bi imala štetan efekat na organizaciju. Jugoslovenski predstavnik je izrazio nadu u mogućnost iznalaženja rešenja, pored ostalog, i u neformalnim pregovorima i apelovao na sve delegacije da ponovo razmotre svoje stavove.

U daljoj debati o ovom pitanju, posle podnesenih nacrtu rezolucije 5 zemalja Azije (Afganistana, Burme, Cejlona, Indije i Indonezije) (dokument GC (IV) (COM. 2/27) i nacrtu amandmana na rezoluciju 15 zemalja predloženog od strane Austrije, Švajcarske i Švedske (dokument GC (IV) (COM. 2/26)), jugoslovenski predstavnik je izneo mišljenje da su rad Komiteta i neformalni razgovori doprineli da se razjasne mnoga pitanja i da su stavovi nekih delegacija evoluirali. Slažući se i s tim da primena garancija treba da spreči da materijali dobijeni preko MAAE budu upotrebljeni za vojne svrhe, jugoslovenski predstavnik je istovremeno naglasio da sistem garancija ne sme da predstavlja kočnicu za sprovođenje osnovnih ciljeva Agencije ni nepotreban teret za one na koje će se primenjivati. I druge delegacije su zahtevale elastičnost pri primeni teorijskih pravila i vođenje računa o svim elementima u svakom pojedinačnom slučaju kako se MAAE ne bi našla u situaciji da raspolaže instrumentom kontrole, ali i bez prilike da ga primeni. Jugoslovenski predstavnik je kritikovao odredbe dokumenta podnesenog od Saveta guvernera koje predviđaju primenu garancija čak i na nenuklearnu opremu i izjavio da je primena garancija na tako široko polje neopravdana i da izlaže MAAE opasnosti da njene kontrolne funkcije prevagnu nad njenim osnovnim funkcijama.

U daljem izlaganju jugoslovenski predstavnik je kritikovao nedostatak poverenja koji odražavaju odredbe dokumenta Saveta guvernera smatrajući da u mnogim slučajevima obaveza jedne zemlje predstavljati dovoljnu garanciju. Prema tome, bilo bi opravdano povisiti granicu do koje se izuzimaju od garancija izvorni materijali (prirodni uran i dr.) i granicu do koje se primenjuju tzv. nominalne garancije. Jugoslovenska delegacija zastupa takav stav ne zbog toga da bi negirala stručne kriterije, već zato što pridaje značaj elementu poverenja i što ne želi da se članice obeshrabre, a Agencija preopteretiti sprovođenjem kontrole.

O nacrtu rezolucije 5 azijskih zemalja jugoslovenski predstavnik je rekao da on odražava nastojanje da se garancije učine liberalnijim i da se uzme u obzir neophodan element poverenja. On je ukazao da je ispravno što se tom rezolucijom ne predviđaju garancije za nenuklearne materijale i za opremu napominjući da bi u rezoluciji bile poželjne jasnije odredbe za slučajeve kada je potrebna kontrola i nad prirodnim uranom. Jugoslovenski predstavnik je posebno istakao da su predlagači ove rezolucije učinili značajan napor da približe svoje stavove principima na kojima se zasniva dokument Saveta guvernera, upravo u želji da se prebrodi jaz i postigne kompromisno rešenje. Iz tih razloga, zaključio je jugoslovenski predstavnik, rezolucija azijskih zemalja prihvatljivija je za Jugoslaviju.

Posle glasanja u Komitetu o nacrtu rezolucije 15 zemalja (44:14:5), pri kome se jugoslovenska delegacija uzdržala, bio je podnesen zahtev da se o nacrtu rezolucije 5 zemalja ne glasa. U svojoj intervenciji tim povodom jugoslovenski predstavnik je apelovao da se omogući izjašnjavanje glasanjem i o nacrtu rezolucije 5 zemalja zastupajući stanovište da je dokument Saveta guvernera podnet Konferenciji da bi se dobilo što više primedbi i mišljenja, koji bi se pri određivanju garancija mogli

³ Od članova Saveta guvernera, 13 određuje sam Savet, a 10 bira Generalna konferencija.

⁴ Australija, Brazilija, Filipini, Grčka, Holandija, Italija, Japan, Kanada, Nikaragva, Peru, Portugal, SAD, Tajland, Turska i Velika Britanija.

uzimati u obzir, što se izričito tražilo i u obe rezolucije. Rezultat glasanja o zahtevu da su ne glasa o nacrtu rezolucije 5 zemalja bio je 35:21:5. Posle glasanja u Komitetu, jugoslovenski predstavnik je izjavio da žali što nije pružena mogućnost glasanja o nacrtu rezolucije 5 zemalja i dodao da je jugoslovenska delegacija, kao što jasno proizilazi iz ranijih intervencija, dala podršku toj rezoluciji, a da se u glasanju o nacrtu rezolucije 15 zemalja uzdržala samo zbog želje da pokaže svoju rešenost da još jednom pomogne rad Agencije, što ne znači da se slaže sa stavovima dokumenta Saveta guvernera.

Na plenarnoj sednici zasedanja Konferencije u poslednjem glasanju o nacrtu rezolucije 15 zemalja (43:19:2) jugoslovenska delegacija je glasala protiv. Objašnjavajući ovaj stav, jugoslovenski predstavnik je rekao da je jugoslovenska delegacija sada glasala protiv nacrtu rezolucije 15 zemalja kako bi sprečila pogrešno tumačenje njenog glasa, iako je i u ranijim istupanjima jasno izrazila svoj stav. On je dodao da bi jugoslovenska delegacija glasala u prilog nacrtu rezolucije 5 zemalja Azije, da glasanje o tom nacrtu rezolucije nije bilo sprečeno.

U debati o poljskom nacrtu rezolucije o učešću Agencije u međunarodnim naporima da se obezbedi zabrana nuklearnog oružja (dokument GC (IV) (131)) i o proceduralnom zahtevu 5 zemalja (Francuske, Italije, Kanade, SAD i Velike Britanije) da se ne glasa o poljskoj rezoluciji (dokument GC (IV) (148)) šef jugoslovenske delegacije izjavio je da je sa pravnog gledišta predložena rezolucija u saglasnosti sa Statutom, pozivajući se na čl. III B. 1. Statuta. Izjašnjavajući se za predloženu rezoluciju jugoslovenski delegat je istakao da organizacija koja ima tako ozbiljne zadatke na području istraživanja i razvoja primene

atomske energije i u čijoj aktivnosti učestvuju najpoznatiji naučnici sveta ima pravo da zauzme stanovište po tako važnom pitanju kao što je zabrana proba nuklearnim oružjem i razoružanje. Pozivajući se na debatu o garancijama, jugoslovenski delegat je izneo mišljenje da bi bilo potpuno u duhu ranijih diskusija da Konferencija prihvati rezoluciju kojom se traži da tri atomske sile angažovane u pregovorima u Ženevi što pre zaključe sporazum o prekidu nuklearnih proba. Šef jugoslovenske delegacije je izrazio mišljenje da bi u tom okviru bila korisna i analiza mogućnosti mirnodopske primene nuklearne energije u uslovima zabrane atomskih oružja i zaključio na kraju da je u današnjoj međunarodnoj situaciji potrebno učiniti sve što bi doprinelo bržem sklapanju neophodnog sporazuma o razoružanju i da zbog toga podržava poljski predlog rezolucije.

Šef jugoslovenske delegacije učestvovao je u debati o nacrtu rezolucije o adekvatnom predstavništvu područja Afrike i Bliskog Istoka u Savetu guvernera predloženom od 7 zemalja Afrike (dokument GC (IV) (149) Rev. 2) dajući punu podršku zahtevu za adekvatnim predstavništvom ovog područja u najvišem izvršnom organu MAAE. Istovremeno jugoslovenski delegat je pozdravio prijem u MAAE tri zemlje Afrike (Gane, Mali i Senegala), koje su nedavno stekle nezavisnost.

U Komitetu za dobrovoljne doprinose Generalnom fondu šef jugoslovenske delegacije dao je izjavu o iznosu dobrovoljnog doprinosa Jugoslavije za 1961. u ekvivalentu od 5.000 dolara u jugoslovenskoj valuti.

IZVOR: Dokumenti IV redovnog zasedanja Generalne skupštine MAAE.

D. B.

UČEŠĆE JUGOSLAVIJE NA XLIX KONFERENCIJI INTERPARLAMENTARNE UNIJE

Na XLIX konferenciji Interparlamentarne unije,¹ održanoj od 29. septembra do 7. oktobra 1960. u Tokiju, učestvovala su 534 delegata predstavnika 49 od ukupno 58 nacionalnih grupa učlanjenih u Uniju.

Delegaciju Jugoslovenske nacionalne grupe na XLIX konferenciji sačinjavali su: narodni poslanik Saveznog veća Savezne narodne skupštine Vlahović, šef delegacije; predsednik Odbora za spoljne poslove Saveznog veća Savezne narodne skupštine i potpredsednik Jugoslovenske nacionalne grupe Interparlamentarne unije dr Aleš Bebler, sekretar Odbora za spoljne poslove Saveznog veća Savezne narodne skupštine i sekretar Jugoslovenske nacionalne grupe Maks Baće, narodni poslanik Saveznog veća Savezne narodne skupštine Đurica Jojkić i sekretar Odbora za privredu Veća proizvođača Savezne narodne skupštine inž. Emerik Blum.

XLIX konferencija Interparlamentarne unije održana je u isto vreme kada i XV zasedanje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, što se odrazilo na program i sadržaj rada konferencije.

Ranije predviđeni dnevni red konferencije sadržao je, pored generalne debate, i sledeća pitanja: aktuelni problemi i perspektive razoružanja, mere za poboljšanje međunarodnog sistema raspodele sirovina, budućnost parlamentarne demokratije u Aziji i izmene Statuta Interparlamentarne unije. Pod uticajem najnovijih događaja, a naročito XV zasedanja Generalne skupštine UN, na dnevni red je stavljeno i pitanje kolonijalizma i rasne diskriminacije.²

¹ Vidi: »Učešće Jugoslavije u radu Interparlamentarne unije, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 277—282 (57—62).

² Konačan dnevni red utvrđen je na sednici Interparlamentarnog saveta od 28. septembra. Delegati Jugoslovenske nacionalne grupe u Savetu dr Aleš Bebler i Maks Baće izjasnili su se u prilog unošenja pitanja kolonijalizma i rasne diskriminacije u dnevni red konferencije. Na istoj sednici Svet je raspravljao i o prijemu u članstvo Interparlamentarne unije nacionalne grupe Sveskopskog kongresa. Dr Aleš Bebler govorio je tim povodom o neophodnosti prijema kineskih parlamentaraca da bi Unija bila stvarno reprezentativna. Svet je, međutim, odlučio da konačno rešenje ovog pitanja odloži.

Sednica od 28. septembra i sednica od 5. oktobra, na kojoj su raspravljana samo tehnička i budžetska pitanja, činile su 87. sastanak Interparlamentarnog saveta. 88. sastanak održao se u proleće 1961.

U generalnoj debati šef jugoslovenske delegacije Veljko Vlahović istakao je važnost XV zasedanja Generalne skupštine UN, kako zbog problematike o kojoj raspravlja tako i zbog ličnosti koje u njenom radu učestvuju, i konstatovao da je razumljivo što se rad Interparlamentarne konferencije odvija pod uticajem događaja u Ujedinjenim nacijama i što se i na njenom dnevnom redu nalazi, na primer, pitanje razoružanja, koje je postepeno izbilo u prvi plan kao najkrupniji problem u međunarodnim odnosima.

»Životni značaj ovog problema za sve zemlje, — rekao je šef jugoslovenske delegacije, — znatno je naglašen čitavim razvojem događaja koji su se desili od sastanka Interparlamentarne unije u Varšavi... Konferencija na najvišem nivou, koja je mogla biti podsticaj pozitivnom razviku problema razoružanja, nije održana. Pregovori o zabrani nuklearnih eksperimenata ne pokazuju znake skorog pozitivnog završetka, iako poslednji predlozi pružaju izvesno ohrabrenje. U proteklej godini trka za naoružanjem nastavljena je punim tempom.«

Vraćanje pitanja razoružanja pred Ujedinjene nacije šef jugoslovenske delegacije je ocenio kao logičnu posledicu ovakvog toka događaja i izrazio zabrinutost što je do toga došlo pod pritiskom negativnih pojava, a ne kao posledica izvesnih, makar minimalnih uspeha. »Međutim, najopasnije bi bilo, — nastavio je šef jugoslovenske delegacije, — kada bi takav razvitak izazvao pesimizam i rezignaciju. Jugoslovenska grupa smatra da baš ovakav razvitak zahteva nove napore svih miroljubivih snaga, kako bi se razvitak međunarodnih odnosa okrenuo u pozitivnom pravcu... Parlamenti svih zemalja pozvani su da u toj borbi budu u prvim redovima.«

Analizirajući faktore koji deluju protiv raspirivanja hladnog rata, šef jugoslovenske delegacije se zadržao na problemu raspada kolonijalnog sistema, radanju sve većeg broja nezavisnih zemalja i na ogromnom jačanju uloge zemalja Azije, Afrike i Latinske Amerike u rešavanju svetskih problema. Te zemlje, koje su do nedavno bile pasivni posmatrači međunarodnih zbivanja, aktivno su se uključile u rešavanje svetskih problema usmeravajući svoju aktivnost pre svega na borbu za mir i stvaranje povoljnijih međunarodnih odnosa. Izrazivši slaganje sa zaključkom Generalnog sekretara Unije da »mir nije samo stvar velikih«, šef jugoslovenske delegacije naveo je kao potvrdu i XV zasedanje Generalne skupštine UN, na kome je ubedljivo došao do izražaja porast uticaja neangažovanih zemalja.

Pošto je istakao da »savremeni društveno-ekonomski procesi u svetu traže da se pravilnije i potpunije shvate i objasne, kako u pojedinačnim manifestacijama tako i u celini«, šef jugoslovenske delegacije je ukazao na apsurdnost priznavanja sve većeg značaja azijskih zemalja ukoliko se u Ujedinjenim nacijama i u Interparlamentarnoj uniji i dalje bude ignorisalo postojanje Narodne Republike Kine. Jugoslovenski predstavnik je takođe naglasio opasnost od opremanja zapadnonemačke armije nuklearnim naoružanjem.

U vezi sa Kubom jugoslovenski predstavnik je osudio političare koji uporno nastoje da u drugoj polovini XX veka primene Monroovu doktrinu, nastalu u određenim uslovima prve polovine XIX veka, i na taj način ponovo poreknu stvarnost i potrebu za promenama na celom jednom kontinentu.

Događaja u Kongu šef jugoslovenske delegacije je okarakterisao kao plod pogrešnih i nerealističkih shvatanja, prema kojima se oni predstavljaju isključivo kao borba Istoka i Zapada, a prenegavajući se sve prepreke koje se pojedinim narodima stavljaju u borbi za nacionalno oslobođenje i ne vidi »koje su to snage i kakvi su to motivi koji ih rukovode«. Nasuprot izraženim shvatanjima da je ishod događaja u Africi neizvestan, šef jugoslovenske delegacije izjavio je da je on potpuno izvestan. »Izvestan je u tom smislu što se oslobodilačka borba naroda ne može zaustaviti i što su definitivno prošla vremena kolonijalne vladavine. S tom činjenicom nije se dovoljno pomiriti, već je treba shvatiti i pozdraviti kao novi korak čovečanstva ka progresu.«

Na kraju izlaganja šef jugoslovenske delegacije je naglasio da je jugoslovenska grupa na svim dosadašnjim konferencijama ulagala napore da, »sa pozicija jedne zemlje i jedne politike koja je pre svega zainteresovana za jačanje mira, za razvijanje saradnje među narodima i državama i za afirmaciju načela aktivne miroljubive koegzistencije«, dâ svoj skromni doprinos radu Unije i da će to i ubuduće činiti.

U razmatranju pitanja razoružanja diskusija se vodila o predlogu rezolucije koji je podnela Komisija za politička pitanja, međunarodnu bezbednost i razoružanje i amandmanima na taj projekt, koje su podnele delegacije: Jugoslavije, SSSR-a i Velike Britanije. Predlogom rezolucije tražilo se od UN hitno zaključenje dva međunarodna sporazuma — o zabrani nuklearnih eksperimenata u vazduhu, na moru i pod zemljom i o osnivanju međunarodnog organa za inspekciju i nadzor nad sprovođenjem mera za razoružanje. Prema jugoslovenskom amandmanu, Generalna skupština Ujedinjenih nacija poziva se »da dovede do obnavljanja pregovora o razoružanju u kojima treba da učestvuju velike sile i druge države, s tim što ove treba da budu izabrane po principu ravnopravne geografske i političke podela«. Amandmanom se dalje zahteva od Generalne skupštine UN da učini napore za ostvarenje sporazuma koji bi vodio ka potpunom i sveopštem razoružanju pod efikasnom međunarodnom kontrolom. U toku rada Komisije za politička pitanja, međunarodnu bezbednost i razoružanje i specijalne potkomisije za pitanje razoružanja delegacije SSSR-a i Velike Britanije povukle su svoje amandmane.² Komisija je prihvatila jugoslovenski amandman i unela ga u konačni predlog rezolucije koju je konferencija jednoglasno usvojila.

U diskusiji na plenumu gledište jugoslovenske delegacije i obrazloženje njenog amandmana izneo je dr Aleš Bebler. Istakavši da sadašnje stanje odgovara onima koji ne veruju ili ne žele da veruju u mogućnost razoružanja, jugoslovenski predstavnik je izrazio uverenje da su održanje mira i razoružanje mogući ukoliko se ispune određeni uslovi, na čijem se ostvarenju već godinama angažuju snage mira u svetu. »Pored jedinstva snaga mira i njihovog jedinstvenog uverenja da ono za šta se bore nije iluzija, — rekao je jugoslovenski predstavnik, — potreban je makar i delimičan uspeh na tom planu, koji bi omogućio stvaranje većeg poverenja, oduzeo mnogim pitanjima sadašnju oštrinu i omogućio dalji napredak.« Dajući obrazloženje jugoslovenskog amandmana, jugoslovenski predstavnik je istakao da su se organi u kojima su vođeni pregovori o razoružanju sastojali isključivo od predstavnika blokova i kao takvi poka-

² Prema britanskom amandmanu, pozivale su se prvenstveno velike sile da reše ovo pitanje. Sovjetski amandman predviđao je širi sastanak, ali nije tačno određivao na koji bi način krug velikih sila trebalo proširiti.

zali nepodesni. Iz tih razloga, po mišljenju Jugoslavije, formulisano u amandmanu, u pregovaračkim telima treba da budu i predstavnici drugih delova sveta kao i zemalja neuključenih u blokove.

Na predlog nacionalne grupe Irana, konferencija je usvojila rezoluciju kojom se od velikih sila zahteva da prestanu s razmicanjima i da se ponovo ostvari »duh San Franciska«.

Jugoslovenska delegacija glasala je za ovu rezoluciju.

U pogledu mera za poboljšanje međunarodnog sistema raspodele sirovina i odnosa njihovih cena prema cenama finalnih produkata diskutovalo se na osnovu predloga rezolucije Ekonomsko-socijalne komisije. Predlogom se tražilo sazivanje međunarodne konferencije koja bi uspostavila ravnotežu ponude i potražnje sirovina za sledeće tri godine, stvaranje međunarodnog regulacionog fonda koji bi omogućio prikupljanje zaliha sirovina kada je tržište zatvoreno i olakšavanje raspodele sirovina razvijanjem prodajnih zadruga.

Jugoslovenski predstavnici (Đurica Jojkić i inž. Emerik Blum) podržali su i u Komisiji i na plenumu ovaj predlog rezolucije ističući opasnost koja pretila svetu usled stalnog produbljivanja jaza između privredno razvijenih i privredno nerazvijenih zemalja koje zavise od veoma nestabilnih cena sirovina. Konferencija je usvojila predloženu rezoluciju.

Pitanje budućnosti parlamentarne demokratije u Aziji stavljeno je na dnevni red radi omogućavanja široke diskusije a ne u cilju donošenja konkretnih rezolucija. Učestvujući u plenarnoj debati o tom pitanju, jugoslovenski delegat (Maks Baće) je pre svega ukazao na velike tehnološke i socijalne promene u celom svetu koje karakterišu savremeno doba i istakao da se te promene odražavaju i na oblicima i suštini predstavničkih tela u pojedinim zemljama. Osvrćući se na specifične probleme azijskih zemalja, jugoslovenski predstavnik je ukazao da klasična parlamentarna demokratija pruža prvenstveno politička prava, dok se zadaci s kojima se suočavaju nedovoljno razvijene zemlje i novooslobođeni narodi nalaze na širem planu organizovanja proizvodnje i pokretanja privrede iz nerazvijenosti, rešavanja problema ishrane, nepismenosti, školstva i zdravstvene službe. Obrativši pažnju na nemogućnost primenjivanja jednog istog oblika demokratije na sve zemlje, jugoslovenski predstavnik je ukazao na činjenicu da su masovnim učestvovanjem u borbi za nezavisnost i bolji život neke azijske zemlje već izgradile mnoge nove demokratske institucije, koje odgovaraju njihovim uslovima. Navodeći teškoće u razvoju demokratskih institucija, jugoslovenski predstavnik je naročito ukazao na ekonomski, finansijski i vojni pritisak sa strane, podelu sveta na blokove i slepo preuzimanje ili imitiranje političkih ustanova razvijenijih zemalja i zaključio da »nerazvijene zemlje moraju naći nove puteve i dati novu suštinu parlamentarnoj demokratiji koja će biti ogledalo njihovih stvarnih materijalnih potreba i prava njihovih naroda«. Na kraju diskusije, iako to nije bilo predviđeno, donesena je rezolucija, kojom se pozdravlja doprinos azijskih zemalja jačanju demokratije i apeluje na razvijene zemlje da im preko Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija pružaju materijalnu pomoć i pomoć u školovanju stručnjaka.

Konferencija je takođe usvojila rezoluciju kojom se osuđuju svi oblici rasne diskriminacije i kolonijalizma, sve forme političke i verske netrpeljivosti i nečovečni postupci prema političkim zatvorenicima i ratnim zarobljenicima, i pozivaju nacionalne grupe da upotrebe sav svoj uticaj da se poštuje Deklaracija o pravima čoveka, da vlade prestanu s daljim nastojanjem na produžavanju kolonijalističkih režima i kolonijalnih ratova i da obustave sve vidove diskriminacije. Rezolucija isto tako poziva vlade da svoju inetrvciju u unutrašnje nesuglasice zemalja koje su nedavno stekle nezavisnost ograniče na zajedničke akcije kroz Ujedinjene nacije. Jugoslovenska delegacija glasala je za ovu rezoluciju. Takođe je usvojena rezolucija prema kojoj je član XVII Statuta Interparlamentarne unije izmenjen, tako da Izvršni komitet Unije ima 11 umesto 9 članova.

Za predsednika Interparlamentarnog saveta ponovo je izabran član italijanskog Senata Đuzepe Kodači-Pizaneli.

Odlučeno je da se sledeća konferencija Interparlamentarne Unije održi u Brislu od 7. do 15. septembra 1961.

IZVOR: »Borba« od 30. septembra do 8. oktobra 1960, Bilteni »Tanjuga« od 1, 3, 5, 6. i 7. oktobra 1960; Dokumentacija Sekretarijata Jugoslovenske nacionalne grupe Interparlamentarne unije.

V. D.

SADRŽAJ 1960

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Akti republičkih izvršnih veća	4—10
Društveno upravljanje stanbenim zgradama	45—48
Žene u organima narodne vlasti i društvenog samoupravljanja	48—51
Opšta politika Saveznog izvršnog veća i njena ostvarenja u 1959 ..	93—107
Organizacija rad Saveznog izvršnog veća u 1959	107—109
Sednice republičkih narodnih skupština 1—4; 52; 110—111; 194—196; 245—249; 297—300	407—408
Sednice Saveznog izvršnog veća 51; 111—112; 196—197; 249—250;	356
Spoljnotrgovinska arbitraža	189
Ocenjivanje javnih službenika	190—192
Matična služba	192—193
Sednice Savezne narodne skupštine 193—194; 243—244	406
VII Godišnja skupština Stalne konferencije gradova	197—198
Poruka predsednika Tita povodom desetogodišnjice radničkog samoupravljanja	239
Propisi narodnih odbora	240—243
Zaštita ličnosti i prava građana u krivičnom postupku	287—293
Nova organizacija uprave narodnih odbora	293—297
Političko-teritorijalna podela	343—348
Političko-teritorijalne jedinice 1960 ..	349—355
Opštine i srezovi kao političko-teritorijalne organizacije samoupravljanja	399—405

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije	53—58
Proslava 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a u jubilarnoj 1959 godini	59—62
Aktivnost Narodne omladine Jugoslavije	113—117
Jugoslovenska liga za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda	117—118
V Kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije	141—162
Sindikatski prosvetnih i naučnih radnika Jugoslavije	251—254
Aktivnost Saveza studenata Jugoslavije	301—304
Sindikatski službenika državnih ustanova Jugoslavije	357—363
Aktivnost Saveza inženjera i tehničara Jugoslavije (1957—1960) ..	363—366
Sindikatski poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika Jugoslavije	409—411
IV kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Crne Gore	411
V kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Makedonije	412

PRIVREDA

Raspodela ukupnog prihoda privrednih organizacija	11—15
Vinogradarstvo	16—20
Ribarstvo	21—24
Privreda u 1959 godini	63—68
Privreda u prvom tromesečju 1960 ..	163—166
Proizvodnja drvnih ploča	166—168
Poljoprivredna proizvodnja poslednjih godina	199—206

Stočarstvo 1957—1959	206—210
Udruživanje i poslovna saradnja u privredi	255—258
Proizvodnja i potrošnja električne energije	259—262
Tržište poljoprivrednih proizvoda ..	305—315
Prvi rezultati popisa individualnih poljoprivrednih gazdinstava	315—318
Ishrana stanovništva	367—374
Industrijsko bilje	375—382
Proizvodnja i prerada nafte 1958—1960	413—415
Standardizacija	415—418
Ekonomsko stanje i poslovanje PTT ..	419—422

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Služba inspekcije rada i zaštita rada Jugoslavija i Svetska zdravstvena organizacija	25—27
Zdravstvena služba u 1959	27—18
Kadrovi službe socijalnog osiguranja ..	69—70
Suzbijanje endemskog sifilisa	70—71
Prava i zaštita bivših boraca	71—72
Zaštita dece i omladine	119—123
Savezni Institut za rehabilitaciju	124
Zdravstveno osiguranje poljoprivrednih proizvođača	169—170
Sprovođenje penzijskog osiguranja ..	263—265
Dečji dispanzeri i savetovašta za decu	265—266
Osiguranje za slučaj nesreće na poslu ..	423
Osiguranje za slučaj nesreće na poslu ..	424—426

KULTURA

Radnički univerziteti 1957—1959 ..	29—32
Institut društvenih nauka	32—34
Ekonomski fakulteti	73—75
Strani studenti u Jugoslaviji	75—76
Učeničke zadruge u osnovnoj školi ..	125—128
Festival jugoslovenskog dokumentarnog i kratkometražnog filma	128
Poljoprivredni fakulteti	171—173
Slobodne aktivnosti učenika u osnovnoj školi	174—176
Gimnazija u novom školskom sistemu	211—213
Narodno pozorište u Beogradu	213—216
V Jugoslovenske pozorišne igre	216
»Sterilno pozorište«	267—270
Reforma visokog školstva	271—272
Zajednice učenika u školama i domovima	273
Ogledne osnovne škole	273—276
Jugoslovenska kinematografija u 1959	319—324
Obrazovanje stručnih kadrova	325—327
Delatnost narodnih univerziteta	327—330
Školske ustanove i objekti	385—386
Dečji listovi i časopisi 330—332; ..	332
Sedmi festival jugoslovenskog filma ..	383—384
Repertoar profesionalnih pozorišta ..	384—385
XI Dubrovačke letnje igre	385—386
Đački listovi i časopisi u školama ..	427—428
Škole za ideološko-političko obrazovanje	429—431
Domovi učenika (internati)	431—432
Fondovi za kadrove u privredi (1957—1960)	432—435
Udžbenici i ostala školska literatura na nacionalnim jezicima manjina ..	435—437
Institut za uporedno pravo	437—438
Biblioteke u Jugoslovenskoj narodnoj armiji	437—438

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Fudbal u Jugoslaviji	77—79
Međunarodna takmičenja jugoslovenskih sportista u 1959	79—84
Državna prvenstva u 1959	129—132
Učešće jugoslovenskih sportista na olimpijskim igrama	217—220
Atletika	387—390
Rezultati jugoslovenskih sportista na XVII Olimpijskim igrama	391—393
Planinarski savez Jugoslavije	394—396

SPOLJNA POLITIKA

Stavovi Jugoslavije o pitanju konferencije na vrhu	35—37
Učešće Jugoslavije na XIV Zasedanju Generalne skupštine UN	37—44
Jugoslavija i Organizacija UN za ishranu i poljoprivredu (FAO)	85—88
Poseta ministra inostranih poslova Kube Raula Roa Garsija	89
Diplomatsko-konzularna predstavništva	89—92
Bilateralni odnosi u 1959	133—134
Jugoslavija i Austrija	135—138
Poseta potpredsednika SIV-a Mijalka Todorovića Grčkoj	138—139
Poseta ministra inostranih poslova Republike Austrije dr Bruna Krajskog	139—140
Jugoslavija i zemlje Severne Afrike ..	177—180
Delatnost Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama i regionalnim organizacijama UN	180—181
Jugoslavija i Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu (UNESCO)	182—188
Poseta potpredsednika Republike Indonezije Sukarna	188
Jugoslavija i zemlje Latinske Amerike ..	221—236
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića nekim zemljama Azije i Afrike ..	236—238
Poseta ministra inostranih poslova Belgije	238
Učešće Jugoslavije u radu Interparlamentarne unije	277—282
Jugoslavija na XV Zasedanju ECE	282—284
Poseta predsednika Ujedinjene Arapske Republike Gamala Abdela Nasera	284—285
Poseta ministra inostranih poslova Holandije	286
Jugoslavija i Ujedinjena Arapska Republika	333—339
Poseta potpredsednika Ministarskog saveta Grčke Konstantina Karamanlisa	339—340
Poseta potpredsednika vlade Republike Sudana Ferika Ibrahima Abuda ..	340—341
Poseta državnog potsekretara u Ministarstvu inostranih poslova SAD ..	341
Poseta prvog ministra vlade Republike Indonezije Džuande Kartavijade	341—342
Međunarodni ugovori zaključeni u prvoj polovini 1960	397—398
Stavovi Jugoslavije o događajima u Kongu	439—441
Jugoslavija na IV zasedanju Generalne konferencije MAAE	441—443
Učešće Jugoslavije na XLIX konferenciji Interparlamentarne unije ..	443—444

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
 Godišnja pretpata 6.000 dinara / Redakcija: Nušićeva 9 / tel. 33.610
 Administracija: Ulica Kosmajaska 7 / tel. 22-778 / pošt. fah 62 / Beograd.
 Tekući račun kod Narodne banke br. 101—14
 2—645
 Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.

